

Қазақстан Республикасының Білім және Ғылым министрлігі
Ш.Ш.Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университеті

Исмагулова А.Е., Мукажанова Г.Ж., Ахметова Г.С.

Ағылшын тілінің практикалық грамматикасы

Оқу-әдістемелік құрал

Көкшетау 2016

КБЖ 81.432.1-2
ӘОЖ 800.899.3 (5Қ)

Оқу-әдістемелік құрал 5В011900 «Шет тілі: екі шет тілі» және 5В020700 «Аударма ісі» мамандығы бойынша бакалавриат бағдарламасы үшін Ш.Уәлиханов атындағы КМУ-нің оқу-әдістемелік кеңесінің (хаттама № 4, 19.02.2016 ж.) шешімімен баспаға ұсынылды.

Пікір жазғандар:

филология ғылымдарының кандидаты,
Д.С.Рыспаева

филология ғылымдарының кандидаты,
доцент

А.М.Каракулова

Исмагулова А.Е., Мукажанова Г.Ж., Ахметова Г.С.

«Ағылшын тілінің практикалық грамматикасы» пәні бойынша оқу-әдістемелік құралы / Исмагулова А.Е., Мукажанова Г.Ж., Ахметова Г.С. – Көкшетау, Ш.Ш. Уәлиханов атындағы КМУ баспасы, 2016 – 106 б.

Ұсынылып отырған оқу-әдістемелік құрал колледждер мен жоғары оқу орындарының 1 курс студенттері мен магистранттарына арналып құрастырылып, негізгі грамматикалық дағдыларды қалыптастыру, студенттерге ағылшын тілінің грамматикасын үйрету, ағылшын тіліндегі грамматикалық ережелерді ескере отырып, грамматикалық айтылымдар мен құрылымдарды сауатты пайдалануға машақтандыру мақсатымен құрастырылды.

Бұл оқу құралында әр грамматикалық тақырып бойынша теориялық материал және оны бекітуге арналған жаттығулар мен тестілік тапсырмалар берілген. Оқулықта берілген ағылшын және қазақ тілдеріндегі жаттығулар қос тілдің грамматикалық ерекшеліктерін ескеріп, теориялық білімдерін практикалық дағдыларын ұштастыруға көмектеседі.

Аталмыш оқу құралы ағылшын тілінде берілген ережелерден басқа көптеген әр түрлі тілдік дағдыларды дамытатын, грамматикалық тақырыптарды бекітуге арналған әр түрлі тапсырмаларды қамтитын және аударма (қазақ тілінен ағылшын тіліне және ағылшын тілінен қазақ тіліне) жаттығуларынан тұрады.

«Ағылшын тілінің практикалық грамматикасы» атты оқу құралында грамматикалық, ережелер мен құрылымдарды сауатты қолданып, студенттерге қазақ тілінің негізінде шетел тілін үйрету, олардың өз ойын ауызша және жазбаша дұрыс, еркін баяндай білуге дағдыландыру сияқты іскерлік дағдыларын қалыптастыруға және коммуникативтік құзыреттіліктерді дамытуға ықпалын тигізеді.

КБЖ 81.432.1-2
ӘОЖ 800.899.3 (5Қ)

© Исмагулова А.Е., Мукажанова Г.Ж., Ахметова Г.С., 2016

Мазмұны

Кіріспе.....	4
1-сабақ. To be және to have етістіктері.....	5
2-сабақ. Сөйлем түрлері.....	7
3-сабақ. Зат есімнің көпше түрі.....	9
4-сабақ. Зат есімнің септелуі.....	12
5-сабақ. Артикльдер.....	14
6-сабақ. There is (are) құрылымы.....	18
7-сабақ. Сұрақ түрлері.....	19
8-сабақ. Есімдік.....	20
9-сабақ. Сан есім.....	25
10-сабақ. Модаль етістіктері.....	27
11-сабақ. Есімше	31
12-сабақ. Шақтар. Simple (Indefinite) тобындағы шақтар.....	33
13-сабақ. Continuous тобындағы шақтар.....	38
14-сабақ. Perfect тобындағы шақтар.....	42
15-сабақ. Perfect Continuous тобындағы шақтар.....	46
16-сабақ. Сын есімнің шырайлары.....	49
17-сабақ. Үстеу.....	51
18-сабақ. Етіс.....	53
19-сабақ. Шақтардың қиылысуы.....	56
20-сабақ. Төлеу сөз.....	59
21-сабақ. Шартты сөйлемдер.....	63
Бекітуге арналған жаттығулар.....	66
Әдебиеттер.....	105

Кіріспе

Ағылшын тілін шетел тілі ретінде жете меңгеру үшін «Ағылшын тілінің практикалық грамматикасы» атты оқу құралын назарларыңызға ұсынып отырмыз.

Аталмыш оқу құралы ағылшын тілін оқытушысының жетекшілігімен оқитын адамдар мен колледждер мен жоғары оқу орындарының 1 курс студенттері мен магистранттарына арналып құрастырылған. Бұл оқу құралын грамматикалық дағдыларды қалыптастыруды көздейтін тілдік курстарда, тілдік және тілдік емес жоғары оқу орындарында пайдалануға болады.

Оқу құралының басты мақсаты — студенттерге ағылшын тілінің грамматикасын үйрету, ағылшын тіліндегі грамматикалық ережелерді ескере отырып, грамматикалық айтылымдар мен құрылымдарды сауатты пайдалануға машақтандыру болып табылады.

Бұл оқу құралында әр грамматикалық тақырып бойынша теориялық материал және оны бекітуге арналған жаттығулар мен тестілік тапсырмалар берілген. Оқулықта берілген ағылшын және қазақ тілдеріндегі жаттығулар қос тілдің грамматикалық ерекшеліктерін ескеріп, теориялық білімдерін практикалық дағдыларын ұштастыруға көмектеседі.

Бұл оқу құралы ағылшын тілінің грамматикасының келесідей негізгі тақырыптар мен грамматикалық жаттығуларды қамтиды: артикль, зат есім, белгісіз есімдіктер *some, any, no* және олардың баламалары, сын есімнің шырайлары, шылаулар, *to be* етістігі, етістіктің шақ формалары, етіс категориясы, етістіктің жақсыз формалары, шақтардың қиысуы мен төлеу сөз, шартты сөйлемдер, шартты райдың қолданылуы және модаль етістіктер.

Аталмыш оқу құралы ағылшын тілінде берілген ережелерден басқа көптеген әр түрлі тілдік дағдыларды дамытатын, грамматикалық тақырыптарды бекітуге арналған әр түрлі тапсырмаларды қамтитын және аударма (қазақ тілінен ағылшын тіліне және ағылшын тілінен қазақ тіліне) жаттығуларынан тұрады.

«Ағылшын тілінің практикалық грамматикасы» атты оқу құралында грамматикалық, ережелер мен құрылымдарды сауатты қолданып, студенттерге қазақ тілінің негізінде шетел тілін үйрету, олардың өз ойын ауызша және жазбаша дұрыс, еркін баяндай білуге дағдыландыру сияқты іскерлік дағдыларын қалыптастыруға және коммуникативтік құзыреттіліктерді дамытуға ықпалын тигізеді.

Грамматикалық анықтама
Кіріспе түзету фонетикалық курсы
1-сабақ.

To be «болу» етістігі

Формасының құрылуы

Жекеше түрі	Көпше түрі
1- ші жақ I am	1- ші жақ we are
2- ші жақ you are	2- ші жақ you are
he is	
3- ші жақ she is	3- ші жақ they are
it is	

To be етістігінің қолданылуы

Болымды сөйлемде **to be** етістігі жеке түрінде бастауыштан кейін қойылады:

Berik is in Astana.

They are busy.

Болымсыз сөйлемде **to be** етістігінен кейін болымсыз демеулік шылауы **not** қолданылады. Ол ауыз екі сөйлеуде әдетте алдында тұрған етістікпен қосылып қысқартылған түріне айналады.

Berik is **not** (isn't) in Astana.

They are **not** (aren't) busy.

Сұраулы сөйлемде **to be** етістігінің жеке формасы сөйлемнің алдында болады.

Is Nurlan in Astana? Isn't Alma clever?

Are they busy? Aren't they friendly?

Am I lucky? Aren't I lucky?

Етістіктің жеке формасынан басталатын және **ия** немесе **жоқ** деген жауап қажет ететін сұраулы сөйлемдер жалпы сұрақтар деп аталады (General Questions).

Жалпы сұрақтарға қысқа немесе толық жауап беруге болады. Әдетте қысқа жауабы қолданылады. Ол **yes** немесе **no** сөздерінен басталады. Оның соңынан бастауыш пен етістіктің жеке формасы қойылады. Бастауышты сәйкес есімдікпен көрсетеді.

Is Nick busy? – Yes, he is.
 Is it a cat? – Yes, it is.
 Is Kitty in? – No, she isn't (she is not).
 Is it a desk? – No, it isn't (it is not).
 Aren't they friendly? – Yes, they are. No, they are not.

Жеке есімдіктер және **to be** етістігінің формалары қолданылатын жауаптардан басқа тек қана **yes** немесе **no** сөздерінен тұратын жауаптар болуы мүмкін.

Is it a pen? – Yes.
 Is it a bed? – No.

To have етістігінің осы шақта жіктелуі

Болымды сөйлем

I have

He } We }
 She } **has** You } **have**
 It } They }

Сұраулы сөйлем

Have I?

Has { he } **Have** { we?
 she } you?
 it } they?

Болымсыз сөйлемде **have** етістігінен кейін **not (n't)** демеулігі қолданылады: I **haven't** a pen. Бірақ, әдетте **have** етістігінен кейін **not (n't)** демеулігі емес зат есімнен болған толықтауышқа тура бағытталған болымсыз **no** есімдігі қолданылады: She has **no** English books.

To have етістігінің сұраулы және болымсыз формалары **to do** көмекші етістігі арқылы жасалады:

Do you have a tape-recorder? – No, I **don't**

Мынадай тұрақты сөз тіркестерінде: **to have lunch** әрқашан **do** көмекші етістігі қолданылады:

Do you have lunch at home? – No, I **don't**

To have етістігінің «бар болу, болу» мағынасында ауызекі сөйлеудегі баламасы **have got (has got)** тіркесі:

I have got an interesting book. - Менде қызықты кітап бар.

Have you got a fountain-pen? - Сізде авторучка бар ма?

He hasn't got English books. - Онда ағылшын тілі кітаптары жоқ.

Have got етістігі осы шақтың шектеулі уақытында заттың қолда болуына байланысты қолданылады:

Have you got «Pravda»? – We **have** it, but it is sold out.

Е с к е р т у. 1. **Have got (has got)** тіркесі әдетте қысқаша формада былай беріледі: I've got a black pencil. She's got a blue dress.

2. **Have got (has got)** тіркесімен «болу», «бар болу» мағынасында әдетте **no** болымсыз есімдігі емес, **not (n't)** болымсыз демеулігі қолданылады:

I haven't got a black pencil.

2-сабақ.

Сөйлем түрлері.

Бұйрықты сөйлемдер (Imperative sentences)

Бұйрық сөйлемдерде бұйрық, тиым немесе іс әрекет жасауға өтініш білдіретін іс әрекетке түрткі бұйрық райындағы етістікпен көрсетіледі.

Ағылшын тілінде бұйрық райындағы етістіктің формасы инфинитивтің демеулік шылауы **to** сыз қолданылған формасымен сәйкес келеді:

Read, please! Be quick!

Бұйрық райының болымсыз түрі көмекші етістік **do** және болымсыз демеулік шылауы **not** пен жасалады. Ауызекі сөйлеуде **do not** қосылып қысқартылған формасын (don't) жасауы мүмкін:

Don't read! (Do not read!)

Don't be late! (Do not be late!)

Екінші немесе үшінші жаққа айтып тұрған адаммен бірге жасалынатын іс әрекетке берілген бұйрық, өтініш, т.б. білдіру үшін **to let** етістігімен негізгі етістіктің инфинитиві қолданылады. Олардың арасында объектік септіктегі бірінші немесе үшінші жақтағы есімдік қолданылады.

Let him take this book.

Ол мына кітапты алсыншы.

Don't let him take that book.

Ана кітапты алуға рұқсат бермеңізші.

Let us sit here.

Осында отырайықшы.

Let us not sit here (Let's not sit here) Мына жерде отырмайықшы.

Сыпайы өтініш (Polite Request) **will** етістігі және негізгі етістіктің инфинитиві арқылы жасалуы мүмкін:

Will you read this sentence, please? Мына сөйлемді оқыңызшы!

Лепті сөйлемдер

(Exclamatory Sentences)

Ағылшын тілінде лепті сөйлемнің бірнеше құрылымды түрлері бар:

1) Ол what есімдігінен немесе how үстеуінен басталуы мүмкін. What есімдігі зат есім алдында қоладанылады және егер зат есім саналатын және жекеше түрде тұрса, онда what есімдігінен соң белгісіз артикль қойылады; how сын есім не үстеу алдында қолданылады:

a) **What a wonderful day it is!**

What wonderful weather we are having!

How interesting it is!

How beautifully she sings!

Осы типтес лепті сөйлемдерде әрқашан тура орын тәртібі сақталады.

2) Лепті сөйлемдер **such** есімдігі және **so** үстеуі көмегімен де құрылады. **Such** есімдігі зат есім алдында жүреді (бұл жағдайда жекеше түрдегі саналатын зат есім әрқашан белгісіз артикльмен қолданылады). **So** үстеуі сын есім және үстеу алдында қолданылады. Барлық жағдайларда тура орын тәртібі сақталынады:

He is such a clever boy!

It is **such** wonderful weather!

He is **so** clever!

He sings **so** well!

Жақсыз сөйлемдер (Impersonal Sentences)

Орыс тіліне қарағанда ағылшын тілінде жақсыз сөйлемдер екі құрамды болып келеді. Бастауыштың орнын жақсыз есімдік **it** (the impersonal **it**) басады. Жақсыз сөйлем мынадай мәлімет қамтиды:

Ауа-райы жағдайы мен табиғат құбылыстары жайлы:

It's warm today.

It's winter.

It's windy today.

It's foggy.

Уақыт пен қашықтық жайлы:

It's ten o'clock.

It is 600 km to Moscow from here.

It's late.

It's not late.

It's time to go.

Сана мен жан жағдайы:

It is difficult to believe.

Болымды сөйлемдегі орын тәртібі.

Қазіргі ағылшын тіліндегі хабарлы сөйлемдерге баяндауыш алдында бастауыш келетін тура орын тәртібі тән.

His house is not far from mine.

Алайда кей жағдайларда кері орын тәртібі де мүмкін, яғни, бастауыш алдындағы баяндауыш. Әдетте мұндай орын тәртібі бірінші орында мекен үстеуі тұрғанда, ал баяндауыш to be етістігімен болғанда кездеседі.

On the left is the kitchen.

Тура толықтауыш әдетте тікелей баяндауыштан соң келеді, алайда жанама толықтауыш бар кезде тура толықтауыш одан кейін жүреді. Жанама толықтауыш to give, to show, to send сияқты етістіктерден соң қолданылып, әрекетті хабарлаушы адамды білдіреді:

Tell **me** the way to the station, please.

Give **me** another book by this author, please.

Егер тура толықтауыш тікелей баяндауыштан соң келсе, жанама толықтауыш предлогты болады (**to** немесе **for** предлогтарымен):

Show the books **to** my sister.

Send them(the books) **to** your father.

Ескерту: 1. Егер тура толықтауыш есімдік арқылы келсе, онда ол әдетте тікелей баяндауыштан соң жүреді:

Buy them (the new toys) for your children.

2.Егер тура толықтауыш ретінде it есімдігі келсе, онда есімдікпен білдірілген жанама толықтауыш тура толықтауыштан соң предлогсыз қолданыла алады: Give it me! (немесе Give it to me!)

3-сабақ.

Зат есімнің көпше түрі (Plural of Nouns)

Ағылшын тілінде зат есімдер саналатын және саналмайтындарға бөлінеді. Саналатын зат есімдер жекеше немесе көпше түрлерінде бола алады.

Саналатын зат есімдердің көбісінің көпше түрі жекеше түріндегі зат есімге -жалғауын қосып жасалынады. Ол ұяң дауыссыз дыбыстардан кейін [z] болып оқылады, ал қатаң дауыссыз дыбыстардан кейін [s] деп оқылады.

bag – bags

toy – toys

cat – cats

S, ss, x, ch, шәріптерінен тұратын ызың дыбысқа бітетін зат есімдерінде көпше түрінде –es жалғауы қосылып [ɪz] деп оқылады.

Class – classes[kla:sɪz]

Box – boxes[bɒksɪz]

Жекеше түрінде –f ке бітетін зат есімдерде көпше түрінде f әрпі v әрібіне өзгеріп [vz] деп оқылатын –es жалғауы қосылады.

Leaf – leaves [li:vz]

wolf – wolves [wʊlvz]

Жазылуында –f еге бітетін зат есімдерінде көпше түрінде f әрпі v әрібіне өзгеріп –s жалғауын қосып алады.

Knife – knives [naɪvz]

Бірақ кейбір f және –fe ге бітетін зат есімдер және –ff ге бітетін барлық зат есімдер көпше түрін –s жалғауын қосып жасайды.

Cliff – cliffs

chief – chiefs

Handkerchief – handkerchiefs

safe – safes

Roof – roofs

Кейбір осындай зат есімдерінде екі көпше түрі болуы мүмкін:

Scarf – scarfs scarves

Wharf – wharfs wharves

Hoof - hooves

Орфографиясында **-у** дауыстысына аяқталатын зат есімдер көпше формасында **-es** жалғауына ие болады, ал **у** әрпі **-i-** әрібімен ауыстырылады.

Family – families

lady – ladies

[ˈfæmili] [ˈfæmiliz]

[ˈleidi] [ˈleidiz]

Ескерту! Бұл ережеде **+у** дауыстысына аяқталатын жалқы есімдер ерекше болып саналады, себебі олардың көпше формасы зат есімнің жекеше формасына еш өзгеріссіз жалғанатын **-s [z]** жалғауының көмегімен құрылады:

Mary – Marys

[ˈməri] [ˈməriz]

-o жалғауына аяқталатын зат есімдерге көпше формасын жасағанда **-es [z]** жалғауы жалғанады:

Hero – heroes

potato – potatoes

[ˈhiərou] [ˈhiərouz]

[pəˈteitou] [pəˈteitouz]

Е р е ж е д е н т ы с:

Photo – photos

piano – pianos

[ˈfɒtəu] [ˈfɒtəuz]

[ˈpjænou] [ˈpjænouz]

Radio – radios

[ˈreidiəu] [ˈreidiəuz]

2. Ағылшын тілінде кейбір зат есімдер көпше формасын басқа әдістер арқылы құрылады:

а) түбірдегі дауысты дыбыстардың өзгеруі арқылы:

man – men

woman – women [ˈwimin]

foot – feet

goose – geese

tooth – teeth

mouse – mice

б) **-en** жалғауының көмегі арқылы: ox – oxen

в) түбірдегі дауысты дыбыстардың өзгеруі және **-en** жалғауының жалғануы арқылы: child – children

3. Күрделі зат есімдердің көпше формасында соңғы элемент өзгереді:

Schoolgirl – schoolgirls

Fisherman – fishermen

Құрама зат есімдердің көпше формасында бірінші элементі өзгереді:

Mother-in-law – mothers-in-law

Passer-by – passers-by

Егер бірінші элемент зат есім болмаса, көпше формасына соңғы элемент ауысады.

Forget-me-not – forget-me-nots

4.«Sheep-ешкі», «deer-бұғы» зат есімдернің көпше формасы да жекеше формасы да бірдей.

Fish, fruit, hair зат есімдері әдетте жинақтық болып саналады, сол себепті олар жекеше формада қала береді. Бірақ, олар жеке дара заттарды немесе сорттар мен түрлерді білдіретін мағынада саналатын зат есім ретінде қолданылса, олар көпше формасын қабылдайды:

fruit – жеміс-жидектер

fruits - жеміс-жидектердің жеке түрлері

fish – балық

fishes – балықтың жеке түрлері

hair – шаш

hairs – шаш талдары

Various fruits grow in our garden.

Where is the fruits? – It is on the table.

There are lots of fish in this lake.

She has fair hair.

Family «жанұя», team «құрама, топ» зат есімдері жалпы жанұя, құрама деген мағына береді және сол сияқты жанұя, құрама мүшелері деген мағынаны да білдіреді, бұл жағдайда етістік-баяндауыш көпше формада болады:

The team is here.

The team are well.

5. Келесі зат есімдер көпше формада ғана болатын жұп заттарды білдіреді:

Scissors - қайшы

spectacles - көзілдірік

Trousers - шалбар

scales - таразы

6.Clothes «киім-кешек» зат есімі көпше формадағана қолданылады; wage «жалақы» зат есімінің көпше формасында wages болып қолданылады.

Her clothes are nice. What are your wages?

7.Келесі зат есімдер өзгеше, тек қана жекеше формада қолданылады: advice - кеңес, кеңестер; progress - табыс, табыстар; knowledge - білім; information - ақпарат, ақпараттар; money – ақша, ақшалар.

His knowledge of English is well.

This information is highly important.

«Сағат» зат есімінің ағылшын тіліндегі баламасы watch дара зат мағынасында жекеше формада қалай болады, құрама заттар мағынасында көпше формасында да дәл сол қалпында қалады:

My **watch** is on the table.

Nick has got two **watches**.

No news is good news.

Physics is my favourite subject.

4-сабақ.

Зат есімнің септелуі

Ағылшын тілінде зат есімде екі септік бар: атау (the Common Case) және ілік (the Possesive Case).

Ілік септігі атау септігінің түбіріне –s форманты жалғануы арқылы құралады. –s форманты зат есімнің көпше формасындағы –s жалғауының оқылу ережесіне сәйкес [s], [z] немесе [ɪz] болып оқылады:

A worker – a worker’s cap

A cat – a cat’s paw

A nurse – a nurse’s overall

–s-ке аяқталатын зат есімдер ілік септігін бірге құрады: Dickens’ novels немесе Dickens’s novels. Екі жағдайда да жалғау [ɪz] болып оқылады.

Көпше формасындағы ілік септігінің формасы көпше формасындағы атау септігінің формасымен ұқсас. Орфография жағынан бұл формалар апострофтың (’) көмегімен айырылады:

workers’ caps

cats’ paws

a nurses’ overalls

Көпше форма ережеге сәйкес емес жолмен жасалатын болса көпше формасындағы ілік септігінің формасы және көпше формасындағы атау септігінің формалары былай айырылады:

Children – children’s toys

Men – men’s coats

Ережеге сәйкес, ілік септігінің формасында тек саналатын жанды зат есімдер қолданылады. Ілік септігінің негізгі мағынасы, аты айтып тұрғандай, затқа деген қатыстығын білдіру. Ағылшын тілі мен қазақ тіліндегі ілік септігі ұқсас: my brother’s room – менің ағамның бөлмесі.

Е с к е р т у. 1. Сөз тәртібіне көңіл бөліңіз: ағылшын тілінде қазақ тіліндегідей зат есім айқындауыш мүшеден кейін тұр.

Қазақ тіліне қарағанда ағылшын тілінде екі ілік септігі қатар келуі сирек:
This is the son of my friend's brother - Бұл менің досымның ағасының баласы.

Ағылшын тілінде ілік септігінің –s форманты тұтас сөздер тобына (the group-genitive) қатысты болады:

John and Mary's son.

In a year or two's time.

–s формантының бұлай қолданылуы берілген сөздер белгілі бір мағыналы бірлікті құраса мүмкін болады:

Ilf and Petrov's novel. (Бірақ: Shelly's and Byron's poems.)

The teacher of art's room.

The sister-in-law's bag.

Ережеге сәйкес жансыз зат есімдер ілік септігінде қолданылмайды. Бұл жағдайда қазақ тіліндегі ілік септігіне сәйкес қатыстық –**of** предлогының көмегімен беріледі:

The roof of this house is unusually flat.

Дегенмен, қашықтық пен уақыт мағынасын беретін зат есімдер ілік септігінде қолданыла алады:

A mile's distance, a month's holiday, a five days' trip.

Заманауи ағылшын тілінде мемлекеттер, қалалар, механизмдердің атауларын, онымен қоса, әлем, жер, күн, ай, ел, табиғат сияқты зат есімдерді ілік септігінің формасында қолдану тенденциясы бақылануда:

The world's resources, the Earth's relation.

Ілік септігінің абсолютті қолданылуы

Ілік септігінің абсолютті формасымен a friend of mine сияқты конструкциямен қатарлас a boy of my friend's деген тіркес бар. Бұл конструкция a friend of mine конструкциясы сияқты қолданылады және «досымның балаларының бірі» деген мағына береді. Абсолютті формадағы ілік септігін анықтайтын зат есімнің алдына белгісіз артикль немесе сілтеу есімдігі қойылады.

Ілік септігіндегі зат есім белгілі бір тұлғаның тұрғылықты орнын, панасын немесе мекеменің, дүкеннің атауын және т.б. білдірген жағдайда зат есімсіз, яғни абсолютті формада қолданыла алады:

She is at her grandmother's. Ол әжесінікінде.

He is at the baker's round the corner. Ол бұрыштағы наубайханада

5-сабақ. Артикльдер

Белгісіз артикльдің (The Indefinite Article) деректі зат есімдермен (Class Nouns) қолданылуы

A(an) белгісіз артиклі тек саналатын зат есімдермен жекеше түрде қолданылады.

Деректі зат есім контекстпен де, жағдаймен де нақтыланбаған кезде белгісіз артикльмен қолданылады. Бұл жағдайда ол ұқсас зат немесе тұлғаның біреуін білдіреді.

Could you recommend me **a** good novel?

He is **a** doctor.

We can tell the time by **a** clock or **a** watch.

Белгісіз артикль бұл мағынада сөйлемде алғаш рет қолданылып тұрған зат есіммен жиі жүреді.

I was born in **a** village near Moscow.

Белгілі артикльдің (The Definite Article) деректі зат есімдермен (Class Nouns) қолданылуы

The белгілі артиклі зат есімдермен жекеше түрде де, көпше түрде де қолданыла береді. Ол бірыңғай тұлғалар немесе заттар тобынан бөлінген тұлға немесе затты білдіретін зат есімдермен қолданылады.

Бірыңғай тұлғалар немесе заттар тобынан белгілі бір тұлғаның не заттың бөлінуі дегеніміз бұл тұлғаның не заттың контекстпен немесе жағдаймен нақтылануын білдіреді.

Нақтылау көбінесе тұлғаны немесе затты білдіретін зат есім жанындағы шектейтін анықтауыштың (Limiting Attribute) қолданылуы арқылы іске асырылады. шектейтін анықтауыш ретінде мыналар қолданыла алады:

асырмалы шырайдағы сын есім (Adjective in the Superlative Degree) :

The drawing-room is **the** largest room in our flat.

б) реттік сан есім (Ordinal Numeral):

Our flat is on the second floor.

Read **the** first sentence, please.

Ескерту: Егер зат есім постпозитивтік есептік сан есіммен анықталса, оның алдына артикль қойылмайды:

Read *text one*, please.

в) предлогты топ, яғни предлогтың зат есіммен тіркесі. Мұндай түрдің анағұрлым тараған шектейтін анықтауышы болып бірдеңеге қатыстылықты білдіретін **of** предлогының зат есіммен тіркесі табылады:

The walls of the dining-room are light green.

г) есімшелі тіркес:

The boy running across the street is my brother.

д) анықтаушы бағыныңқы сөйлем:

The armchair *am sitting in* is very comfortable.

Артикльдердің аты-жөнді (Proper Names)

білдіретін зат есімдермен қолданылуы.

Аты – жөн әдетте артикльсіз жүреді:

Byron died in Greece.

Егер көпше түрдегі жалқы зат есім бүкіл жанұяны білдіру үшін қызмет етсе, онда ол белгілі артикльмен жүреді:

The Wilsons live in this house.

Жалқы есімдерді шектейтін анықтауышпен нақтылағанда белгілі артикль қолданылады:

I do not recognize in him **the Peter** I knew some year ago.

Берілген бір жанұяның өкілін білдіретін жалқы есімді белгісіз артикльмен қолданады:

James is also a **Brown**.

Егер жалқы есімнің алдында дәреже, лауазым немесе туыстық қатынасты білдіретін зат есім келсе, онда ол артикльсіз қолданылады:

Professor Kuznetsov lectures on English Phonetics.

Aunt Vera is watching TV in the living – room.

Ескерту: жанұя мүшелерін білдіретін зат есімдер артикльсіз қолданылады:

Mother and Aunt are laying the table now.

Белгілі артильдің дерексіз

зат есімдермен қолданылуы (Abstract Nouns)

Контекстпен немесе жағдаймен нақтыланбаған дерексіз зат есімдер артикльсіз жүреді:

My sister is fond of **music**.

Literature is my favorite subject.

Дерексіз ұғымды постпозитивтік анықтауыш немесе жағдай арқылы нақтылағанда дерексіз зат есімдер белгілі артикльмен қолданылады:

He lectures on **the Geography** of England.

I liked **themusic**, but the **content** seemed trivial.

Белгілі артикльдің деректі зат есімдермен қолданылуы

1) Белгілі артикль белгілі бір жағдайды айқындайтын зат есімдермен қолданылады:

In front of **the entrance** door is **the dining-room**.

Hang up **the picture**, please!

2) Белгілі артикль ертерек айтылған заттар немесе тұлғаларды айтқанда қолданылады:

Between the two large windows there is a little table with a TV set on it. Near **the table** there are two cosy armchairs.

3) Белгілі артикль өз болмысында жалғыз (the sun, the moon, the universe, the world, the sky, the earth сияқты) тұлға немесе затты білдіретін зат есімдерді айтқанда қолданылады:

On the walls of our geographical study there is a map of **the Moon**.

Артикльдердің **breakfast, lunch, dinner, supper** зат есімдерімен қолданылуы

Тамақ қабылдау жайлы айтқанда, breakfast, lunch, dinner, supper зат есімдері артикльсіз жүреді.

Dinner is over. Will you be in to **dinner**? **Breakfast** is at nine o'clock. Mother is cooking **lunch**.

Егер бұл зат есімдер шектейтін анықтауышпен немесе жағдаймен бөлінетін болса, оған қоса егер тағамның сапасы жайында сөз қозғалса, олар белгілі артикльмен қолданылады:

Do you remember **the lunch** they gave us last year? **The breakfast** was a light one. **The dinner** has been postponed until eight o'clock.

Егер breakfast, lunch, dinner, supper зат есімдері суреттеме анықтауышпен (Descriptive Attribute) анықталса, олар белгісіз артикльмен қолданылады:
They gave us **a delicious dinner**.

Most үстеуі сын есімнің асырмалы шырайын жасаумен қоса, «аса», «қатты», «өте», «тіпті» мағынасында қолданылуы мүмкін. Осы жағдайда жекеше түрде белгісіз артикль қолданылады, ал көпше түрде артикль болмайды:

This is **a most beautiful flower**. These are **most beautiful flowers**.

Егер most зат есім немесе предлогты топ алдында тұрса, онда ол «көпшілік», «көп бөлігі» мағынасында болып, артикльміз қолданылады:

Most people listen to the news every day.

Most of our students are members of different scientific societies.

Артикльдердің қолданылуының ерекше жағдайлары

School, prison, hospital зат есімдері белгілі бір жұмыс орны деген мағынада артикльсіз қолданылады:

To go to school – мектепке бару, яғни оқу

To be in hospital – ауруханада жату, яғни емделу

He is still **in hospital**. Does your son go **to school**?

Белгілі бір тұлға жұмыс істейтін ғимарат (мектеп, аурухана және т.б.) немесе мекеме деген мағынада белгілі зат есімдермен қолданылатын артикльдер ережесіне сәйкес артикль қойылады:

Let's meet near **the hospital**. She is a laboratory technician at **a school**.

2. **Town** белгілі зат есімі **country (to go to the country «ауылға бару»), to live in the country «ауылда тұру»**) зат есіміне қарама-қарсы мағынада артикльсіз қолданылады:

I've got tired of living **in the country**. I should like to live **in town**.

3. Заттанған сын есімдер мен есімшелер әрқашан белгілі артикльмен қолданылады. Бұл жағдайда олар жинақтық мағына береді (**the poor** «кедейлер»; **the rich** «байлар»; **the blind** «соқырлар»; **the oppressed** «қапаланған»; **the English** «ағылшындар» және т.б.) және дерексіз (**the blue of the sky** «аспанның көгілдірлігі»; **the impossible** «мүмкінсіздік»):

The Swiss make good watches. His drawings reveal his love for **the grotesque and the terrible**.

4. Саналатын зат есімдер жекеше түрде аналогтық заттар, тұлғалар, жан-жануарлардың және т.б. толық тобын білдіруі мүмкін. Бұл жағдайда олар белгілі артикльмен қолданылады:

Isn't **the rose** the most beautiful flower in the world? I heard it on **the radio**.

Егер саналатын зат есім белгілі бір заттар, тұлғалар, жан-жануарлардың тобының бірі ретінде болса, онда оның алдына белгісіз артикль қойылады:

A spaniel has long ears.

Дерт атауларымен қолданылатын артикльдер

1. Ережеге сүйенсек, дерт атаулары артикльсіз қолданылады:

She has got **influenza**, **Jaundice** is a nasty disease.

Бірақ: to have **a headache**, to have **a cold**.

2. Дерт атауының алдында шектеулі анықтау болса, онда белгілі артикль қолданылады:

She has never really got over **the malaria** *she caught during the war*.

6-сабақ.

There is (are) құрылымы

There is (are) құрылымы сөйлеуші бұрынырақ айтылмаған белгілі бір заттың немесе тұлғаның белгілі бір жерде барын немесе жоғын хабарлағанда қолданылады:

There is a lamp on the table. Үстелде шам бар.

Егер алдын ала белгілі зат болса, онда сөйлемдегі сөздер тәртібі өзгереді:
The lamp is on the table. Шам үстелде.

Егер бастауыш саналатын зат есімнен болып, сөйлемде **there is** құрылымынан басталса, онда ол белгісіз артикльмен қолданылады.

Егер бастауыш көпше түрде немесе саналмайтын зат есімнен болса, артикль қолданылмайды.

Егер сөйлемде бірнеше бастауыш болса, онда **to be** етістігі міндетті түрде өзінен кейінгі зат есімге сәйкес болады:

There is a dining-table and six chairs in the dining-room.

There are three rooms, a kitchen and a bathroom in our flat.

There is (are) құрылымымен сөйлем түрлері

Болымды (Affirmative)	Сұраулы (Interrogative)	Болымсыз (Negative)
There is a pen on the table	Is there a pen on the table?	There is not a pen on the table
There are pens on the table	Are there pens on the table	(There isn't a pen on the table) There are pens on the table (There aren't pens on the table)

7-сабақ.

Сұрақ түрлері

Ағылшын тілінде жалпы сұрақтан басқа тағы үш түрлі сұраулы сөйлемдер бар: арнайы сұрақ, альтернативті және бөлетін сұрақтар.

Арнайы сұрақ (Special Question)

Сөйлемнің құрамына толық қатысты жалпы сұраққа қарағанда арнайы сұрақ сөйлемнің бір мүшесіне қатысты болады. Сондықтан арнайы сұрақ өзі қатысты сөйлемнің мүшесін алмастыратын сұраулы сөзден басталады. Сұраулы сөзден кейін етістіктің, одан кейін бастауыш келеді.

What's this?

Where is he?

Анықтауышқа сұрақ қойғанда, сұраулы сөзден соң анықталғыш (сөз) тұрады:

Whose book is it?

Бастауышқа немесе бастауышты анықтауға сұрақ қойғанда, тура орын тәртібі сақталынады, яғни, сұраулы есімдік бастауыштың орнына қойылады, жақтық тұлғадағы етістік тікелей содан кейін келеді де, онымен түрде (жекеше, көпше түрлер) және жақта қабысады.

Erlan is in Karaganda.

Who is in Karaganda?

His mother is a doctor.

Whose mother is a doctor?

The children are in the garden.

Who is (are) in the garden?

Арнайы сұрақ мамандықты білдіретін зат есім түрінде келген етістіктің есім бөлігіне қатысты болуы мүмкін. Бұл жағдайда сұраулы сөз ретінде әдетте **what** есімдігі қолданылады:

He is a doctor. **What** is he?

They are students. **What** are they?

Ескерту: Егер арнайы сұрақ аты, тегі, туыстық деңгейі т.б. білдіретін зат есім ретінде келген етістіктің есім бөлігіне қатысты болса, онда сұраулы сөз ретінде **who** есімдігі қолданылады.

Who is that boy? – That boy is my cousin.

«Қандай», «қайсы» мағынасындағы **which** сұраулы есімдігі бірыңғай заттар, тұлғалар т.б. тобынан таңдау бар кезде қолданылады.

Which of these boys is your brother? Который из этих мальчиков ваш брат?

Альтернативті сұрақ (Alternative Question)

Альтернативті сұрақ **or** жалғаулығы арқылы байланысқан екі бөліктен құралады. Оның бірінші бөлігі жалпы сұрақ типтес құралса, екінші бөлігі бірінші бөліктің бір мүшесіне таңдау-балама болып, **or** жалғаулығы арқылы байланысады.

Is it a pen **or** a pencil?

Is Sultan busy **or** free?

Is it warm **or** cold today?

Бөлетін сұрақ (Disjunctive Question)

Бөлетін сұрақ екі бөліктен тұрады, олар: болымды немесе болымсыз хабарлы сөйлем және қысқаша сұрақ (tag). Бұл сұрақ түрі сөйлеуші сөйлемнің бірінші бөлігінде келтірілген мәліметке растау алуды болжағанда немесе өзінің пайымдауының тиянақталғанын азайту үшін тырмысқанда қолданылады.

Болымды сөйлемге жалпы сұрақ типтес болымсыз сұрақ (negative tag)

қосылады, ал болымсыз сөйлемге болымды сұрақ (positive tag) қосылады.

Сұрақтағы бастауыш бірінші бөліктегідей сол жақ пен затты білдіреді, бірақ әрқашан жіктік есімдікпен келеді.

Бөлетін сұрағы бар ағылшын сөйлемі қазақша «қой(ғой)»сөзі бар сұраулы сөйлемге сай келуі мүмкін.

This **is** a map, **isn't** it? Бұл карта ғой?

Соған қоса бөлетін сұрақ «солай емес пе?», «рас емес пе?», «ия?» сұрақтарына сәйкес келуі мүмкін.

This **is** a cap, **isn't** it? Бұл қалпақ, рас емес пе?

This **isn't** a picture, **isn't** it? Бұл сурет емес, солай емес пе?

Ескерту: Бірінші жақ жекеше түр үшін болымсыз бөлетін сұрақ **are** формасы арқылы жасалады.

I **am** late, **aren't** I? Мен кешіктім, солай емес пе?

8-сабақ.

Есімдік.

Жіктік есімдіктер (Personal Pronouns)

Ағылшын тіліндегі жіктік есімдіктердің атау(The Nominative Case) және табыс (The Objective Case) септіктерінен тұратын екі септікті жүйесі бар. Жіктік есімдіктің табыс септік формалары қазақ тілінің жіктік есімдіктерінің барлық септіктерінің формаларына сай келеді.

Жақ Атау септік Табыс септік

Жекеше түр

1-ші **I** **me**

2-ші **you** **you**

3-ші **he/she/it** **him/her/it**

Көпше түр

1-ші **we** **us**

2-ші **you** **you**

3-ші **they** **them**

Тәуелдік есімдіктер (Possessive Pronouns)

Ағылшын тілінде тәуелдік есімдіктердің екі формасы бар: бағыныңқы(the dependent form) және абсолютті(the absolute form). Тәуелдік есімдіктердің бағыныңқы формалары зат есімді анықтауыштар болып табылады, сондықтан олар әрқашан зат есіммен тіркесіп келеді. Мысалы, Nick is **my** brother.

Абсолютті формалары өздігінен қолданылады және өзінің мағынасы мен сөйлемде атқаратын қызметіне байланысты тәуелдік есімдік пен зат есім тіркесіне тең. Мысалы, This pencil is **mine**, **yours** is on the table.

Жақ Тәуелдік есімдіктердің Тәуелдік есімдіктердің
 бағыныңқы формасы абсолютті формасы

Жекеше түр

1-ші **my** **mine**

2-ші **your** **yours**

3-ші **his/her/its**

his/hers/its

Көпше түр

1-ші **our**

ours

2-ші **your**

yours

3-ші **their**

theirs

Ескерту:1. «Өзінің» тәуелдік есімдігі ағылшын тіліне есімдік- бастауыштың жағына байланысты тәуелдік есімдіктердің біреуімен аударылады.

Ол өзінің(өз) болмесінде. **He is in his room.**

Өзіңнің(өз) сөмкенді ал! **Take your bag!**

2. Абсолютті формадағы тәуелдік есімдіктер a friend of mine (of his, hers, etc..) тәрізді тіркестер құрамында кездесе алады. Бұл тіркес «..біреуі» деген мағынаны білдіргенде қолданылады.

A friend of mine – менің досым (= менің достарымның біреуі, бірақ жалғыз дос емес)

A cousin of mine – менің бөле ағам (= менің бөле ағаларымның біреуі, бірақ жалғыз бөле ағам емес)

This (these) және that (those)

Сілтеу есімдіктерінен басталатын сөйлемдер

Сөйлеп тұрған адамға жақын тұрған затты немесе адамды көрсету үшін ағылшын тілінде **this** (жекеше түрінде) – мынау; **these** (көпше түрінде) - мыналар сілтеу есімдіктері пайдаланады:

This is a pen.

These are texts.

This is a desk.

These are geese.

Сөйлеп тұрған адамнан біраз ғашықтықта тұрған затты немесе адамды көрсету үшін ағылшын тілінде **that** (жекеше түрінде) – анау; **those** (көпше түрінде) – анаулар сілтеу есімдіктері пайдаланады:

That is a pipe.

Those are tulips.

That is a picture.

Those are bees.

Much, many, little, few есімдік сын есімдері

Much «көп», **little** «аз» саналмайтын зат есімдерді анықтайды.

Many «көп», **few** «аз» саналатын зат есімдерді анықтайды.

Is there **much** light in your room? No, there isn't. There isn't **much** in my room.

There is **little** light in my room.

Are there **many** forks in the drawer? No, there aren't. There aren't **many** forks in the drawer. There are **few** forks in the drawer.

Little және few белгісіз артикльмен тіркесіп, a few «азын-аулақ», «бірқатар», a little «аздап», «азғантай», «бірқатар» тәрізді мағынада тұрақты іркестер құрады.

I have a few friends here. Менде мұнда бірқатар достарым бар (Салыстырыңыз: I have few friends here. Менде мұнда достарым аз.)

There is a little milk in the saucer. Ыдыста аздап сүт бар.

(Салыстырыңыз: There is little milk in the saucer. Ыдыста сүт аз.)

«Көп» мағынасындағы much, many есімдік сын есімдерімен қатар келесі тіркестер де қолданылады:

much

a lot of, lots of, plenty of

many

much – a good deal of, a great deal of

many – a great many, a good many, a large number of

There is a lot of (lots of, plenty of, a good deal of, a great deal of) sand in a desert.

There are a lot of (lots of, plenty of, a great many of, a good many of, a large number of) stars in the sky.

Much пен many әдетте сұраулы сөйлемдерде қолданылады. Болымды сөйлемдерде олар бастауышты анықтаған кезде немесе very, so, how, as, too сөздерімен анықталғанда қолданылады.

Have you much work to do today? I have very(so, too)much work to do today.

Students have plenty of (very much, a lot of) free time in summer.

There are very many (lots of, plenty of) illustrations of this magazine.

There is /there are құрылымды болымсыз сөйлемдерде much, many есімдік сын есімдері болса, әрқашан not болымсыз демеулік шылауы қолданылады.

There **is not (isn't) much** snow in the streets today.

There **are not (aren't many)** flowers in the fields yet.

Өздік және күшейтпелі есімдіктер (Reflexive and Emphatic Pronouns)

Ағылшын тілінде өздік және күшейтпелі есімдіктердің формалары бір.

myself **ourselves**

yourself **yourselves**

himself

herself**themselves**

itself

Күшейтпелі есімдік ретінде келіп, бұл есімдіктердің барлығы «өзі», «өздері» тәрізді қазақ тілінің есімдіктеріне сәйкес.

Do it **yourself**. Бұны өзіңіз істеміз.

Let him do it **himself**. Ол мұны өзі істесін.

Өздік есімдік ретінде келіп, бұл есімдіктер тұйық етістіктің «у» жұрнағына сәйкес.

To enjoy **oneself** – рахаттану, ләззат алу

To amuse **oneself** – көңіл көтеру

He enjoyed himself dancing.

Ескерту: Oneself формасы белгісіздік жіктік one есімдігінен құралған және іс-әрекеттің нақты жасаушысы белгісіз болған кезде қолданылады.

Some, any, no есімдіктері

Белгісіз артикльмен қатар зат есімнің анықтауышы болып some және any есімдіктері де қолданыла алады.

Some, any, no есімдіктері нәрсе немесе заттың белгісіз санын көрсету үшін қолданылады. Some есімдігі көпше түрде саналатын зат есіммен тіркесіп, «біраз», «бірнеше» мағыналарын береді.

There are **some** stools and a large table in the kitchen.

I have **some** English books.

Жекеше түрде саналатын зат есіммен тіркесіп, «қандай болмасын » мағынасын береді.

Tell me **some** interesting story.

Ал саналмайтын зат есімдермен some есімдігі «аздаған», «аздаған көлем» мағынасын береді.

There is **some** juice in the bottle.

Some есімдігі деректі зат есіммен тіркесіп, тұтастың бөлігі мағынасын бере алады. Бұл жағдайда тіркес бөлуші мағынасы бар табыс септігіндегі зат есімге сай келеді.

Give me **some** bread, please. Маған нан беріңізші.

Any есімдігі көпше түрдегі саналатын зат есімді анықтай отыра, «қандайда бір» мағынасын береді.

Are there **any** papers in the drawer?

Саналмайтын зат есімдермен тіркесіп, «аз-кем», «аз-ғана» мағынасын береді.

Is there **any** meat on the frying-pan?

Болымсыз **not** сөзі бар болғанда **any** «ешқандай», «ешбір» мағынасын береді және болымсыздық есімдігі **no**-мен алмастырыла алады (ғдайда болымсыз демеулық not қолданылмайды).

There **aren't any** flowers in the vase. There **isn't any** meat on the frying-pan. There **are no** flowers in the vase. There **is no** meat on the frying-pan.

Ескерту: Қазақ тіліне қарағанда ағылшын тілінде бір сөйлемде екі не одан да көп болымсыз мүшелер қолданылмайды. Салыстырыңыз :

Құмырада ешқандай гүл жоқ. – There are *no* flowers in the vase. There *aren't* any flowers in the vase.

Саналмайтын зат есімдер алдында немесе көпше түрдегі за есімдер алдында some, any есімдіктері жиі аударылмайды.

Some есімдігі әдетте болымды сөйлемдерде қолданылса, any болымсыз немесе сұраулы сөйлемде қолданылады. Алайда any болымды сөйлемдерде де «кез келген» мағынасында келе береді:

I can read **any** English book in the original. Мен кез келген ағылшын кітабын түпнұсқасында оқи аламын.

Шартты бағыныңқы сөйлемдерде әрқашан any есімдігі қолданылады:

If you have **any** flowers, we can decorate your room with them.

Ал **some** болса сұраулы сөйлемдерде қолданыла беріп, өзінің басты «аз-кем», «қандай болмасын» мағыналарын сақтап қалады. **Some** мен **any**-дің сұраулы сөйлемдерде қолданылу айырмашылықтары келесідей: (а) **some** қолданылады сұраққа болымды жауап күтілгенде, (б) мәлімет сұрақ түріндегі өтініш ретінде көрсетілгенде, (в) арнайы сұрақтарда:

(a) Are you expecting **some** guests this afternoon?

(б) Will you have **some** more tea?

(в) Where can I get **some** cigarettes?

2. **Some, any, no, every** сияқты

алғашқы компоненттері бар күрделі есімдіктер

Some, any, no, every есімдіктері –body, - one, -thing сияқты екінші компоненттерімен күрделі есімдіктерді құрады.

Some – something – somebody – someone

Any – anything – anybody – anyone

No – nothing – nobody – no one

Every – everything – everybody – everyone

Thing, - body, немесе - one сияқты екінші элементтері бар күрделі есімдіктер синтаксистік қызмет бойынша бірігеді, яғни, олардың барлығы заттық сөйлем мүшесі қызметінде келеді (яғни, зат есімге тән синтаксистік қызметтерде). Олардың бәрі баяндауышпен жекеше түр формасында үйлеседі.

Everybody is listening attentively.

Формажасау жағынан да олар ұқсайды: жандылық (одушевленность) мағынасын беретін есімдіктер тәуелдік есімдігі формасында қолданыла береді:

Take *somebody's* book and read the text aloud.

Күрделі есімдіктер жандылық – жансыздық сипаты жағынан бір - біріне қарама - қайшы келеді: **something, anything, nothing** және **everything** есімдіктері жансыздықты білдірсе, –body, -one компоненттері бар есімдіктер жандылық мағынасын береді.

Something бірдеңе, әлдене **anything** бірдеңе

Somebody anybody

әлдебіреу, әлдекім, біреу

Someone anyone

Nothing ештеңе **everything** барлығы

Nobody everybody

No one ешкім everyone әрбіреу, бәрі

Body компоненті бар күрделі есімдіктер –of предлогы бар келесі предлогты сөйлемдер қатарымен тіркесте қолданылмайды; бұл жағдайда **some, any, none** есімдіктері қолданылады:

Some of you must go and visit her.

I don't expect to see **any** of them at the concert

Is (are) **none** of you going to help me?

I like **none** of the stories!

None есімдігі белгісіздік – жіктік «ешкім» мағынасында да қолданыла алады.

None are so deaf as those who will not hear.

Салыстырыңыз: Саңырау адам саңырау емес, естігісі келмейтін адам –саңырау.

Some, any, none есімдіктері жансыз зат есімдердің орнын басатын сөздер ретінде болуы мүмкін:

Are there any flowers on the window – sill? No, there are **none**. Yes, there are **some**.

Some, any, no, every есімдіктері –**where** екінші компонентпен күрделі үстеулер де жасай алады: somewhere, anywhere, nowhere, everywhere.

Күрделі есімдіктер мен үстеулер some, any, no тәрізді сәйкес қарапайым есімдіктер ұқсас әр түрлі типті сөйлемдерде қолданыла береді (хабарлы, сұраулы, болымсыз).

9-сабақ.

Сан есім (Numerals)

1. 13-тен 19-ға дейінгі аралықтағы сан есімдер сәйкесінше [**ti:n**], орфографияда **-teen** жұрнағы арқылы жасалады:

Seven – seventeen	eight – eighteen
[‘sevn] [‘sevn’ti:n]	[eit] [‘ei’ti:n]

Three және five сан есімдері ғана сәл өзгереді:

Three – thirteen	five – fifteen
[θri:] [‘θz:’ti:n]	[faiv] [‘fif’ti:n]

2. Ондықты білдіретін сан есімдер сәйкесінше [**ti**], орфографияда **-ty**: seven [‘sevn] – seventy [‘sevnti].

Two, three, four, five сан есімдері аздап өзгеріске ұшырайды:

Two – twenty	three – thirty
[tu:] [‘twenti]	[θri:] [‘θz:’ti:]
Four – forty	five – fifty
[fɔ:] [‘fɔ:ti]	[faiv] [‘fifti]

«Сексен» сан есімі [**i**] (-y) жалғануының көмегімен құрылады: eight [eit] – eighty [‘eiti]

3. Екі таңбалы сандар және олардан кейінгі бірліктер арасына дефис қойылады: twenty-five.

4. Hundred, thousand, million сан есімдерінің алдында жекеше формада белгісіз артикль **a** немесе **one** сан есімі қойылады:

A (one) hundred a (one) million

5. Hundred, thousand, million сан есімдерінің алдында көпше формасында есептік сан есімдер (Two, three, four т.с.с.) тұрғанда, оларға **-s** жалғауы жалғанбайды:

Two hundred, four thousand, three million

6. Hundred, thousand, million сан есімдерімен құрама жүздіктер мен мыңдықтар алдында (егер олар болмаса, онда бірліктер алдында) **and** шылауы қойылады:

417 – four hundred **and** seventeen

3,061 – three thousand **and** sixty-one

506 – five hundred **and** six

7. Ағылшын тілінде жылдар есептік сан есіммен беріледі:

1800 – eighteen hundred

1917 – nineteen seventeen

1905 – nineteen hundred and five [ˈnainti:n ˈou ˈfaiv]

Реттік сан есімдер (The Ordinals)

1. Алғашқы екі реттік сан есімдер – «бірінші», «екінші» - **first, second** - суплетивті жасалған, ол дегеніміз өздеріне сәйкес есептік сан есімдерден құралмаған. «Үшінші» сан есімінің ерекше формасы бар: third

2. Қалған реттік сан есімдер өздеріне сәйкес есептік сан есімдерден [**θ**], орфографияда **-th** жұрнағының көмегімен жасалады: fourth, sixth, seventh.

Five, twelve сан есімдерінде **-ve –f**-ға ауысады: fifth [fifθ], twelfth [twelfθ]; eight сан есінде орфографиясында **-th** жұрнағын жалғаған кезде түбірдегі бірдей дауыссызбен үндесіп, біреуі түсіп қалады: eighth [eitθ]; nine сан есінде **-e** әрібі түсіп қалады: ninth [nainθ]; ондық сан есімдерде соңғы **-y** әрібі **-ie –ge** ауысады: twenty – twentieth, forty – fortieth.

3. Құрама реттік сан есімдер құрылғанда соңғы сан ғана реттік болып саналады да қалған алдыңғы мүшелері есептік сан есім болып қалады:

Отыз екінші – thirty-second

Екі жүз жиырма бірінші – two hundred and twenty first

Төрт мың екі жүз отыз тоғызыншы – four thousand two hundred and thirty-ninth

4. Реттік сан есімдер белгілі артикльмен қоданылады:

The first day of the week is Monday

5. Күндерді белгілеуде реттік сан есімдер қолданылады; ондай жағдайда сан есімнің алдында әрқашан белгілі артикль тұрады:

18 наурыз – the eighteenth of March; March, the eighteenth

7 қараша 1977 жыл – the seventh of November, nineteen seventy-seven

6. Егер үйдің, бөлменің, беттің, оқу тобының және т.б. нөмірі есептік сан есіммен және зат есімнен кейін жазылса, ол зат есімнің алдына артикль қойылмайды:

Room five, page twenty-four, group three

10-сабақ. Модаль етістіктері (Modal Verbs)

Can, may, must етістіктері

Can, may, must етістіктерін модальды деп олардың мағынасына қарай атайды: олар іс – әрекетті емес, ал оған деген қатынасты айтады.

I **can** speak English. Мен ағылшынша сөйлей аламын.

You **may** read this book. Сіз бұл кітапты оқи аласыз (мен сізге рұқсат етемін).

He **must** go to the University every day. Ол университетке күнде баруы қажет.

Олардың негізгі грамматикалық мағынасына қолданылуы да сай, яғни, модальды етістіктерден кейін әрқашан іс-әрекетті білдіруші етістіктің инфинитиві жүреді. Оған қоса can, may және must етістіктерінен кейін инфинитив **to** демеулік шылауынсыз келеді.

Can, may, must модальды етістіктері басқа етістіктер арасынан тек мағынасы жағынан ғана емес, сонымен қатар грамматикалық формалар жүйесімен де ерекшеленеді: олардың барлық жақтық емес формалары (инфинитив, есімше және герундий) жоқ және осы шақты еш форма өзгертусіз жасайды.

I	}	can work	We	}	can work
He			You		
She			They		
It					

Сұраулы сөйлемде модальды етістік бастауыштың алдында тұрады; болымсыз форманы жасағанда not демеулік шылауы тікелей модальды етістіктен кейін жүреді.

Сұраулы сөйлемдер

Can he work alone? He **cannot** translate this text.

May I take your book?

Must I read?

Болымсыз сөйлемдер

You **maynot** take my book.

He **mustnot** read those books.

Not демеулік шылауы оның алдындағы модальды етістікпен бірігіп, қысқарған формалар жасайды: **can't, mayn't, mustn't**.

Can «істей алу» етістігі мына мағыналарды білдіреді: 1) іс-әрекетті жасаудың физикалық тұрғыдағы мүмкіндігі немесе қабілеті: He **can** run a mile in 5 minutes. I **can** knit; 2) дәлелді себептерге байланысты әрекетті істеу мүмкіндігі: You **can** go there if you have time. You **cannot** see the ship from here. 3) бір нәрсені істеу үшін рұқсат сұрау немесе рұқсат ету: **Can** I leave my things here? You **can** have these flowers. Соңғы жағдайда болымсыз жауапта екі нұсқасы мүмкін: must not (mustn't) немесе анағұрлым аз таралған may not (mayn't):

Can I leave my coat here? { No, you **mustn't**.
No, you **maynot**.

May «істей алу» етістігі мына жағдайларда қолданылады: 1) бір нәрсені істеуге рұқсат сұрау, тиым салу, рұқсат ету, яғни, басқа бір тұлғаға байланысты мүмкіндікті білдіру үшін: **May** I go there? Yes, you **may** go there. No, you **maynot** go there. Соңғы жағдайда may not қабыл алмауды білдіреді. Үзілді – кесілді тиымды білдіру үшін must not (mustn't) формасы қолданылады: No, you **mustn't** go there. Сыпайы қабыл алмауды (тиым) білдіру үшін **need** етістігінің болымсыз формасы **neednot (needn't)** жиі қолданылады: May I inform him about these letter? – No, you **needn't**; 2) іс-әрекетті орындау ықтималдығын болжауды білдіру үшін. Мұндай жағдайда may «мүмкін» модальды сөзімен аударылады.

He **may** come in the evening. Ол кешке келетін шығар (мүмкін).
You **may** meet her on your way home. Сіз оны үйге барар жолда кездестіруіңіз мүмкін.

Модальды етістіктер мен олардың Past Indefinite-тегі эквиваленттері

Can және may модальды етістіктерінің Past Indefinite-тегі эквиваленттері could және might болып табылады. Must етістігінің өткен шақта арнайы формасы болмайды, сондықтан өткен шақтағы қажеттілік мағынасын көрсерту үшін must етістігінің эквиваленті Past Indefinite-тегі **to have** етістігі қолданылады:

He **could** do this without my help.
You **had** to go there yesterday.

Could және might етістіктерінің болымды және сұраулы формалары көмекші етістіксіз жасалады, ал had етістігінің формалары өткен шақтағы do көмекші етістігі арқылы құрылады:

Could he do this work without my help?
Did you **have** to go there yesterday?

Соған қоса өткен шақ формасында can етістігінің эквиваленті **to be able** қолданылуы мүмкін. Болымды сөйлемдерде кейде could және was able формалары мағынасындағы кей айырмашылықтар байқалады: could тек қабілетті ғана білдірсе, was able әрекеттің осы қабілет нәтижесінде табысты орындалуын көрсетеді:

He **could** read before he was three. He **was able** to finish reading the book before he went to bed.

Ал болымсыз сөйлемдерде мұндай айырмашылықтар байқалмайды:

He **could not** finish reading the book before he went to bed. (= He **was not** able to finish...)

Must «қажет» етістігі мына мағыналарды береді: 1) белгілі бір жағдайларға байланысты туындаған жәнәсөйлеушінің еркіне бағынбайтын іс-әрекетті орындау қажеттілігі: I **must** translate this text today. **Must** модальды етістігі бар сұраққа (**Must** I go? сияқты) болымсыз жауапта әдетте болымсыздығы бар need модальды етістігі қолданылады: No, you **need not** (**needn't**) go немесе қысқа жауап: No, you **needn't**. **Must**- пен болымсыз жауап (No, you **mustn't**) үзілді-кесілді тиымды білдіреді; 2) әрекетті орындау ықтималдығы (may етістігімен салыстырғанда must ықтималдықтың анағұрлым үлкен дәрежесін көрсетеді, яғни, әрекеттің орындалып жатқандығына сенімділікпен шектесетін ықтималдық):

He **must** be at school. Ол мектепте болуы керек.

He **must** have this book. Бұл кітап онда бар болуы керек.

Need, dare модальды етістіктері

Need модальды етістігі әдетте болымсыз сөйлемдерде қолданылып, әрекетті орындаудың жөнсіздігін білдіреді: I **need** not say it twice.

Болымды сөйлемдерде need әдетте hardly сөзімен бірге қолданылады: I **need** hardly mention this fact.

Need етістігі одан кейінгі инфинитивпен тіркесте екі түрлі мағына-мән білдіруі мүмкін: 1) модальды етістік сияқты, яғни, do көмекші етістігінсіз болымсыз және сұраулы формаларда, -сжалғауынсыз 3-ші жақта жекеше түрде және to демеулік шылауынсыз инфинитивпен тіркесте. Мұндай қолданыс need етістігіне осы шақта тұрғанда, әсіресе, сұраулы және болымсыз сөйлемдерде тән; 2) басқа толық мағыналы етістіктерден формасында айырмашылығы жоқ кәдімгі етістік ретінде:

Need he go?

He **needn't** to go.

Needn't he go?

Does he **need** to go?

He **doesn't need** to go.

Doesn't he **need** to go?

Dare «дәті бару» етістігі need етістігі тәрізді модаль етістік ретінде де, кәдімгі мәнді (атаушы) етістік ретінде қолданылады. Сонымен dare етістігі бар болымсыз және болымды сөйлемдер екі түрлі жолмен құрылуы мүмкін:

I dare not go there.

I **donotdare** to go there.

Dare you ask him?

Do you **dare** to ask him?

Осы шақтағы модальды етістіктердің эквиваленттері

«Қажет» мағынасындағы must етістігінің эквиваленті ретінде **tohave** етістігі жүреді. Бұл жағдайда тікелей одан кейін **to** демеулік шылауы бар инфинитив келеді:

Tell her that she **must be** here by six.

Tell her that she **has to be** here by six.

Must және to have етістіктері бұл қолданыста синоним болып келсе де, кейбір жағдайлар қатарында олардың мағыналары арасындағы біраз айырмашылықтарды байқауға болады: mustетістігі сөйлеушіге байланысты іс-әрекетті орындау қажеттілігін білдіреді, ал to have етістігі сыртқы жағдайларға байланысты әрекетті орындау қажеттілігін білдіреді:

You must do what I tell you. Сіз менің айтқанымды істеуіңіз керек.

I have to dine out today (as we have no dinner at home). Мен бүгін сыртта тамақтануым қажет(тамақтануға мәжбүрмін) (үйде түскі ас болмаған соң).

To have етістігі «мәжбүр» мағынасында модальды етістік ретінде келгенде, ол сұраулы және болымсыз формаларды do етістігі көмегімен жасайды.

Must етістігінің эквиваленті ретінде өзінен кейінгі to демеулік шылауы бар инфинитивпен **to be** етістігі де бола береді. Алайда қажеттілік мағынасындағы to be етістігінде айқын шектелген қолданыс аясы бар, яғни, алдын ала келісілген, жоспар, бұйрық бойынша туындаған іс-әрекетті орындау қажеттілігін білдіреді:

I **am to have** tea at my aunt's this afternoon.

«Істей алу » мағынасындағы can етістігіне «істей алу», «істеуге қабілетті болу» мағынасындағы to be able тіркесі эквивалент бола алады. Алайда осы шақта to be able эквиваленті анағұрлым ресми көрінеді:

At present we **are not able** to grant your request.

To be ablecan етістігінде жоқ етістік формаларын алмастыру үшін қолданылады: I hope **to be able** to meet my colleagues on my way to the office.

«Рұқсат ету » мағынасындағыmay етістігінің эквиваленті болып to be allowed айналымы табылады.

He says that he **will be allowed** to keep the book for seven days.

Келер шақтағы модаль етістіктері

Can, may, must модаль етістіктерінде келер шақтың формалары жоқ. Осыған сәйкес мағынаны білдіру үшін модаль етістіктерінің **Future Indefinite**-тегі баламалары қолданылады:

I (we) **shall have** to do it. He (she, it, you, they) **will have** to do it.

I (we) **shall be able** to do it. He (she, it, you, they) **will be able** to do it.

I (we) **shall be allowed** to go there.

Should, ought (to) модаль етістіктері

Should, ought (to) модаль етістіктері міндеттіліктің бірдей мағынасын білдіреді және қазақ тілінде олар «керек», «қажет» немесе «дұрыс, жөн болар еді» деген тіркестерге сәйкес келеді. Осы етістіктердің әрқайсысы осы және өткен шақтың контекстінде қолданылады:

You **should (ought to)** wire them. She said I **should (ought to)** wire them.

Should, ought (to) модаль етістіктерімен берілген міндеттіліктің мәні **must** модаль етістігінің мағынасынан әлдеқайда өзгеше, себебі **must** модаль етістігі белгілі бір ереже немесе заңдылықты орындауға міндеттілікті көрсетеді, ал **should, ought (to)** модаль етістіктері белгілі бір әрекеттерді орындауды қалау, мақсаттануды білдіреді:

You **must** go to the University four times a week. You **should** go to the University today.

You **must** see her home. You **ought to** see her home.

11-сабақ.

Есімше I (Participle I)

Есімше I (to демеулік шылауынсыз) инфинитив формасына **-ing** жұрнағының жалғануы арқылы құралады: to count – counting; to look – looking; to ask – asking.

Есімше I-ді құрғанда келесідей орфография ережелері сақталынады:

Егер инфинитивтегі етістік дыбыссыз **е**-ге аяқталса, **-ing** жұрнағы қосылғанда, **е** түсіпқалады: to come – coming; to close – closing.

Егер инфинитивтегі бірбуынды етістік алдында қысқа дауысты дыбысы бар бір дауыссызға аяқталса, **-ing** жұрнағы қосылғанда, түбірдегі соңғы дауыссыз дыбыс екі еселенеді: to put – putting, to cut – cutting.

Бір дауыссызға аяқталған екібуынды және көпбуынды етістіктерде ақырғы дауыссыздың екі еселенуі екпін соңғы буынға түскен кезде болады: to com´mit - com´mitting; to re´fer - re´ferring; бірақ: to ´differ - ´differing; to ´limit - ´limiting.

Егер етістік*l* әрпіне аяқталып және алдындағы дауысты қысқа болса, екпіннің соңғы буынға түсу - түспеуіне байланыссыз*l* екі еселенеді.

To com'pel - com'pelling; to 'travel – travelling; бірақ: to con'ceal - con'cealing. **Ie**-ге аяқталатын етістіктерде**-ing** жұрнағы алдында **ie** тіркесі у әрпімен алмастырбылады: to lie – lying, to tie - tying, to die - dying.

Есімше I етістіктің жақтық емес тұлғасы болып табылады. Етістіктің қасиеттерімен қоса Есімше I-ге сын есім және үстеудің қасиеттері де тән. Соған сәйкес Есімше I сөйлемде анықтауыш пен пысықтауыш рөлдерін орындайды.

Есімше I зат есімге анықтауыш қызметінде жүргенде, мысалға: a sleeping dog, ол қазақ тіліндегі осы және өткен шақтағы «ұйықтап жатқан» және «ұйықтаған» есімшелер мағынасына сай келеді.

Егер Есімше I пысықтауыш қызметін атқарса, онда ол осы және өткен шақтағы көсемшеге сай болады: seeing«көріп», «көре тұра».

Есімше II (Participle II)

Ағылшын тіліндегі барлық етістіктер Есімше II Indefinite тобы өткен шағының құрылу әдісі бойынша екі топқа бөлінеді: дұрыс (Regular Verbs) және бұрыс (Irregular Verbs) етістіктер.

Дұрыс етістіктер Есімше II-ні инфинитив негізіне дауысты дыбыстар мен ұяң дауыссыздардан кейін [d], ал қатаң дауыссыздардан соң [t], [d] мен [t] –дан кейін [ɪd] болып дыбысталатын – ed жұрнағын жалғау арқылы жасайды.:

To work – worked

To open – opened

To change - changed

To play – played

To want – wanted

To defend- defended

Дұрыс етістіктердің Есімше II формаларын жасау кезінде келесідей орфография ережелерін сақтау қажет:

1) Егер етістік инфинитиві қысқа түбір буын болып және бір дауыссызға аяқталса, онда **-ed** қосылған кезде түбірдегі соңғы дауыссыз екі еселенеді: to stop– **stopped**.

Егер сөз екі буынды болса, онда түбірдің соңғы дауыссыз дыбысы соңғы буынның қысқа және екпін астында болған кезінде екі еселенеді: to o'mit - o'mitted.-

Соңғы**-l** екпіннің түсу орнына байланыссыз қысқа дауыстыдан кейін әрқашан екі еселенеді: to ex'pel - ex'pelled, to 'travel - 'travelled.

Бірбуынды және екпіні екінші буынға түсетін екібуынды сөздердің түбіріндегі соңғы дауыссыздың екі еселенуі ережесі инфинитивте **-r**-геаяқталатын сөздерге де қатысты: to stir – stirred , to oc'cur - oc'curred.

2) Егер етістіктің инфинитиві **-y**-ға аяқталса, онда **-ed** жұрнағы алдындау әрпі оның алдында дауыссыз келсе,**i**-ге ауысады:

Бірақ: to carry – carried: to play – played

3) Егер етістіктің инфинитиві дыбысталмайтын(дыбыссыз)е әрпіне аяқталса, Есімше II нің жасалуы үшін тек **-d**ғана қосылады: to arrive – arrived
 Бұрыс етістіктердің Есімше II формасы ерекше құрылады. Бұл құрылу әдісін етістіктің басқа да формаларымен (инфинитивпен және Past Indefinite -пен) бірге жаттау қажет.

Сабақты етістіктерден жасалған Есімше II көсемше формасына ұқсайды. Сөйлемде ол анықтауыш және предикативті мүше қызметін атқарады. Салт етістіктерден құрылған Есімше II сөйлемде өздігінен қызмет атқармайды, ол тек кейбір етістікті формаларды құруда ғана қолданылады.

12-сабақ.

Шақтар.

Simple (Indefinite) тобындағы шақтар Жай осы шақ (The Present Indefinite Tense)

Форма құраушы

Present Indefinite инфинитив формасынан **to** частицасыз тек жекеше үшінші жақта ерекшеленеді. Бұл жағдайда инфинитив формасына –s жалғауы жалғанады, ол дауысты және ұяң дауыссыздардан кейін - [z], қатаң дауыссыздардан кейін [s] болып оқылады.

Present Indefinite

Жекеше/ Көпше Жақ	To work	To give	To play
Жекеше { 1-ж 2-ж 3-ж	work work works	give give gives	play play plays
Көпше { 1-ж 2-ж 3-ж }	work	give	play

+у дауыссызына аяқталатын етістіктерде –у әрібі –і әрібіне ауысады да –es жалғауы жалғанады, бұл жағдайда ол [iz] болып оқылады:

To carry – he carries

Бірнеше дауыссыздар (-sh, -ch, -ss және т.б.) жиыны және аффрикаттардан кейін [z] жалғауы [i]дауыстының көмегімен жалғанады, орфографияда ол –es жалғауы.

Indefinite уақытпен шектелмеген, өткен, осы және болашақтағы әрекеттерді білдіреді деп айтуға болады:

They **speak** English well. I **go** to classes every day. She **writes** novels. He always **sleeps** with the windows open.

Мұндай сөйлемдер түрінде әдетте белгісіз шақты білдіретін үстеу, үстеулі тіркестер және шылаулар қолданылады: **always, generally, usually, occasionally, never, every day, whenever** және т.б.

Present Indefinite әрекетті, мысалы мақал-мәтелдер, онымен қоса «әлемге танымал» дегендерді және тарихи фактілерді білдіру үшін ешқандай белгілі шақпен қолданылмайды:

The Earth moves round the Sun. Make hay while the sun shines. (Салыст.: Темірді ыстық кезінде құй). The Norman Conquest begins in 1066.

Present Indefinite болашақтағы әрекетті білдіруі де мүмкін:

1) уақыт және шартты сөйлемдердің бағыныңқы жағында:

Don't write until I **tell** you. If you **see** Mary tomorrow, remember me to her.

2) қозғалыс етістіктерімен:

The train leaves at 7 p.m.

Present Indefinite кейде **Present Continuous** мағынасында қолданылады:

Present Continuous формасында қолданылатын етістіктермен: бұл – сезіп білу етістіктері (to hear, to see, to notice), онымен қоса ой-сана деңгейін, сезімдер немесе күй-қалып білдіретін етістіктер (мысалы: to like, to love, to understand, to remember, to recognize, to believe, to seem, to belong, to hold және т.б.):

Don't speak so loud. I hear you well.

Now I understand the use of the Present Continuous Tense.

here немесе there сөздерінен басталатын лепті сөйлемдерде:

Here comes the bus! There goes the bell!

Жай келер шақ (The Future Indefinite Tense)

Форма құрушы

Future Indefinite shall (жекеше және көпше түрдегі 1-жақ үшін) және **will** (жекеше және көпше түрдегі 2 және 3 жақ үшін) көмекші етістіктері және **to** частицасыз инфинтив түріндегі негізгі етістіктің көмегімен жасалады. Ауызекі сөйлеуде барлық жақтарға қатысты **will** көмекші етістігі (немесе оның

қысқарған формасы ‘II) жиірек қолданылады: I will take it. I’ll take it. He’ll take it.

Келер шақта сұраулы сөйлем құрау кезінде **shall** және **will** көмекші етістіктері бастауыштың алдына шығады, ал болымсыз сөйлем құрау кезінде частицасы көмекші етістіктен кейін қойылады. Осыған орай **shan’t** және **won’t** қысқарған формалар жасалады.

Болымды сөйлем

I (we) **shall** work

He }
She } **will** work

It }
You } **will** work

They }

Сұраулы сөйлем

Shall I (we) work?

Will { he }
 { she } work?

Will { you } work?
 { they }

Болымсыз сөйлем

I (we) **shan’t** work

He }
She } **won’t** work

It }
You } **won’t** work

They }

Сұраулы-болымсыз сөйлем

Shan’t we go there? **Shall** we **not** go there?

Won’t they **wait** for us? **Will** they **not** **wait** for us?

Е с к е р т у. Заманауи ағылшын тілінде сұраулы-болымсыз форманың толық нұсқасы сирек қолданылады.

Мағынасы және қолданылуы

Future Indefinite осы шақтан кейін, ешқандай уақыт шектеуінсіз және болашықта белгілі кезге қарай аяқталуы күтілмейтін әрекетті білдіреді:

This bus will take you to the main street.

I’ll dine at the self-service canteen at their office.

Future Indefinite қазақ тіліне жай келер шақ болып аударылады.

Future Indefinite уақыт пен шартты бағыныңқы сөйлемде қолданылмайды, яғни **when, before, after, till, until, as long as, as soon as, if, unless, in case** және т.б. союз сөздерінен кейін. Осы түрдегі мағынаны келер шақта бағыныңқы сөйлемде білдіру үшін Present Indefinite қолданылады:

I’ll talk to him when he comes.

If you are free, come and help me on Tuesday.

Е с к е р т у. 1. **If** немесе **when** қосымша бағыныңқы сөйлем тудырып тұрса, онда келер шақ олардан кейін ортақ ереже бойынша қолданылады:

Ask him when he **will** begin his course of lectures.

2. **when** белгілі бір бағыныңқы сөйлем тудырып тұрғанда келер шақ қолданылады:

I’ll wait for the time when she **will** become a grown-up-person.

Жай өткен шақ (The Past Indefinite Tense)

Формажасам

Дұрыс етістіктер Past Indefinite шағын дауысты және ұяң дауыссыздардан кейін [d]жұрнағы арқылы, қатаң дауыссыздардан кейін [t], [d] мен [t] дыбыстарынан кейін [ɪd]жұрнағы арқылы жасайды. Орфографияда жұрнақтардың үш варианты –ed (-d) деп белгіленеді. Сонымен Past Indefinite дұрыс етістіктер формасы әрқашан Есімше II формасына ұқсас:

To carry – carried – carried

To stop – stopped – stopped

Past Indefiniteшағын құруда Есімше II – ні құрғандағы орфографиялық ережелер сақталады.

Бұрыс етістіктердің Past Indefinite шағы Есімше II сияқты қатып қалған, дәстүрлі бекітілген форманы білдіреді. Бұл форма инфинитивпен салыстырғанда дауыстылар немесе дауыссыздардың кейде екеуінің де өзгерісімен немесе форманың өзгеріссіздігімен сипатталады:

To write – wrote – written

To build – built – built

To sell – sold – sold

To put – put – put

Past Indefinite-тегі етістіктің сұраулы формасын білдіру үшін өткен шақ формасындағы **do** көмекші етістігі қоладанылады.

Did you enjoy the trip?

Етістіктің болымсыз формасын жасау үшін **not**жалғаулығымен бірге бастауыш пен мағыналық етістіктің инфинитиві арасына қойылатын өткен шақтағы **do**етістігі қолданылады:

I didn't feel well yesterday.

Мағынасы мен қолданылуы

Past Indefinite өткенде болған іс-әрекетті білдіру үшін қолданылады. Әрекеттің өткенге қатыстылығы **yesterday, last week, ten days ago, in 1957, from 1941 to 1943, etc.** әдетте сияқты уақыт пысықтауыштары арқылы көрсетіледі:

He **lived** in Saratov during the war. She **wrote** her last novel in 1955.

Сонымен қатар Past Indefinite өткендегі болған оқиғалардың сипаттамасы кезінде әрекеттердің бірізділігін көрсету үшін қолданылады:

She **woke up, washed, had** breakfast, and **went** to the University.

Past Indefinite аяқталған және аяқталмаған түрлердің өткен шағымен аударылады:

She visited the Tretyakov Gallery three days ago. Үш күн бұрын ол Третьяков галереясына барып қайтты.

When she lived in Moscow, she often visited the Tretyakov Gallery. Мәскеуде тұрған кезінде ол Третьяков галереясына жиі барып тұратын.

13-сабақ.
Continuous тобындағы шақтар
Созылыңқы осы шақ
(The Present Continuous Tense)

Құрылу формасы

Present Continuous осы шақта **to be** көмекші етістігі және мағыналы етістіктің есімше I арқылы жасалады.

Болымды формасы

Сұраулы формасы

I am working

He }
She } **is working**
It }

Am I working?

Is { He }
She } **working?**
It }

We }
You } **are working**
They }

Are { We }
You } **working?**
They }

Болымсыз формасы

I am not working

He }
She } **is not (isn't) working**
It }

We }
You } **are not (aren't) working**
They }

Сұраулы болымсыз формасы

Am I not working?

Is { He }
She } **not working?**
It }

Am I working?

Isn't { He }
She } **working?**
It }

Are { We }
You } **not working?**
They }

Aren't { We }
You } **working?**
They }

Е с к е р т у. Ағылшын грамматикаларында әдетте **Continuous** тобының шақтарын «Progressive» деп атайды.

Қолданыстағы мәні

Present Continuous әңгіме барысындағы әрекетті білдіру үшін қолданылады:

What **are** you **doing**? – I **am reading** a book.

Look! The boys **are playing** tennis in the park.

Present Continuous онымен қоса осы шақта болып жатқан, бірақ әдеттегі емес болып саналатын әрекеттерді білдіру үшін қолданылады:

This week we are starting work at 10 o'clock. Осы жұмада біз жұмысты сағат 10-да бастаймыз (уақытша).

Present Continuous болып жатқаноқиғаны, яғни әлі аяқталмаған әрекетті білдіре алады,:

He **is writing** a book about animals. Ол (қазір) жануарлар жайында кітап жазып жатыр.

Present Continuous (to go, to come, to leave және т.б.) қозғалыс етістіктерімен алдағы болатын әрекеттерді білдіру үшін қолданылады:

He **is coming** here next Sunday. Ол мұнда келесі жұмада келеді.

Present Continuous онымен қоса жиі қайталанып отыратын әрекетті білдіреді және always, continually, constantly үстеулерімен тіркесе қолданылады:

Architects **are constantly trying** to design better houses.

Кейбір лексикалық топтардың етістіктері ережеге сәйкес Continuous тобының шақтарында қолданылмайды. Мұнда жататындар:

а) сезіп білу етістіктері – to see, to hear, to feel, to smell, to notice.

б) ақыл-ойға қатысты етістіктер – to know, to understand, to forget, to believe, to think.

в) қалау етістіктері – to want, to wish, to desire.

г) сезімді білдіретін етістіктер – to love, to like, to hate, to care.

д) «көріну» мағынасын беретін етістіктер – to seem, to appear, to look, to resemble.

Дегенмен, бірінші және екінші топтың етістіктері Continuous формасына кейде өзекті әрекеттерді білдіру үшін қолданылады. Мысалы:

How **are** you **feeling** today?

I can't say what she **is seeing**.

Созылыңқы келер шақ (The Future Continuous Tense)

Форма құрушы

Future Continuous –тегі **to be** етістігі мен негізгі етістіктің есімше I арқылы жасалады:

Болымды сөйлем I shall be working. He will be working. be working.	Сұраулы сөйлем Shall I be working? Will he be working?	Болымсыз сөйлем I shall not (shan't) be He will not (won't)
--	--	---

Сұраулы-болымсыз сөйлем
Shan't I be working? Won't he be working?

Мағынасы мен қолданылуы

1.Future Continuous келер шақта болып жатқан немесе өткен шақтың белгілі бір шектелген уақыт аралығында жалғасып жатқан әрекетті білдіреді. Келер шақтағы бұл кезең уақыт пысықтаушы немесе келер шақтың басқа да әрекетімен түсіндіріледі:

At this time tomorrow **I shall be working** at the language laboratory.
When you come **I shall be packing** things.

Future Continuous сонымен қоса жалғасуы белгілі бір уақыт аралығымен шектеулі әрекетті білдіреді:

Tomorrow from 5 till 6 **I shall be watching** a TV program.

Уақыт пен шартты бағыныңқы сөйлемдерде келер шақты білдіру үшін Present Continuous қолданылады:

If it **is raining** we shall not go out.

2.Заманауи ағылшын тілінде **Future Continuous** тағы келер шақтағы мақсатты әрекетті білдіру үшін қолданылады:

I shall be visiting Moscow in February (i.e. I intend to visit Moscow in February).

Future Continuous сұраулы сөйлемдерде болашақтағы қарапайым әрекеттердің жоспарларын білдіру үшін қолданылады:

Will you be calling on the Orlovs while you are in Moscow?

Созылыңқы өткен шақ (The Past Continuous Tense)

Форма құраушы

Past Continuous Past Indefinite-тегі to be көмекші етістігі мен негізгі етістіктің есімше I арқылы жасалады.

Болымды сөйлем I was speaking. We were speaking.	Сұраулы сөйлем Was I speaking? Were we speaking?	Болымсыз сөйлем I wasn't speaking. We weren't speaking.
--	--	---

Сұраулы-болымсыз сөйлем

Was I not speaking?
(Wasn't I speaking?)

Were we not speaking?
(Weren't we speaking?)

Мағынасы мен қолданылуы

Past Continuous өткен шақта болып жатқан немесе өткен шақтың белгілі бір шектелген уақыт аралсығында жалғасып жатқан әрекетті білдіреді.

Past Continuous әрқашан үйлеседі:

а) өткен шақтағы белгілі бір кезеңмен. **Past Continuous** формасы арқылы берілген әрекетке қатысты өткен шақтағы кезең үрдіс ретінде қарастырылып, әдетте уақыт пысықтаушы немесе басқа өткен шақтың көмегімен түсіндіріледі:

Yesterday at 5 o'clock I was doing my homework.

We were reading the newspaper when you rang me up.

б) өткен шақтағы шектелген уақыт аралығымен:

She was listening in all evening.

He was writing from 5 till 6.

Past Continuous-ты өткен шақтағы шектелген уақыт аралығын көрсететін уақыт пысықтаушымен қолданған кезде, «сөйлеуші» әрекеттің үрдісін айқындай түседі, яғни әрекеттің белгілі бір уақыт аралығында жалғасқанын көрсетеді.

Е с к е р т у. Осы соңғы жағдайда, егер «сөйлеуші» әрекеттің өту ұзақтығын айқындамай, тек әрекеттің болғаны жайлы хабарласа, онда **Past Indefinite**-ті де қолдануға болады:

She listened in yesterday from 5 till 6.

Past Continuous always және **constantly** үстеулері бар сөйлемдерде қолданыла алады. Бұл жағдайда **Past Continuous Present Continuous** сияқты қайталанып отыратын әрекетті білдіреді, тек өткен шақта:

She was always talking at the lessons last term.

Өткен семестрде ол сабақ үстінде үнемі сөйлеп отыратын.

Past Continuous қазақ тіліне әрқашан созылықы өткен шақ болып аударылады.

Past Continuous-те **Present Continuous**-тың етістіктері қолданылмайды.

14-сабақ.

Perfect тобындағы шақтар Осы аяқталған шақ (The Present Perfect Tense)

Формажасам

The Present Perfect Tense осы шақтағы to have көмекші етістігі және Есімше II мағыналық етістігі арқылы жасалады.

Сұраулы сөйлемде to have көмекші етістігі бастауыш алдында орналасады; етістіктің болымсыз формасын жасау үшін to have көмекші етістігінен кейін **not** демеулік шылауы қойылады:

Болымды сөйлемдер	Сұраулы сөйлемдер	Болымсыз сөйлемдер
His pupils have made good progress lately.	Have his pupils made good progress lately?	His pupils haven't made good progress lately.
I have seen a good film recently.	Have you seen any good film recently?	I haven't seen any good film recently.

Мағынасы

Present Perfect осы сәтке дейін аяқталған және нәтижесі қазіргі кезде байқалатын іс-әрекетті білдіреді (Present Perfect Exclusive):

I have lost my exercise-book (and now I am unable to prepare my homework).

I have come out without my watch (and now I don't know the time).

2. Present Perfect өткенде бастау алып, кей уақытқа дейін тіпті осы сәтке дейін жалғасып келе жатқан және кейде сөйлеу сәтінде жалғасып жататын әрекетті білдіреді (Present Perfect Inclusive):

He **has lived** in this street for five years.

They **haven't seen** us since the end of October.

Қолданылуы

Өзінің негізгі мағыналарына сай Present Perfect сөйлемде келесідей ережелер бойынша қолданылады:

1) Сөйлеушіні әрекеттің болған уақыты емес, тек әрекеттің сөйлеу сәтіне дейін аяқталғаны маңызды болғанда. Бұл жағдайда сөйлемде не уақыт пысықтауышы жоқ (а) не ол жиілік үстеуімен берілген (ә) әлде белгісіз уақыт (б):

(а) **I have seen** this play. Мен бұл қойылымды көрдім.

(ә) **I have seen** this play *twice*. Мен бұл қойылымды екі рет көрдім.

(б) They **have just arrived**. Олар жаңа ғана келді.

Бұл жағдайда Present Perfect аяқталған түрдің өткен шағымен аударылады. Келесі белгісіз уақыт және жиілік үстеулері әдетте Present Perfect шағымен қолданылады: **already** «әлдеқашан», «енді» (болымды сөйлемдерде); **yet** «енді», «әлі» (болымсыз және сұраулы сөйлемдерде); **ever** «күнінде күнінде», «бір

кезде»; **never** «ешқашан»; **lately** «жуырда», «жақында» ; **recently** «жуырда», «жақында»; **of late** «жақында», «жуырда», **just** « жаңа ғана» (болымды сөйлемде); **seldom** «жиі»; **twice** «екі рет»; **three times** «үш рет», etc.; **many times** «көп рет»; **so far** « әлі күнге дейін».

2) Әрекеттің ұзақтығының барлық периоды белгіленгенде немесе қай уақыттан басталғаны көрсетілгенде. Екі жағдайда да сөйлемде уақыт пысықтауышы бар және бірінші жағдайда ол **for** «бойы» предлогы бар предлогты тіркесімен, екінші мысалда **since** «содан бері», «сол уақыттан бері » (көбінесе **ever since** «дәл сол кезден бері») үстеуімен, **since** «бері» предлогы бар предлогты тіркесімен, **since** «кезден бері» жалғаулығы бар бағыныңқы сөйлеммен берілген:

I **haven't heard** from him since I came to Moscow in 1982. Мен одан Мәскеуге 1982 жылы келгелі бері хабар алмағанмын.

Have you since him ever since? Сіз оны сол кезден бері көргенсіз бе?

I **have stayed** at my aunt's since my arrival. Мен келгелі бері тәтемнің үйінде тұрып жатырмын.

She hasn't played tennis for five months. Ол 5 ай бойы теннис ойнаған жоқ.

Бұл жағдайда Present Perfect әдетте аяқталмаған түрдің осы немесе өткен шағымен аударылады.

3) Уақыт пысықтауышы **this** есімдігі мен зат есімнің тіркесімен берілген сөйлемдерде: this year, this month, this term, this morning, this afternoon, т.б. Бұндай сөйлемдерде Present Perfect көрсетілген уақыт аралығы әлі аяқталмағанда қолданылады:

He **has fallen** and **hurt** his arm this morning. Бүгін таңертең ол құлап, қолын сындырып алды (Егер таңертең деп айтылса).

Present Perfect пен Past Indefinite арасындағы айырмашылықтар.

1. Present Perfect әдетте сөйлеу сәтіне тікелей қатысы бар әрекетті білдіру үшін қолданылады (іс-әрекет аяқталды, ал оның нәтижесі осы шақта білініп тұр немесе әрекет сөйлеу сәтіне дейін созылды және сол сәтте жаоғасып жатуы мүмкін).

Past Indefinite толықтай өткен шаққа қатысты әрекетті білдіреді. Салыстырыңыз:

I **have bought** a new hat. He **has stayed** at this hotel for three days.

Бірақ: I **bought** a new hat yesterday. Last year I **stayed** at this hotel for three days.

2. Present Perfect **never, ever, lately, of late, already, yet, just, seldom, twice, etc.** тәрізді үстеулермен қолданылады:

I **haven't met** him.

Past Indefinite өткендегі бір уақыт аралығын көрсететін пысықтауыштармен қолданылады: **last week, five years ago, in 1957, from 1941 to 1945, yesterday, etc.**

3. Present Perfect жиі **how long** сөзінен басталатын сұрақтарда қолданылады; Past Indefinite әрқашан **when** сөзінен басталатын сұрақтарда қолданылады:
How long have you used this razor? **When** did you use this razor?

Аяқталған келер шақ (The Future Perfect Tense)

Форма құрушы

Future Perfect Future Indefinite-тегі to have көмекші етістігі мен негізгі етістіктің есімше II арқылы жасалады.

Болымды сөйлем

Сұраулы сөйлем

Болымсыз сөйлем

I shall have done it.

Shall I have done it?

I shan't have done it.

He will have done it.

Will he have done it?

He won't have done it.

Сұраулы-болымсыз сөйлем

Shan't I have done it?

Won't he have done it?

Мағынасы мен қолданылуы

1. **Future Perfect** келер шақта белгілі бір кезеңге қарай аяқталған әрекетті білдіру үшін қолданылады. Келер шақтағы бұл кезең әдетте by предлогы бар уақыт пысықтауышы немесе келер шақтың басқа да әрекетімен түсіндіріледі:

We **shall have packed** all the things *by the time you call on us* (or: *by 6 o'clock*).

Уақыт пен шартты бағыныңқы сөйлемдерде келер шақтағы аяқталған әрекетті білдіру үшін Present Perfect қолданылады:

Wait till **I have finished** my work.

3. **Continuous** формасы жоқ етістіктер **Future Perfect** формасында келер шақтағы белгілі бір кезеңге дейін басталған, біршама уақыт аралығында жалғасып және берілген кезеңде де жалғасуы мүмкін әрекетті білдіру үшін қолданылады. Бұл жағдайда сөйлемде әдетте екі пысықтауыш болады: бірі – for предлогы бар зат есімнен болған және әрекеттің толық жалғасу уақыт аралығын білдіреді, ал екіншісі – by предлогы бар зат есімнен болған немесе келер шақта бір кезеңге дейін жалғасатын әрекетті білдіретін бағыныңқы сөйлеммен:

We **shall have lived** in Petersburg *for 25 years by next winter*.

He **will have known** me *for ten years (by the time) when he retires*.

Аяқталған өткен шақ

(The Past Perfect Tense)

Форма құрушы

Past Perfect Past Indefinite-тегі **to have** көмекші етістігі және негізгі етістіктің есімше II арқылы жасалады.

Болымды сөйлем

I had done it.

We had done it.

Сұраулы сөйлем

Had I done it?

Had we done it?

Болымсыз сөйлем

I hadn't done it.

We hadn't done it.

Сұраулы-болымсыз сөйлем

Hadn't he done it?

Had not he done it?

Hadn't they done it?

Had not they done it?

Мағынасы мен қолданылуы

1. **Past Perfect** өткен шақта белгілі бір кезеңге қарай аяқталған әрекетті білдіру үшін қолданылады. **Past Perfect** –ке қатысты өткен шақтағы кезең әдетте **by** предлогы бар зат есімнен болған уақыт пысықтауышымен немесе өткен шақтағы басқа әрекетпен түсіндіріледі. Бұл жағдайда **Past Perfect** жиі жай шақтың **already, just, yet** үстеулерімен тіркесе қолданылады:

*When I got home, my sister **had** already **gone** to the concert.*

*We left the house. The sun **had** just **set**.*

***By 6 o'clock** we **had not yet packed** all the things*

2. **Past Perfect** өткен шақтағы әрекеттен бұрын болған әрекетті білдіру үшін қолданылады:

*I saw at once that the students **had improved** their pronunciation.*

3. **Continuous** формасы жоқ етістіктер өткен шақтағы әрекеттен бұрын болған, өткен шақта біраз уақыт аралығында жалғасып, өткен шақтағы белгілі бір кезеңде жалғасуы мүмкін әрекетті білдіру үшін қолданылады. Бұл жағдайда сөйлемде әрекеттің немесе кезеңнің басталғанынан бастап барлық жалғасқан уақыт аралығын білдіретін уақыт пысықтауышы орын алады:

*When we parted we **had known** each other already *for five years* (or: *since 1982*).*

Past Perfect әсіресе жиі құрамалас бағыныңқы сабақтас сөйлемдерде **when, before, after, until, by the time, now that, as soon as** уақыт, бастауыш союздарымен қолданылады:

*I **had studied** English for five years *before* I entered the University.*

*I could go to the sanatorium only *after* I **had passed** all the exams.*

Е с к е р т у. **Past Perfect** –пен қатар **after** союзынан кейін Past Indefinite қолданылуы мүмкін, себебі союздың алдағыны білдіретін қасиеті бар.

Hardly ... when, scarcely ... when, no sooner ... than күрделі союздары бар сөйлемнің басты сөйлемінде - Past Perfect, ал бағыныңқы сөйлемінде Past Indefinite қолданылады:

I **had hardly read** the first text *when* my friend **rang me up**. Бірінші мәтінді оқып тастайын деп едім, досым хабарласты.

Егер **hardly, no sooner, scarcely** басты сөйлемнің басында тұрса, онда Past Perfect формасының көмекші етістігі бастауыштың алдында болады:

No sooner **had I heard** this news *than* I **started** running home. Бұл жайлы ести салысымен, бірден үйге жүгіріп келдім.

15-сабақ.

Perfect Continuous тобындағы шақтар

Форма құрушы

Perfect Continuous тобының шақтары **Present, Past** немесе **Future Perfect**-тегі to be көмекші етістігі мен негізгі етістіктің есімше I арқылы жасалады.

Present Continuous	Perfect	Past Continuous	Perfect	Future Continuous	Perfect
I (we, you, they) have been working.		I (we, she, it, you, they) had been working.		I (we) shall have been working.	
He (she, it) has been working.				He (she, it, you, they) will have been working.	

Сұраулы форма бірінші көмекші етістіктің бастауыш алдына қойылуымен жасалады. Мысалы:

Have you been working at this factory since January?

How long **had he been studying** English when he took up German?

How long **will they have been sleeping** when the clock strikes eleven?

Болымсыз форма бірінші көмекші етістіктен кейін not частицасы қосылуымен жасалады:

We **have not (haven't) been reading.**

We **had not (hadn't) been reading.**

We **shall not (shan't) have been reading.**

Мағынасы мен қолданылуы

1. Present Perfect Continuous «сөйлеушінің» сөзіне дейін басталып, белгілі бір уақыт арасында жалғасып, «сөйлеушінің» сөзі барысында болып жатқан әрекетті білдіру үшін қолданылады:

He **has been teaching** this class for two years.

Present Perfect Continuous қазақ тіліне осы шақ немесе өткен шақтың көмегімен аударылады:

I **have been knitting** since 5 o'clock. Мен сағат 5-тен бері *тоқып отырмын*.

How long **has she been working** at this office? Ол мына мекемеде қанша уақыттан бері *жұмыс істейді?*

I feel tired as I **have been working** in the garden for several hours. Бірнеше сағат бойы бақшада *жұмыс істегендіктен*, мен шаршадым.

Present Perfect Continuous–ті қолданғанда, ережеге сәйкес, әрекеттің жүру барысының барлық уақыт аралығы түсіндіріледі. Осы уақыт аралығын көрсету үшін **for** және **since** предлогтары бар пысықтауышты топтар, **since, ever since** үстеулері және бастаушы **since** союзы бар бағыныңқы сөйлемдер қолданылады. **How long** және **since when** деп басталатын сұрақтарда әрқашан **Present Perfect Continuous** қолданылады:

He **has been playing** the piano for the last two hours.

They **have been watching** television since seven o'clock.

I **have been using** this dictionary since I began to learn English.

How long **have you been staying** here?

Кейбір етістіктер (мысалы: to tell, to meet, to take, to bring) **Present Perfect Continuous** формасында тұрып, қайталанатын, көп дүркін әрекетті білдіреді:

I **have been meeting** him on my way home lately.

Е с к е р т у. 1. **Continuous** формасы жоқ етістіктер (to know, to be, to understand және т.б.) **Perfect Continuous** формасында да қолданылмайды:

How long **have you known** him?

2. to live, to work, to stay етістіктері аналогиялық жағдайда **Present Perfect** формасында да және **Present Perfect Continuous** формасында да қолданылады. Бұл «сөйлеушінің» қалауына байланысты: егер «сөйлеуші» әрекеттің ұзақтығын айқындағысы келсе, онда **Present Perfect Continuous**, ал егер әрекет етудің фактісін айтса, онда **Present Perfect**:

I **have been living** in Petersburg
for 15 years.

Мен Петербургте 15 жыл тұрамын.

I **have lived** in Petersburg for 15 years.

2.Past Perfect Continuous өткен шақта белгілі бір кезеңге дейін басталып, біраз уақыт аралығында болып өтіп, өткен шақтағы берілген кезеңге немесе әрекетке қарай аяқталып, немесе өткен шақта берілген кезеңде жалғасатын әрекетті білдіру үшін қолданылады:

The telephone **had been ringing** for three minutes before I answered it.

When I got to the meeting, the lecturer **had** already **been speaking** for half an hour.

Past Perfect Continuous Present Perfect Continuous–ке сай әрекеттің ұзақтығының уақытын айқындау әдістерінде (for, since предлогтары, since, ever since үстеулері, since союзы) қолданылады.

Continuous формасында қолданылмайтын етістіктер (to be, to know, to love, to understand және т.б.) **Past Perfect Continuous** формасында да қолданыла алмайды:

As I **had known** him for nearly ten years I was able to recommend him as a very experienced teacher.

3.Future Perfect Continuous келер шақта белгілі бір кезеңге дейін басталып, біраз уақыт аралығында жалғасып, әлі де келер шақтағы белгілі бір кезеңде жалғасатын әрекетті білдіреді:

On April 2nd next year we **shall have been living** in this house exactly twenty years.

Қазіргі ағылшын тілінде **Future Perfect Continuous** айтарлықтай сирек қолданылады.

Continuous, Perfect және Perfect Continuous топтарының шақтарын салыстыру

Continuous тобының шақтары осы, өткен және келер шақта көрсетілген уақытта жалғасатын әрекетті білдіру үшін қолданылады:

Our bus **is now crossing** the bridge.

Perfect тобының шақтары осы, өткен және келер шақта белгілі бір кезеңге қарай аяқталатын әрекетті білдіру үшін қолданылады:

She **has** already **laid** the table.

Perfect Continuous тобының шақтары осы, өткен және келер шақта белгілі бір уақыт аралығынан көрсетілген кезеңге дейін жалғасқан әрекетті білдіреді:

She **has been staying** at her aunt's for a fortnight now.

Негізгі етістері шақтардың кестесі

	Indefinite	Continuous	Perfect	Perfect Continuous
--	-------------------	-------------------	----------------	---------------------------

Present	I work	I am working	I have worked	I have been working
Past	I worked	I was working	I had worked	I had been working
Future	I shall work	I shall be working	I shall have worked	I shall have been working

16-сабақ.

Сын есімнің шырайлары (The Degrees of Comparison)

Ағылшын тілінде сын есімнің зат есім сияқты қасиеттері жоқ. Оның бір ғана сөз тудырушысы – шырайлары(The Degrees of Comparison) бар. Сын есімнің шырайлары сапалық сын есімнен негізгі түрде жасалады:

Сын есімнің үш шырайлары бар: жай шырай (the Positive Degree), салыстырмалы шырай (the Comparative Degree), күшейтпелі шырай (the Superlative Degree).

Ағылшын тілінде сын есімнің салыстырмалы және күшейтпелі шырайлары жай шырайларынан –er және –est жұрнақтарының көмегімен және үстеудің салыстырмалы және күшейтпелі шырайы much: more және most арқылы жасалады.

Шырайлардың жасалуының синтетикалық әдісі:

Бір буынды сын есімдер (ережеден тыс: *right, wrong* және *real*):

Жай шырай	Салыстырмалы шырай	Күшейтпелі шырай
Long	longer	(the) longest
Big	bigger	(the) biggest
Dry	drier	(the) driest
Few	fewer	(the) fewest
Far	farther	(the) farthest

Дауысты дыбысқа немесе сөз тудырушы сонанттан аяқталатын екі буынды сын есімдер:

Happy	happier	(the) happiest
Pretty	prettier	(the) prettiest
Narrow	narrower	(the) narrowest
Clever	cleverer	(the) cleverest
Simple	simpler	(the) simplest

Екінші буынында екпіні бар екі буынды сын есімдер:

Complete	completer	(the) completest
Polite	politer	(the) politest

Бірақ, осымен қоса: more polite, (the) most polite

Барлық көпбуынды және кейбір екі буынды сын есімдер шырайлары more және most арқылы жасалады:

Hopeful	more hopeful	(the)	most
hopeful			
Beautiful	more beautiful	(the)	most
beautiful			
Interesting	more interesting	(the)	most interesting

Ағылшын тілінде кейбір сын есімдердің шырайларының тіл дамуының ертерек кезеңдерінен қалған супплетивті формалары сақталған. Бұл топқа келесі сын есімдер жатады:

Жай шырай	Салыстырмалы шырай	Күшейтпелі шырай
Good	better	(the) best
Bad	worse	(the) worst
Little	less	(the) least
Much }	more	(the) most
Many }		
Far	further	(the) furthest
	Farther	(the) farthest

Old сын есімінің екі шырай формасы бар: **older** – **(the) oldest**, **elder** – **(the) eldest**.

Elder және eldest формалары жанұядағы, онымен қоса әулет үлкені немесе дәулеті жоғарының үлкендігін анықтау үшін ғана қолданылады. Қалған барлық жағдайларда **older** – **(the) oldest** формалары қолданылады. Олар сөйлемде анықтауыш та, предикативті мүше де бола алады:

My elder brother is six years older than I am.

Mr Brown is the eldest and most respected member of this society.

Moscow is older than Leningrad.

Сапалары бірдей екі затты салыстырғанда, **as...as** союзы қолданылады:

This boy is as tall as your son.

It is as hot in the Crimea as it is in the Caucasus.

Берілген сапаға қатысты салыстырмалы екі зат бірдей болмаса, онда салыстыру былай беріледі:

Болымсыз сөйлемдерде **so...as**, **as...as** союздарымен:

I am not as tired as you are.

There is not so much rain in June as there is in May.

This room is not so big as that one.

Than союзымен:

You are more diligent than Paul.

Салыстырмалы шырайды **much** көмегімен күшейтуге болады: You are much more diligent than Paul.

Шырайларды құру кезінде келесідей орфографиялық ережелер сақталады:

Түбірінде қысқа дауысты дыбысы бар бір буынды сын есімдердің соңғы әрібі қосарланады:

Big – bigger – (the) biggest

Red – redder – (the) reddest

Соңындағы айтылмайтын –е түсіп қалады:

Brave – braver - (the) bravest

Nice – nicer - (the) nicest

Соңғы –у әрібі, одан кейін дауыссыз келетін болса –і ауысады:

Busy – busier - (the) busiest

Easy – easier - (the) easiest

-у әрібі одан кейін дауысты келетін болса, өзгермейді:

Gay – gaye - (the) gayest

17-сабақ.

Үстеу

Қазіргі ағылшын тілінде үстеудің продуктивті жұрнағы

–**ly** болып табылады. Бұл жұрнақ көмегімен сын есімнен мынадай үстеулер туындайды:

wide – widely

easy – easily

comfortable – comfortably

Қазіргі ағылшын тілінде басқа жұрнақтары бар үстеулер саны біршама: sideways, crosswise, backwards, forwards, homewards және т.б.

Кей кезде –**ly** жұрнағының жалғануы сөз мағынасының өзгеруіне әкеледі. Салыстырыңыз:

Near жақын – nearly дерлік, таяу

Hard қатты – hardly әрең

Көптеген үстеулердің қатары формалары бойынша сәйкесінше сын есімдерге ұқсас келеді:

Fast шапшаң – fast шапшаң

Straight түзу – straight түзу

Кей үстеулерде бірдей мағынадағы екі формалары (суффиксті және суффиксіз) болады: quick, quickly; cheap, cheaply; sound, soundly; bright, brightly; fair, fairly(әділ); loud, loudly.

Алайда –**ly** жұрнағымен және жұрнақсыз бірыңғай үстеулердің мағыналары басқа да болуы мүмкін. Салыстырыңыз: late -кеш, lately - жуырда, pretty - біршама, prettily - әдемі, deep –терең(төмен), deeply – өте, терең(сезім жайлы),dear – қымбат(баға), dearly –қатты (сезім жайлы).

Ескерту: Есім құрамды баяндауыш құрамында жүретін to feel, to look, to smell, т.б. жалғаулық етістіктерімен әрқашан сын есім қолданылады:

The rose smells sweet. Раушанның иісі керемет.

The room looks tidy. Бөлме жинаулы көрінеді.

He looks well. Оның дені сау көрінеді.

I feel **bad**!

Мен өзімді нашар сезінемін.

Мынаған назар салыңыз: Соңғы сөйлемге дейінгі мысалда well сын есім болып табылады. Well сын есімі тек есім құрамды баяндауыштың предикативті мүшесі позициясында қолданылады.

Сын есім сияқты үстеудің де шырай формалары бар. Бірбуынды үстеулер салыстырмалы шырай формасын - **er** [ə] жұрнағы көмегімен және асырмалы шырайды –**est** [ɪst] жұрнағы арқылы құрады:

hard – harder – hardest

quick – quicker – quickest

near – nearer – nearest

Екі не одан да көп буыннан құралған үстеулер шырай формаларын **much** үстеуінің салыстырмалы және асырмалы шырай формалары арқылы жасайды.

heartily – more heartily - most heartily

Ескерту: Екі буынды үстеулер ішінен тек early және often ғана шырай формаларын –er және – est жұрнақтары арқылы жасайды:

Early – earlier – earliest often – oftener – oftenest

Кей үстеулер шырай формаларын ерекше жолмен құрады. Оларды есте сақтаған жөн:

well(good) – better – best

much – more – most

badly (bad) - worse – worst

farther – farthest

little – less – least

far

further – furthest

18-сабақ.

Етіс (Voice)

Ағылшын тілінде етістіктің екі етісі бар: негізгі етіс (the Active Voice) және ырықсыз етіс (the Passive Voice).

Егер сөйлемде бастауыш әрекет етуші тұлға немесе зат болса, онда етістік негізгі етісте болады:

Mr Smith **teaches** this class.

Егер сөйлемде бастауыш рөліндегі тұлғаға немесе затқа етістік-баяндауыш әрекетті бағыттап тұрса, онда етістік ырықсыз етісте болады:

This class **is taught** by Mr Smith.

Ырықсыз етіс сәйкес түр-шақтағы to be етістігі мен негізгі етістіктің есімше II арқылы жасалады.

Ырықсыз етістегі етістіктің түр-шақтар формасының кестесі

	Present	Past	Future
Indefinite	This class is taught by Mr Smith.	This class was taught by Mr Smith.	This class will be taught by Mr Smith.
Continuous	This class is being taught by Mr Smith.	This class was being taught by Mr Smith.	-
Perfect	This class has been taught by Mr Smith.	This class had been taught by Mr Smith.	This class will have been taught by Mr Smith.

Е с к е р т у. 1. Кестеде көрсетілгендей, **Future Continuous** ырықсыз етісте қолданылмайды. **Future Continuous Passive** болмағандықтан оның орнына **Future ContinuousActive** қолданылады:

When you come here in summer, they **will be repairing** our house. Сен бізге жазда келгенде, біздің үйіміз жөнделіп жатады.

Perfect Continuous тобының шақтары ырықсыз етісте қолданылмайды. Олардың орнына ырықсыз етісте сәйкес **Perfect** тобының шақтары немесе негізгі етістегі етістікпен қала береді:

Our class **has been taught** by this teacher for five years.

This teacher **has been teaching** our class for five years.

Ырықсыз етісте сұраулы форма жасағанда, бірінші көмекші етістік бастауыштың алдына қойылады:

Is this class **taught** by Mr Smith?

Will this class **be taught** by Mr Smith?

Ырықсыз етісте болымсыз форма жасағанда, not болымсыз частицасы бірінші көмекші етістіктен кейін қойылады:

This class **is not taught** by Mr Smith.

This class **has not been taught** by Mr Smith.

Ырықсыз етістегі етістіктің түр-шақтар формалары негізгі етістегі сай формалар қолдану ережесіне сәйкес қолданылады.

Модаль етістіктерінен кейінгі ырықсыз әрекетті білдіру үшін to be инфинитивті етістігі мен негізгі етістіктің есімше II қолданылады:

The boy **must be taught** mathematics.

Ырықсыз етісте етістік-баяндауыштан болған әрекетті іске асырушы by немесе with предлогтары бар жалғаулы толықтауышпен түсіндіріледі. Ву предлогы бар толықтауыш әрекет етуші тұлғаны немесе әрекет етуші күшті

түсіндіреді, ал with предлогы бар толықтауыш әрекетті іске асыратын затты білдіреді:

The fire was put out **by the firemen (by the rain)**. The fire was put out **with water**.

Ырықсыз етісте әрекетті іске асырушыға сілтеуі жоқ етістік-баяндауышы бар сөйлемдер ағылшын тіліне сай:

English **is spoken** here. Мұнда ағылшынша сөйлеседі.

Ағылшын тілінде ырықсыз етістің қолданылу ерекшеліктері

Ағылшын тілінде предлогтармен бірге қолданылатын барлық етістіктер ырықсыз етісте бола алады. Мысалы:

To speak of (about)	to depend on	to listen to
To look at (after)	to comment on	to send for
To care for	to insist on	to wait for
To agree upon	to laugh at	to dream of
To arrive at	to provide for	to think of, etc.
To rely on	to object to	
To refer to	to operate on	

Осы етістіктерді ырықсыз етісте қолданған кезде, предлог міндетті түрде етістік-баянауышпен ере жүреді:

His report **is much spoken of**.

Осындай сөйлемдер қазақ тіліне ідеттегідей аударылады, предлогтар жалғаулармен білдіріледі:

Your child will be looked after. Сіздің балаңызға қарайды.

Such success has never been dreamed of. Бұндай табысты ешкім де күтпеген еді.

Егер ырықсыз етісте тура және жанама толықтауышты айнымалы етістік (мысалы: to give, to show, to send, to tell, to promise, to offer, etc.) болса, онда ағылшын тілінде екі қатар конструкция туындауы мүмкін: жай етістегі етістіктің тура толықтауышына сәйкес бастауышымен және жай етістегі етістіктің жанама толықтауышына сәйкес бастауышымен:

A good job was offered to him.

He was offered a good job.

Жай етіс	Ырықсыз етіс	Аудармасы
He gave me a book.	I was given a book.	Маған кітап берілді.

They offered her an interesting job.	She was offered an interesting job. An interesting job was offered (to) her.	Оған қызық жұмыс ұсынылды.
--------------------------------------	---	----------------------------

Екінші және төртінші конструкцияларда жақшаға алынған to предлогы әдетте жанама толықтауышқа екпін түскен кезде қолданылады:

The book was given to me (*but not to him or smb else*).

Ағылшын тілінде ырықсыз етісте идиоматикалық тіркестер қатарына енетін етістіктер де - **to take care of, to lose sight of, to put an end to, to make use of, to take notice of, to pay attention to, etc.** қолданылады:

Great attention **has been paid** to this letter. Мына хатқа баса назар аударылды.

At last the ship **was lost sight of**. Әйтеуір кеме көзден таса болды-ау.

To be етістігі есімше II-мен тіркескенде кейде әрекетті емес, күйді білдіргенді қолданылады. Бұл жағдайда тіркес күрделі баяндауыш (the Nominal Predicate) болады:

The trees **were uprooted** when we saw them in the morning.

Ырықсыз етісте етістіктен болған жай баяндауыштың есімше II-сі бар күрделі аяндауыштан айыруға көмектесетін белгілі бір белгілері бар, әсіресе:

1)Әрекет етуші тұлға немесе затты білдіретін зат есінің сөйлемде болуы:

This letter was translated **by my friend**.

2)Мекен, жиілік, уақыт пысықтауышының сөйлемде болуы:

The book was published **in Moscow**.

3)To be етістігінің **Continuous** немесе **Perfect** формасында қолданылуы:

The letter **was being typed** when I came to the office.

19-сабақ.

Шақтардың қиылысуы (Sequence of Tenses)

Шақтардың қиылысуы деп ағылшын тілінде бағыныңқы сөйлемдегі етістік-баяндауыш шағының басыңқы сөйлемдегі баяндауышқа тәуелді болуын айтады.

Шақтардың қиылысуы басыңқы сөйлемге тәуелді және құрамында өткен шақтағы баяндауышы бар толықтауыштық бағыныңқы сөйлемдерде сақталады.

Егер басыңқы сөйлемдегі баяндауыш осы немесе келер шақтың бір формасында тұрса, толықтауыштық бағыныңқы сөйлемде мағынасы бойынша сәйкес шақ қажет болады.

Егер басыңқы сөйлемдегі баяндауыш өткен шақтағы баяндауышпен берілсе, онда:

Басыңқы сөйлемдегі әрекетпен бір уақыттағы әрекетті білдіру үшін бағыныңқы сөйлемде Past Indefinite немесе Past Continuous қолданылады :

I was sure that you **were** here. Мен сіздің осы екеніңізге сенімді болдым.

I was sure that you **were writing** a letter. Мен сіздің хат жазып жатқаныңызға сенімді болдым.

Бағыныңқы сөйлемдегі алдыңғы болған әрекетті білдіру үшін Past Indefinite не Past Perfect Continuous қолданылады:

I was told that you **had been** there. Маған сіз сонда болғаныңызды айтты.

I was told that he **had been staying** at his aunt's at least for a week. Маған ол тәтесінің үйінде кемінде бір апта болғаны жайлы айтты.

Бағыныңқы сөйлемдегі келесі әрекетті білдіру үшін Future – in – the – Past шағы қолданылады:

I doubted that you **would be** here. Мен сіздің осында болатыныңызға күмандандым.

I was sure that you **would be packing** at six o'clock. Мен сіздің сағат алтыларда заттарыңызды сөмкеңізге салып жататыныңызға сенімді болдым.

I supposed that you **would have packed** by six. Сіз сағат алтыға қарай заттарыңызды сөмкеңізге салып боласыз деп ойладым.

Егер сөйлемде бірнеше толықтауыштық бағыныңқы сөйлемдер болса, шақтардың қиылысу ережесі осы сөйлемдердің әрбіреуінде сақталады:

My friend told me he **had heard** the previous week that the Drama Society **was going** to put on a new play and that it **would be shown** at the end of the season.

Егер толықтауыштық бағыныңқы сөйлемде бәріне белгілі бір шындық берілсе, шақтардың қиылысу ережесі сақталмайды:

Galileo proved that the Earth **moves** round the Sun.

Must (әрекеттің орындалу ықтималдығы мағынасында), should және ought етістіктері бағыныңқы сөйлемде басыңқы сөйлемдегі баяндауыштың тұрған шағына тәуелсіз қолданыла береді:

I was sure that you **must** be here.

He said that you **should (ought to)** go there.

The old Professor told his assistant that he had informed the Dean that he would resign and that consequently he **must** replace him.

Егер бағыныңқы сөйлемдегі баяндауыш қарапайым немесе өзіндік әрекетті білдірсе, шақтардың қиылысу ережесін сақтау міндетті емес:

He said that his wife **drinks** coffee in the morning.

Шақтардың қиылысу ережесі анықтауыштық және пысықтауыштық сөйлемдерде сақталмайды.

Осы түрлі сөйлемдерде шақтардың қолданылуы уақыт жоспарларының нақты қатынасына байланысты:

I looked over my cabin, which **was** extremely comfortable. Mr. Fox, whom I **had met** in the morning, was in the cabin next to me.

Even the sailors, who are generally stolid enough, were deeply affected by his words.

2.Төлеу сөзге енгізетін әр түрлі коммуникативті типтегі етістіктер

To ask, to order, to tell сияқты етістіктермен қатар ағылшын тіліндегі басқа да көптеген етістіктер төлеу сөзді енгізу үшін қолданылады. Оларды коммуникация процесі кезіндегі мәліметтің мақсатына қарай типтерге бөлуге болады. Анағұрлым жалпы коммуникативті типтерге пайымдама, сұрақ, өтініш, бұйрық, лептеу жатады.

Бір типті етістіктер коммуникацияның анағұрлым тереңірек сипаттамасын бере алады, мәселен, пікір айтушы автордың жан –дүниесі, оның ниеті, сөйлеушінің айтылған пікірге деген ойы, қатынасы, сөздің мәнері мен дауыс қаттылығы, т.б.

Әр түрлі коммуникативті типті төлеу сөздің мысалдары мен сәйкес семантиканың етістіктері көмегімен олардың берілу жолдарын қарастырайық.

Пайымдау (Statements)

Жанама пайымдамалар сөйлемге көптеген етістіктер арқылы енеді. Олардың арасында мына етістіктер бар: to inform ‘хабарлау’, to think ‘ойлау’, to explain ‘түсіндіру’, to assure ‘сендіру’, to assert ‘сендіру’, ‘нандыру’, to point out ‘нұсқау’, ‘сілтеу’, to confess ‘мойындау’, to admit ‘мойындау’, to promise ‘уәде беру’, to suspect ‘күдіктену’, to boast ‘мақтану’, to claim ‘талаптану’, ‘ұмтылу’, to reply ‘жауап беру’, to warn ‘ескерту’, to swear ‘ант ету’, to murmur ‘міңгірлеу’, to announce ‘жариялау’, to declare ‘жариялау’, to notify ‘хабардар ету’, to agree ‘келісу’, to thank ‘алғыс айту’, to insist ‘дегеніне көндіру’, to protest ‘наразылық білдіру’.

1. “The table is laid,” says Mother.

Mother informs us that the table is laid.

2. “Thank you, dear, for a most delicious dinner,” says Father.

Father thanks Mother for a most delicious dinner.

3. “I guess you are right ,” she said.

She had to admit that her friend was right.

4. “Surely iyt’s all a mistake,” says he.

He insists that it’s all a mistake.

5. “Honestly I have no idea why he has come,” she said.

She swore that she had no idea why he had come.

6. “I expect you have been working too much,” says the doctor.

The doctor thinks that I have been working too much.

7. “I’ll stay if you want me to,” he said.

He promised that he would stay if I wanted him to.

8. “He is a very nice person,” said he.

He assured us that his friend was a very

9. “Look, you’ve missed out the nice person.
The teacher pointed out that the pupil had missed out the inverted commas.

Сұрақтар(Questions)

Төлеу сөз сұрақтарын енгізетін етістіктерге мыналар жатады: to ask ‘сұрау’, to inquire ‘сұрау’, to wonder ‘қызығу’, ‘қызығушылық таныту’, to want to know ‘білгісі келу’, to try to find out ‘анықтау’.

“Where is the salt, please,” Father asked where the salt was.
said Father.

“Is this yours or John’s?” She inquires if this is mine or John’s.
she says.

“What do I do next?” he He wondered what he should do next.
said.

“What topic did Professor She wanted to know what topic Professor
Brown bring up?” she asked. Brown had brought up.

“Has there been an accident?” She tried to find out whether there
she said. had been an accident.

Өтініштер мен бұйрықтар (Requests and Commands)

Төлеу сөздегі өтініштер мен бұйрықтар коммуникация сипаттамасын нақтылайтын алуан түрлі етістіктермен енгізіле алады: to ask ‘өтіну’, ‘өтініп сұрау’, to beg ‘өтіну’, to request ‘өтіну’, to ask permission ‘рұқсат сұрау’, to entreat ‘жалыну’, ‘жалбарыну’, to urge ‘мәжбүрлеу’, to tell ‘айту’, to demand ‘талап ету’, to warn ‘ескерту’, to refuse ‘бас тарту’, to forbid ‘тыйым салу’, т.б.

“Will you pass me your plate, please,” She asked me to pass her my plate.
she said.

“Could you please be quiet She begged them to be quiet for a moment.
for a moment,” she said.

“Could you send me a copy of He requested me to send him a copy of my
your book, please,” he said. book.

“Do play for us,” they said. They urged her to play for them.

“All the students should be inoculated,” The medical authorities demanded that all
the medical authorities said. the students should be inoculated.

“Don’t go near the lake,” she said. She forbade them to go near the lake.

Лептеу (Exclamations)

Төлеу сөздегі лепті сөйлемдердің берілуінде дұрыс етістікті немесе етістікті тіркестің таңдалуы маңызды рөл ойнайды, өйткені айтылған пікірдің эмоциялық қысымы эмоциялық етістік арқылы немесе эмоциялық амал пысықтаушы бар етістікпен беріледі. Мәселен, to remark ‘байқау’, to greet

‘сәлем беру’, to cry out ‘айқайлап жіберу’, to say with a sigh ‘күрсініп айту’, to regret ‘өкіну’, to be surprised ‘таң қалу’, to be astonished ‘таң қалу’, to exclaim with delight ‘шаттана айқайлап жіберу’.

“What a lovely hat,” she said.

She remarked that it was a lovely hat.

“Hello! How are you?” she said.

She greeted me and asked how I was.

“Ouch! My finger!”

She cried out that she hurt her finger.

“Oh, how very unfortunate!” she said.

She said with a sigh that it was very unfortunate.

“Sorry! There are no more tickets.”

The management regretted (was sorry to say) that there were no tickets.

“Oh! She’s gone,” he said.

He was surprised to find that she had gone.

“Heavens! The plate is broken,” she said.

She was astonished to find that the plate was broken.

“Oh, the dear little kitten!” the children cried.

The children exclaimed with delight that it was a dear little kitten.

20-сабақ.

Төлеу сөз (Reported Speech)

Төл сөздің мазмұны қосымша бағыныңқы сөйлеммен немесе инфинитивті тіркеспен беріледі. Егер сөйлем хабарлы болса, ол төлеу сөзде басыңқы сөйлемге **that** союзының көмегімен жалғанады:

Mary says, “I don’t know his address.”

Mary says **that** she doesn’t know his address.

Төл сөзді төлеу сөзге аудару кезінде бастауыш өзгереді және оған сәйкес етістік-баяндауыштың формасы өзгереді.

Егер сөйлем сұраулы болса, онда төлеу сөзге аудару кезінде сөз тәртібі өзгереді: төлеу сөздегі сұраулы сөйлемде хабарлы сөйлемге тән сөз тәртібі қолданылады және мұнда арнайы сұрақ басыңқы сөйлемге шылаулы есімдіктер (what, who, how, when, etc.) немесе үстеулердің, ал жалпы сұрақ if және whether шылауларының көмегімен жалғанады:

My friend asks me, “Where are you going in summer?”

My friend asks me where I am going in summer. (Менің досым жазда қайда баратынымды сұрап жатыр.)

My friend asks me: “Do you read anything during your summer holiday?”

My friend asks me whether I read something during my summer holiday. Менің досым жазғы демалысымда бір нәрсе оқимын ба екенін сұрады.

Бұйрық пен өтініш төлеу сөзде инфинитивті айналым арқылы беріледі: төл сөзде бұйрық райдағы етістік төлеу сөзде инфинитив формасына қойылады;

егер төл сөздегі қаратпа сөз төлеу сөзде «сөйлеу» етістігінің толықтауышына айналады:

The teacher says: “Mary, read Text 5.

The teacher asks Mary **to read Text 5.**

Mother says: “Do not drink coffee in the evening.”

Mother tells me **not to drink coffee in the evening.**

Төлеу сөзге ендіме етістіктер ретінде жиі **to ask, to order, to tell** етістіктері қолданылады. **To say** етістігі сөйлемде мәлімет бағытталған тұлға жайлы сөз қозғалмаса ғана қолданылады.

Егер «сөйлеушінің» бірінші сөйлемі өткен шақта (Present Indefinite) болса, онда төл сөзді төлеу сөзге аудару кезінде төл сөздің мазмұнын ашатын қосымша бағыныңқы сөйлемде осы шақтың бірде-бір сөзі қолданылмауы керек. Сондықтан, төл сөздегі етістік осы шақта (Present Indefinite) болса, онда төлеу сөзде (қосымша бағыныңқы сөйлемде) етістікті міндетті түрде өткен шақта (Past Indefinite) қолдану керек:

Peter said, “I **go** to the University three times a week.”

Peter said that he **went** to the University three times a week.

Pete asked me, “**Can** you attend evening classes?”

Pete asked me if I **could** attend evening classes.

Бірақ, **must** етістігі өзгерусіз қалады:

Pete said that I **must** attend evening classes.

Төл сөзді төлеу сөзге аудару кезінде, сөйлеушінің сөйлемі өткен шақта болса, бағыныңқы сөйлемде кейбір уақыт үстеулері және есімдіктер өзгереді.

Егер төл сөзде:

төлеу сөзде қолданылады:

Yesterday

the day before, on the previous day

Tomorrow

the next day

Ago

before

This (these)

that (those)

Here

there

Now

then

Last night

the previous night

Today

that day

Tonight

that night

Төл сөзді төлеу сөзге аудару кезінде «сөйлеушінің» қолданған етістігі осы, өткен немесе келер шақта тұруы мүмкін. Осыған байланысты бағыныңқы сөйлемнің баяндауышының формасы табылады. Егер басты сөйлемдегі етістік

осы немесе келер шақтың формасында тұрса, онда төлеу сөзде төл сөздің келер шағы сақталады. Мысалы:

Pete says, “Mother, I’ll **come** home at 5 o’clock in the evening.”

Pete says to his mother that he **will come** home at 5 o’clock in the evening.

Ал егер басты сөйлемдегі етістік өткен шақ формасында (Past Indefinite) тұрса, онда төл сөздің мазмұнын білдіретін бағыныңқы сөйлемде келер шақтың орнына келер шақтағы өткен шақ (the Future-in-the-Past Indefinite Tense) қолданылады. Future-in-the-Past should жекеше және көпше түрдегі 1-жақ үшін) және would **will** (жекеше және көпше түрдегі 2 және 3 жақ үшін) көмекші етістіктері және **to** частицасыз инфинитив түріндегі негізгі етістіктің көмегімен жасалады:

Pete said, “Mother, I’ll **come** home early.”

Pete said that he **would come** home early.

Jane asked me, “When **will** you **take** this book from the library?”

Jane asked me when I **should take** this book from the library.

Төлеу сөздегі Past Continuous және Past Perfect

Төл сөзді төлеу сөзге аудару барысында, төлеу сөзге бастаушы етістік өткен шақта тұрады. Төл сөздегі **Present Continuous**-тың орнына төлеу сөзде **Past Continuous**, ал төл сөздегі **Present Perfect** немесе **Past Indefinite**-тың орнына төлеу сөзде **Past Perfect** қолданылады:

Father said: “The weather **is changing** for the better.”

Father said that the weather **was changing** for the better.

The writer said: “I’ve just **finished** my new novel.”

The writer said that he **had** just **finished** my new novel.

The Dean asked me: “When **did** you **leave** school?”

The Dean asked me when I **had left** school.

Е с к е р т у. Тарихи фактілерді баяндағанда төл сөзде қолданылған **Past Indefinite**, төлеу сөзде ешқандай өзгеріссіз сақталады:

He said: “Peter I died in 1725.”

He said that Peter I died in 1725.

Төлеу сөзде төл сөздің мазмұны көп жағдайда толықтауыштық бағыныңқы сөйлем арқылы берілетіні белгілі. Төл сөз хабарлы немесе сұраулы сөйлем арқылы берілгенде, мұндай әрқашан болады. Төл сөздегі бұйрық сөйлемді төлеу сөзге айналдырғанда, инфинитивті айналым қолданылады.

Солайша төлеу сөздің негізгі бірлігі толықтауыштық бағыныңқы сөйлем болғандықтан, төл сөзді төлеу сөзге айналдырғанда, міндетті түрде шақтардың қиылысу заңы сақталады. Егер төлеу сөзге енгізетін «сөйлеу» етістігі өткен шақтардың біреуінде келсе, онда:

1) төл сөздегі Present Indefinite, Present Continuous немесе Present Perfect Continuous орнына төлеу сөзде сәйкесінше Past Indefinite, Past Continuous немесе Past Perfect Continuous қолданылады;

2) төл сөздегі Past Indefinite немесе Present Perfect орнына төлеу сөзде Past Perfect қолданылады;

3) төл сөздегі Future Indefinite, Future Continuous немесе Future Perfect орнына Future-in-the-Past, Continuous, Perfect қолданылады.

Ескерту: Әрбір көрсетілген етістіктер тобы келер шағының өткен шақ формасы **shall** және **will** көмекші етістіктерінің сәйкесінше шақтағы **should**, **would** көмекші етістіктерімен алмастырылуы арқылы іске асады.

	Indefinite	Continuous	Perfect
Future	I shall work . He will work .	I shall be working . He will be working .	I shall have worked . He will have worked .
Future-in-the-Past	I should work . He would work .	I should be working . He would be working .	I should have worked . He would have worked .

Мысалдар:

Kate asked me: “**Do you know** my address?” – Kate asked me if I **knew** her address.

They said to us: “We **shall go** to the cinema with you.” – They told us they **would go** to the cinema with us.

Mother asked me: “**Have you had** your supper?” – Mother asked me if **had had** my supper.

Төлеу сөзді қолдануда шақтардың қиылысуы жайында айтылғандардың барлығы негізгі етіс шақтарына да, ырықсыз етіс шақтарына да бірдей қатысты.

21-сабақ.

Шартты сөйлемдер (Conditional Sentences)

Сабақтасқұрмалас шартты сөйлем **if, provided(that), unless, in case**, т.б. жалғайлықтармен байланысқан басыңқы және бағыныңқы сөйлемдерден тұрады. Бағыныңқы сөйлем басыңқы сөйлемдегі әрекеттің орындалуына мүмкіндік болатын шарттан құралады. If, provided (that) жалғаулықтары сөйлемге жағымды, unless - жағымсыз шарттар енгізсе, ал in case алдын-ала сақтандыруды енгізеді.

Бұл шарт шынайы және шынайы емес болуы мүмкін, және осы, өткен, келер шақтарға қатысты болуы мүмкін. Осы сипаттамаларға байланысты ағылшын тілінде үш типті сабақтас құрмалас шартты сөйлемдер қарастырылады.

Шартты сөйлемдердің бірінші түрі

Басыңқы сөйлемдегі іс-әрекет осы, өткен және келер шақтарға қатысты болса, ал бағыныңқы сөйлемде бұл әрекеттің орындалу шарты болады. Бағыныңқы сөйлемдегі шарт әбден іске асатындай көрінгендіктен, бұл типті сөйлем шынайы шартты сабақтас құрмалас сөйлем деп аталады.

Анағұрлым кең тараған сөйлемдерге келер шаққа қатысы бар сөйлемдер жатады. Басыңқы сөйлемдегі етістік – баяндауыш Future – in – the – Past шағында қолданылса, бағыныңқы сөйлем баяндауышы - Present Indefinite-те:

I **shall go** for a walk if (provided that) the rain **stops** (if/ provided that it stops raining).

Unless you **eat** sparingly, you **will go** fat.

In case it **begins** raining we'll **take** our raincoats.

Ескерту: Осы типтес шартты сөйлем төлеу сөзде қолданылса, басыңқы және бағыныңқы сөйлемдегі етістікті формалар шақтардың қиылысу ережесіне сай өзгереді.

If I **go** to the Crimea in summer, I **shall** probably **fly**. – He said that if he **went** to the Crimea in summer he **would** probably **fly**.

Осы немесе өткен шақтарға қатысты шынайы шарты бар шартты сөйлем ағылшын тілінде өте сирек кездеседі. Бұндай сөйлемдерде мағынасына қарай қажет болатын ашық райдың кез келген шақтары қолданылады:

If he **is** at home, he **is getting** ready for the trip.

If she **read** this article only yesterday, she **must know** what it is about.

Шартты сөйлемдердің екінші түрі

Басыңқы сөйлемдегі әрекет осы не келер шаққа қатысты болып, бірақ оның іске асуы күманды немесе шынайы емес болып көрінген жағдайда, шартты сөйлемдердің екінші түрі, яғни, шынайы емес шарт сөйлемі қолданылады. Басыңқы сөйлемнің баяндауышы **should** және **would** көмекші етістіктеріне to демеулік шылауынсыз мағыналық етістіктің инфинитиві қосылуы арқылы жасалатын шартты рай формасында болса, ал бағыныңқы сөйлемнің баяндауышы Past Indefinite шағына омонимді шартты рай формасында болады:

If I **saw** him tomorrow, I **should speak** to him.

If you **worked** hard, you **would catch up** with the group (but you don't work hard enough).

To be етістігі бұл жағдайда бағыныңқы сөйлемде шартты рай формасында қолданылады, яғни, **were** формасы барлық тұлғаларға жекеше және көпше түрлерде қолданыла береді.

If she **were** here, she **would tell** us everything.

Егер шынайы емес шарт тек келер шаққа ғана қатысты болса, бағыныңқы сөйлемде де **were to** + инфинитив тіркесі қолданыла алады.

If they **were to** leave us before the appointed time, they **would inform** us about it.

Ескерту: Осы типтес шынайы емес шарт сөйлемі төлеу сөзде қолданылғанда, етістік формасын өзгертпейді:

“If we **knew** more about the causes of this disease,” said the doctor, “we **would** soon **find** a cure.” – The doctor said that if we **knew** more about the causes of that disease, we **would** soon **find** a cure.

Шартты сөйлемдердің үшінші түрі

Шартты сөйлемдердің үшінші типінде белгілі бір жағдайларға байланысты мүмкін болатын әрекет орындалған жоқ, сондықтан сөйлеу сәтінде ол жүзеге аспаған болып қарастырылады. Осы типтес шартты сөйлемдерде басыңқы сөйлемнің етістік-баяндауышы **should** және **would** көмекші етістіктеріне Perfect Infinitive шағының қосылуы арқылы жасалатын шартты рай формасында қолданылады, ал бағыныңқы сөйлем баяндауышы Past Perfect шағына омонимді шартты рай формасында қолданылады:

He **would have helped** you if you **had asked** him to.

If you **had left** earlier, you **would have caught** the train.

Үшінші типті шартты сөйлемдерді аударудың екінші типті сөйлемдерді аударудан еш айырмашылығы жоқ, өйткені шартты рай сөйлемдерін қазақ тіліне аударғанда қолданылатын өткен шақ формасындағы жалғыз етістік бар, ол «еді» етістігі. Еді етістігі осы немесе келер шаққа, соған қоса өткен шаққа қатысты шартты сөйлемдерде қолданылады. Мысалы:

He **would help** you if you **asked** him to. Егер сіз одан өтінсеңіз, ол сізге көмектесер еді.

He **would have helped** you if you **had asked** him to. Егер сіз одан өтінсеңіз, ол сізге көмектесер еді (Егер сіз одан өтінгенде, ол сізге көмектесер еді.)

Қазақ тілінің берілген шартты сөйлемі ағылшын тілінің екінші немесе үшінші типті шартты сөйлемдеріне сәйкес келетінін анықтау үшін ондағы айтылатын болжамның қай шаққа қатысты екенін білу қажет. Егер қазақ тілінің шартты райдағы етістігі бар шартты сөйлемдеріне осы немесе келер шаққа қатысты болса, онда бұл сөйлем ағылшын тілінің екінші типті шартты сөйлеміне сай келеді. Егер де қазақ тілінің шартты сөйлемі өткен шаққа қатысты болса, онда ол үшінші типті шартты сөйлемдеріне сай келеді. Осы типтес шартты сөйлемдер (яғни, өткендегі іске аспаған әрекетті білдіретін) төлеу сөзде еш өзгеріссіз сақтылады:

He assured me that he **would have helped** you if you **had asked** him to.

Сіз одан өтінгенде(Егер сіз одан өтінсеңіз), ол сізге көмектесер едім деп мені сендірді.

Екінші және үшінші типті шартты сөйлемдердің басыңқы сөйлемінде might және could модальды етістіктері де қолданыла алады. Олар өздерінің модальды мәндерін сақтап қалады:

If you went to the country on a frosty morning, you **might see** trees covered with hoar-frost.

She **could have sung** better if she had not been so nervous.

Етістікті формалардың шартты райда қолданылу кестесі

Сөйлем түрлері	Басыңқы сөйлем	Бағыныңқы сөйлем
Шынайы шартты сабақтас құрмалас сөйлем	He will do the work	if he has time.
Осы және келер шақтағы шынайы емес шартты сабақтас құрмалас сөйлем	He would do the work	if he had time.
Өткен шақтағы шынайы емес шартты сабақтас құрмалас сөйлем	He would have done the work	if he had had time.

2. Шартты жалғаулықсыз сөйлемдер

Егер бағыныңқы сөйлемде had, were, could және should етістікті формалары болса, екінші және үшінші типті шартты сөйлемдерде if жалғаулығы түсірілуі мүмкін. басыңқы және бағыныңқы сөйлемдердің жалғаулықсыз байланысында бұл етістіктер бағыныңқы сөйлемнің бастауышы алдына қойылады:

Should you see John, ask him to ring me up.

Were he to live in Moscow, we might see him more often.

Бекітуге арналған жаттығулар.

1-сабақ.

To be және to have етістіктері

1-жаттығу. To be етістігін Present Simple-де қолданып, ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Атың кім? – Менің атым Айнаш. 2. Мекен-жайың қандай? – Менің мекен-жайым: Оксфорд көшесі, 45 үй. 3. Қай жердің тумасысың? – Мен Лондоннан боламын. 4. Бұл кім (... суреттегі) – Менің әкем. 5. Оның аты кім? – Оның аты Джон. 6. Ол қайда? – Ол Лондонда. 7. Мен Ленамын, ал бұл Коля. Ол менің ағам. Ол 10 жаста, ал мен 12-демін. Біз Петербургтан келдік. 8. Мен оқушымын. Мен мектептемін. 9. Менің ағам – суретші. Ол инженер емес. 10. Менің апам жұмыста. Ол дәрігер. 11. Ол студент. 12. Сіз студентсіз бе? – Жоқ, мен дәрігермін. 13. Менің апам үйде. 14. Біз мектепте емеспіз. 15. Менің ағам – оқушы. Ол мектепте. 16. Сіздің анаңыз үйде ме? – Жоқ, ол жұмыста. 17. Сіздің бөленіз үйде ме? – Жоқ, ол мектепте. Ол оқушы. 18. Сіздің апаңыз ұстаз ба? –

Жоқ, ол студент. 19. Сенің әкең жұмыста ма? – Жоқ, ол үйде. 20. Сенің әпкең – машинист пе? – Иә. – Ол үйде ме? – Жоқ, ол жұмыста. 21. Менің атам – ғалым. 22. Менің анам мұғалім емес. Ол – дәрігер.

2-жаттығу. To be етістігін Present Simple-де қолданып, ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Менің атым Катя. 2. Мен 14 жастамын. 3. Мен орыспын. 4. Мен оқушымын. 5. Менің сүйетін спорт түрі – теннис. 6. Мен музыкаға әуеспін. 7. Менің ұнататын пәнім – ағылшын тілі. 8. Менің әкем – бағдарламашы. Ол политикамен қызықпайды. 9. Менің анам – тіс дәрігері. Ол өнерге жақын. 10. Біздің қолымыз әрдайым бос емес, бірақ біз бірге болуымызға өте қуаныштымыз. 11. Бұл кімнің қаламы? – Бұл менің қаламым. 12. Бұл кімнің кітабы? – Бұл сіздің кітабыңыз. 13. Бұл кімнің үстелі? – Бұл менің ағамның үстелі. 14. Бұл кімнің сөмкесі? – Бұл анамның сөмкесі. 15. Бұл кімнің қарандашы? – Бұл апамның қарандашы. 16. Бұл дәптер сенікі ме? – Иә. 17. Бұл сенің ағаңның дәптері ме? – Жоқ, бұл менің дәптерім. 18. Сіздің үстеліңіз қайда? – Ол бөлменің ортасында. 19. Сенің қаламың қайда? – Ол менің қалтамда. 20. Сенің дәптерің қайда? – Ол үстелдің үстінде. 21. Сенің анаң қайда? – Ол жұмыста. 22. Сенің ағаң қайда? – Ол мектепте. 23. Сенің апаң қайда? – Ол үйде. 24. Бұл қарандаш кімдікі? – Бұл менің қарындашым. – Ал менің қарындашым қайда? – Ол үстелдің үстінде. 25. Бұл кімнің сағаты? – Бұл менің сағатым. – Ал менің сағатым қайда? – Ол үстелдің үстінде.

3-жаттығу. To be етістігін Present Simple немесе Past Simple-де қолданып, ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Ауа-райы керемет болды. Күн жылы және шуақты болды. Менің балаларым мектепте, ал күйеуім жұмыста болды. Мен бақшада болдым. Ол жерде әдемі гүлдер көп болды. Бұл мамырда болды. 2. Мен оқушымын. 3. Ол ұшқыш. 4. Ол дәрігер. 5. Біз оқушымыз. 6. Сендер жұмысшысындар. 7. Сен жұмысшысын. 8. Олар оқушылар. 9. Мен үйдемін. 10. Ол мектепте. 11. Ол кинода ма? 12. Біз саябақтамыз. 13. Олар театрда ма? 14. Ол жас па? 15. Ол кәрі. 16. Ол кәрі емес. 17. Олардың күші көп. 18. Ол науқас адам. 19. Сіз науқассыз ба? 20. Ол науқас па? 21. Мен ауру емеспін. 22. Мен кеше ауырдым. 23. Ол ауру болған жоқ. 24. Біз кинода болдық.

2-сабақ. **Сөйлем түрлері**

4-жаттығу. It's конструкциясын қолданып сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Жұмыс істейтін кез келді.
2. Бұл жерде жүзетін жасы кез туды.

3. Бұл шынымен де жақсы хабар.
4. Бұл базарда көкеніс сатып алу шынымен де қымбат.
5. Бұны дәл қазір жасау керек.
6. Пушкин көшесіне дейін жаяу жүру шынымен де өте алыс.

5-жаттығу. Төмендегі атаулы сөйлемдердің болымсыз түрлерін жазыңыз.

It was a good holiday.
It was a very cold day yesterday.
It is necessary to send it urgently.
It is a convenient train.
It was difficult to recognize him at once.
It was interesting to read this article.
It is exciting to climb in the mountains.
It was an important experiment.

6-жаттығу.

*Үлгі бойынша атаулы сөйлемдерді құрастырып қазақ тіліне аударыңыз.
Үлгі: It is useless to : - It is useless to learn rules without examples – Ережені мысалсыз жаттау пайдасыз.*

It's difficult for him to...
It's not interesting to...
It's important to...
It's wonderful to...
It's not serious to...
It's impossible to...
It's exciting to...
It's not easy for me to...

7-жаттығу. Келесі атаулы сөйлемдерді келер шақта жазыңыз.

А) хабарлы сөйлем, болымды формасы

It's dark at 6.
It's impolite to trouble him.
It's late to call him.
It's necessary to pull up the weeds.

Б) болымсыз формасы.

It's not difficult to sign the contract.
It's not dangerous to stay here.
It's not a great mistake to act in that way.
It's not good to come late.

8-жаттығу. Сөйлемдерді аударыңыз.

1.Кеш. 2. Айтуға қиын. 3. Олар оны ауырып жатыр дейді. 4. Мында темескі шегуге болмайды. 5. Тым кеш. 6. Қыс. 7. Жазғытұрым еді. 8. Қысқы кеш еді. 9. Кеше суық болды ма? 10.Күн суық. 11. Қар жауып тұр. 12. Осыншама көп сөздерді есте сақтау өте қиын.

9-жаттығу. Үлгі бойынша сұрақ қойыңыз.

There are some roses in the vase.

Are there any roses in the vase?

There is some wine in the glass.

Is there any wine in the glass?

1. There are some letters for Ann. 2. There is some noise (шум) in the corridor. 3. There are some children in the garden. 4. There are some cars in the street. 5. There is some fish in the fridge. 6. There is some ice-cream on the 7. There are some books on the shelf. 8. There are some old shoes under the bed.

3-сабақ.

Зат есімнің көпше түрі

10-жаттығу. Зат есімдердің көпше түрін жасаңыз.

Phenomenon, crisis, stimulus, index, antenna, formula, datum, nucleus, criterion, analysis, apparatus, basis, appendix, tableau, radius, miasma, hypothesis, axis, genus, vertebra.

11-жаттығу. Зат есімдердің көпше түрін жасаңыз.

Boy-messenger, sister-in-law, text-book, pocket-knife, statesman, fellow-worker, merry-go-round, man-servant, hotel-keeper, forget-me-not, lady-bird, woman-doctor, looker-on, editor-in-chief, passer-by, commander-in-chief, handful.

12-жаттығу. Ағылшын тіліне аударыңыз.

Айлар, күндер, адамдар, гулдер, картоптар, қораптар, мекен-жайлар, сағаттар, кілттер, кеңсе лер, масалар, дүкендер, қонақ үйлер, қақапалар, өсімдіктер, жылқылар, әскерлер, ауыздар, кітаптар, пияздар, сәбіздер, қалалар, ауылдар, балалар, қыздар, ұлдар, өзендер.

13-жаттығу. Ережені есте сақтаңыз.

[s]

[z]

[iz]

1. lakes	1. friends	1. buses
2. hats	2. cinemas	2. glasses
3. caps	3. bottles	3. brushes
4. tapes	4. beds	4. benches
5. shops	5. boys	5. boxes

14-жаттығу. Қателерді табыңыз.

Photoes, dodoes, zeroes, tomatoes, Negroes, potatoes, kiloos, buffaloes, videos, pianoes, mosquitoes, stereoos, radios, studios, echoes, heroes.

15-жаттығу. Көпше түрге қойыңыз.

Сөрелер, бұзаулар, сыйлықтар, жарлар, өмірлер, әйелдер, айғақтар, пышақтар, ағыстар, жапырақтар, қасқырлар, бастықтар, маймылдар, пілдер.

16-жаттығу. Зат есімдерді көпше түрге қойғанда жалғауларының дыбысталу ерекшелігіне байланысты үш қатарға бөліп жазыңыз.

Friend, cinema, bottle, lake, bus, glass, bed, boy, hat, cap, tape, shop, brush, bench, box.

4-сабақ.

Зат есімнің септелуі

17-жаттығу. Сөздері аударыңыз.

Баланың кітабы, мұғалімнің қаламдары, Әсемнің қолғабы, Мараттың телефоны, Айнұрдың кесесі, қыздың суреті, оқушылардың орындары, дәрігердің кеңесі.

18-жаттығу. Төмендегі сөздерді қолданып сөйлем құраңыз.

Teacher's book, students' flowers, Assem's telephone, brother's scarf, sister's bag, cat's toy, baby's photo.

5-сабақ.

Артикльдер

19-жаттығу. Сөйлемді a/an, the, -- артикльдерімен толықтырыңыз.

- 1 We usually have.....lunch at 1 p.m.
- 2French people drink a lot of red wine.
- 3 I gave her.....bunch of flowers when she opened the door.
- 4 Who is..... owner of this car?
- 5 We went to.....zoo and saw.....old elephant.
- 6 I've never taught..... class where.....pupils were so good

at.....English.

7 The giraffe is.....tallest animal on.....Earth. I like.....giraffes.

8water freezes after.....hour if you leave it out in.....garden at.....night.

20-жаттығу. Дұрыс нұсқаны таңдаңыз.

1. Catherine loves **cats/the cats**.

2. Look at **cats/the cats**! They are chasing a bird.

3. I don't like **coffee/the coffee**, but I like **tea/the tea**.

4. You cut **the cake/cake** and I'll pour **coffee/the coffee**.

5. **Life/The life** will be very different in the future.

6. **Life/The life** of a mayfly is extremely short.

7. I enjoy **swimming/the swimming** in the sea.

8. **Children/The children** usually like playing games.

9. **Children/The children** have gone to the park.

10. All **people/the people** in this room are my relative .

11. All **people/the people** should have freedom of speech.

12. **Villages/The villages** in this part of the country are very beautiful.

13. **Breakfast/The breakfast** is the most important meal of **day/the day**.

14. Paul was **only/the only person** who remembered me.

15. In **Stone Age/the Stone Age**, people lived in caves.

16. I would like to travel to **Spain/the Spain**.

17. We travelled to London by **train/the train**.

18. He is learning to play **flute/the flute**.

21-жаттығу. Сөйлемді a/an, the, -- артикльдерімен толықтырыңыз.

A

1)football team who have won 2)World Cup3).....most times is

4).....Brazil. They have won 5)..... competition four times. 6)..... team

also hold 7)record for 8)..... greatest number of 9).....goalsscored

overall and have played in every one of10).....tournament's finals.

B

1).....tallest man in 2)..... world was born in3).....USA in 1918. His

name was 4) Robert Wadlow and 5).....last time he was measured,

in 1940, he had reached a height of 2.72 m.His hands were 32.4 cm from

6).....wrist to 7).....tip of 8).....middle finger.

C

1).....David was waiting at 2).....King's Cross station. He was about to travel

to 3).....Newcastleby 4).....train for 5).....job interview.

However,6).....train was late and he had been standingon 7).....platform

for over 8).....hour.

D

I take 1).....bus to school every day. I leave 3).....house at eight o'clock in 4).....morning. It is 5).....five-minute walk from my house to 6).....bus-stop. 7).....journey to school takes about 8).....quarter of 9).....hour.

22-жаттығу. Артикльдерді қойып, сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Біздің үлкен жанұямыз бар. 2. Менің әжем ұзын қызықты әңгімелерді айтуды ұнатады. 3. Менің әкем дәрігер. Ол үлкен емханада қызмет атқарады. 4. Менің анам оқытушы. Ол үлкен университетте жұмыс істейді. Ол қазір жұмыста. 5. Менің әпкем инженер. Ол үлкен зауытта жұмыс істейді. Ол қазір үйде. Ол қазір үйде шай ішіп отыр. Мен де үйдемін. Мен үйде тәтті тоқаш жеп, шырын ішіп отырмын. 6. Менің қарындасым мектепте. Ол оқушы. 7. Менің ағамның үлкен, қара иті бар. 8. Менің көршімнің кішкентай марғаулары бар. Олар сүт ішуді ұнатады.

23-жаттығу. Өзен-көл атауларының алдына артикльдерді қойыңыз.

1	___	Lake	Geneva	11	___	Black	sea		
2	___	Pacific	Ocean	12	___	Great	Lakes		
3	___	___	Nile	13	___	___	Bosporus		
4	___	English	Channel	14	___	Persian	Gulf		
5	___	Strait	of	Dover	15	___	Gulf	of	Guinea
6	___	Dover	Strait	16	___	Persian	Gulf		
7	___	Victoria	Falls	17	___	___	Ontario		
8	___	___	Neva	18	___	Atlantic	Ocean		
9	___	Mediterranean	Sea	19	___	___	Dnieper		
10	___	Indian	Ocean	20	___	Caspian	Sea		

24-жаттығу. Сөйлемдегі қажетті артикльдерді қойыңыз.

Interesting facts about waterspaces.

___ Bermuda Triangle is located in ___ Atlantic Ocean.

The longest river of the world is ___ Nile River.

The lowest lake of the world is ___ Dead Sea, the deepest lake is ___ Lake Baikal, the longest lake is ___ Tanganyika.

___ Lake Superior is the largest of ___ Great Lakes.

In ___ Atlantic Ocean, ___ American Mediterranean Sea is the combination of the seas of ___ Gulf of Mexico and ___ Caribbean Sea.

___ Victoria Falls is the largest waterfall in the world. ___ Tugela Falls is the world's second tallest. Europe's highest waterfall is ___ Utigard in Norway.

25-жаттығу. Мемлекет атауларының алдына қажетті артикльдерді қойыңыз.

1 ___ Ұлыбритания	13 ___ Аргентина
2 ___ Қазақстан	14 ___ Аргентина
3 ___ Нидерланды	Республикасы
4 ___ Жапония	15 ___ Ирландия
5 ___ Судан	16 ___ Бразилия
6 ___ Ресей	17 ___ Америка
7 ___ Мадагаскар	ҚұрамаШтаты
8 ___ Конго	18 ___ Совет Одағы
9 ___ Беларусь	19 ___ Франция
Республикасы	20 ___ Герман Федералды
10 ___ Италия	Республикасы
11 ___ Ватикан	21 ___ Украина
12 ___ Біріккен Араб	22 ___ Синегал
Әмірлігі	23 ___ Қытй
	24 ___ Шотландия

6-сабақ.

There is (are) құрылымы

26-жаттығу. Complete the sentences.

1. There _____ thirty students in my class.
2. There _____ some books in my bag.
3. There _____ some computers in the library.
4. There _____ a blackboard in the classroom.
5. There _____ a CD player on our teacher's desk.
6. There _____ some posters.
7. There _____ some dictionaries in the classroom.

27-жаттығу. Complete the sentences. Use the affirmative

1. _____ an Italian boy in my class.
2. _____ an internet café opposite our school.
3. _____ five supermarkets in my town.
4. _____ a museum next to the park.
5. _____ some posters in front of the cinema.

28-жаттығу. Complete these sentences. Use the negative

1. _____ any shopping centres in this town.
2. _____ any beaches in London.
3. _____ an American café here.
4. _____ a Hollywood in Spain.
5. _____ any rap CDs in this shop.

29-жаттығу. Complete the sentences

A. There is, there are

- _____ a tree in our garden.
- _____ a girl called Tabatah in my class.
- _____ cows in the field.
- _____ some very big ships in the harbor today.
- _____ fish for dinner.
- _____ a girl in my class who can walk on her hands.
- _____ nothing to do when it rains.
- _____ cat sitting on the bench.
- In our park _____ some great things to play on.
- In our park _____ a fountain where we can drink water.
- _____ a computer in the classroom.
- _____ some posters in my office.
- _____ a CD player in my bedroom.
- _____ 30 desks in the hotel.
- _____ a blackboard in the classroom.
- _____ some dictionaries in the library.
- _____ some blue fish in the ocean.
- _____ a tree in the field?
- _____ any plants in that garden?
- _____ a cinema in my town?

B. There is, there are

- _____ some fantastic beaches at the Costa del Sol.
- _____ (not) a hole in the floor.
- _____ (not) a tram station in Alhaurin de la Torre.
- _____ many schools in Fuengirola.
- _____ (not) a swimming pool in town.
- _____ many animals in the Zoo.
- _____ (not) a snake in the window.
- _____ an eel in the aquarium?
- _____ any children in the park?
- _____ (not) a gorilla in the tree.
- _____ a lot of traffic in Valencia.
- _____ anywhere to park around here?
- _____ only one way to solve this problem.
- _____ enough time to finish?
- _____ (not) many tigers left in the world.
- _____ any public buses in Los Angeles.
- _____ anyone here who wants to volunteer?
- _____ many windows in the room?
- _____ (not) a TV in my kitchen.
- _____ two chairs in the living room.

30-жамтыгы. Complete the sentences

A. There is, there are

- _____ five pencils in the box.
- _____ a van in the garage.
- _____ (not) a phone in the bedroom.
- _____ some books on the table.
- _____ a magazine on the floor.
- _____ seven days in a week.
- _____ a drink in the fridge.
- _____ a lot of people coming to the party.
- _____ a lot of noise coming from next door.
- _____ (not) enough time to finish everything.
- _____ nobody here.
- _____ many stars in the sky.
- _____ a fly in my soup.
- _____ a bank near here?
- _____ life on Mars?
- _____ eight students in my class.
- _____ a café around here?
- _____ a party at 9 o'clock.
- _____ many trees near my house.
- _____ an apple on the table.

B. There is, there are

- _____ (not) a box under my bed.
- _____ a cat on the closet?
- _____ two dogs in the room.
- _____ many CDs in the box.
- _____ (not) a computer on the desk.
- _____ a lamp near the bed.
- _____ (not)

three jackets in the wardrobe.8. _____ two pillows on the bed.9. _____ a kite in the room.10. _____ three pencils in the pencil case.11. _____ many oranges in the tree.12. _____ an umbrella in the car.13. _____ three men in the shop.14. _____ ten students in the living room.15. _____ a dog in the garden.16. _____ a cup on my desk.17. _____ ten English books in the room.18. _____ two rubbers in the cupboard.19. _____ two computers in my office.20. _____ a calendar on the wall.

31-жаттығу. Translate the sentences into Kazakh.

1. Үстелдің үстінде екі алма бар. 2. Сыныптың ішінде бірнеше оқушы бар. 3. Аулада бірнеше балалар бар. 4. Партаның үстінде үш оқулық бар. 5. Шөлмектің ішінде біршама су бар. 6. Құмыраның ішінде көп гүл жоқ. 7. Үстелдің үстінде алмалар бар ма? 8. Ауланың ішінде доптар бар ма? 9. Сыныптың ішінде праталар бар ма? 10. Мектепте екі кітапхана бар. 11. Шайнектің ішінде су жоқ. 12. Сыныптың ішінде екі терезе бар. 13. Ас бөлмесінде бес орындық бар. 14. Бөлмеде екі сурет бар ма? 15. Кітапта жүз жаттығу жоқ.

**7-сабақ.
Сұрақ түрлері**

32-жаттығу. Жалпы сұрақ құрыңыз және сұрақтарға болымды түрде жауап беріңіз.

Үлгі: Tom is a driver.

Is Tom a driver? – Yes, he is.

The teacher was busy yesterday.

The child is ill today.

It will be hot tomorrow.

Our friends are in France.

The cake will be nice.

33-жаттығу. Жалпы сұрақ құраңыз және қысқа болымсыз түрде сұрақтарға жауап беріңіз.

Ann is a teacher.

Is Ann a teacher? – No, she is not. / No, she isn't.

The boy is five.

The girls are lazy.

My friends were right.

The song was sad.

The party will be nice.
The films will be bad.

34-жаттығу. Сұрақтарды ағылшын тіліне аударыңыз және оларға жауап беріңіз.

1. Сіздің есіміңіз қалай? 2. Сіз қанша жастасыз? 3. Сіз тұрмыстасыз (үйленгенсіз бе) ба? 4. Сіз үйленгенсіз бе әлде бойдақсыз ба? 5. Сіз қай жақтансыз? 6. Сіздің мекен-жайыңыз қалай? 7. Сіздің телефон нөміріңіз қалай? 8. Сіз студентсіз, солай емес пе? 9. Сіз бірінші курстың студентісіз бе әлде екінші курстың ба? 10. Сіздің сүйікті пәндеріңіз қандай? 11. Сіздің қай пәндерден үлгеріміңіз жақсы? (to be good at)? 12. Сіз ағылшын тілін ұнатасыз, солай емес пе (to be fond of)? 13. Сіздің қандай сүйікті істеріңіз бар? 14. Сіз спортты ұнатасыз ба? 15. Сізге ашық аспанда(outdoor sports) айналысатын спорт түрлері ұнай ма әлде жабық ортадағы түрлері ұнай ма? 17. Сіздің сүйікті кітаптарыңыз қандай? 18. Сізге классикалық әуендер ұнай ма әлде танымал әуендер ме? 19. Сіздің сүйікті әншіңіз кім? 20. Сіздің сүйікті әртістеріңіз кімдер? 21. Сізге жаз ұнай ма әлде қыс па? 22. Сіздің сүйікті жыл мезгіліңіз қандай? 23. Неліктен сіздің сүйікті жыл мезгіліңіз - жаз? 24. Сіз тышқандардан қорықпайсыз, солай емес пе?

35-жаттығу. Сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз.

Марк бақытты болды, солай емес пе?

Сенің балаларың сенімен ешқашен сөз таластырмайды, солай емес пе?

Билейік, жарайды ма?

Том жақсы жүзе алады, солай емес пе?

Біздің әріптестер сөзінде тұра білу керек, солай емес пе?

Ертең күн бұлтты болады, солай емес пе?

Сенің анаң есепші солай емес пе?

Бетти жаңа жұмыс тапты, солай емес пе?

Олар машинасын сатты, солай емес пе?

Олар қалаға көшіп кетті, солай емес пе?

36-жаттығу. Form questions.

birthday / is / when / your?

many / How / cards / did / get / you?

do / What / like / you / presents?

mum / What / make / did / cake / your?

at the party / you / did / what / do?

like / you / parties / do / Why?

summer / are / this / where / you / going?

there / going / How / you / are?
take / going / to / what / you / are?
with / are / you / Who / going?
do / going / to / you / there / What / are?
you / stay / going / to / are / Where?
what / playing / dad / sports / your / games / is / of / fond?
roller-skate / when / learn / you / to / did?
of / afraid / are / swimming / you?

37-жамтыгу. Complete the tag questions.

The books about animals are real fun, ...
You really like reading magazines, ...
You can go to the library tomorrow, ...
Your mum thinks adventure stories are exciting, ...
You haven't seen «Harry Potter» yet, ...

38-жамтыгу. Read these facts Ask and answer questions about the facts. Use Who? When? What?

Mary Shelley wrote Frankenstein in 1818.
Guglielmo Marconi invented the radio in 1894.
Hubert Booth invented the vacuum cleaner in 1901
King Camp Gillette invented the razor in 1901
Henry Ford produced the first cheap car in 1908.
Peter Chilvers built the first windsurfer in 1958.

39-жамтыгу. Correct the mistakes.

What Tony is writing?
What is writing?
What Julia want to do?
Who does wants a cup of tea?
Who President John F. Kennedy killed?
Who did invented the telephone?
Whose your favorite actor?
Who's is this coat?
What hand do you write with?
Arthur is 21, hasn't he?
You're a student, isn't it?
They live in Milan, doesn't it?
Does Diana like golf, doesn't she?

8-сабақ.
Есімдік

40-жаттығу. Сөйлемдерді аударыңыз.

That's Nick's bag.
These are my cables.
Where are those documents?
Who is that man?
This country is rich in coal.
I don't know that woman.
These are Mary's children.
That's my form.

41-жаттығу. Сілтеу есімдіктерді өзгерте отырып зат есімнің жекеше түрін көпше түрге ауыстырыңыз.

Үлгі:

1. This is a black pencil. - These are black pencils.

2. That is my book. - Those are my books.

Give Ben this contract.
That bag is nice.
That man is manager.
Please give me this pencil.
This book isn't interesting.
That teacher teaches English.
Look at this picture!
Where is that document?

42-жаттығу. Ағылшын тіліне аударыңыз.

Бұл мәтін қиын.
Бұл қысқа хаттар.
Анау бөлмелер жақсы.
Мына құжаттарды әкеліңіз.
Ана кісі менің мұғалімім.
Мына қарындаштар қысқа.
Анау өлең былтыр әйгілі еді.
Мына ескертуге көңіл аударыңыз.
Мына кино қызық болған жоқ..
Анау студенттер француз тілін оқиды.

43-жаттығу. Асты сызылған сөздерге сұрақ қойыңыз.

He is a student.
His name is John.
My friends study at this university.

They often write letters in English.
My sister often gets letters.
These are very good textbooks.
This girl can play the piano.
Fred usually goes home after classes.
We often discuss plans with our director.
Ann finishes her work at six o'clock.

44-жаттығу. Келесі сөйлемдердің болымсыз түріне назар аударып отырып мәтінді қазақ тіліне аударыңыз.

Some people don't like to leave in big cities. They like quite places. They don't like the noise of buses and cars, trains and people. Other people aren't happy to live in quite places. For example my brother doesn't feel happy to be away from such things like sport competitions, concerts, theatres, picnics. He can't leave without these things and he isn't tired. So, people. We are very different.

45-жаттығу. Мына сөйлемдердің болымсыз түрін жазыңыз.

She is a driver.
These engineers are from Moscow.
I am tired today.
Paul translates many letters into English.
I ask a lot of questions.
The students work much in summer.
Alex is writing now.
My parents are watching TV now.
I'm having my breakfast.
Jessica speaks English well.

46-жаттығу. Төмендегі сөздерді пайдалана отырып сөйлем құраңыз және қазақ тіліне аударыңыз.

some – the kitchen – I – for – want – furniture – to buy.
aren't – the table – cakes – on – there – on – any.
have – I - please – can – some – butter?
there – any – casinos – in – are – Berlin?
take – book – you – any – can – here.
lives – the west – Mary – somewhere – in.
something – talk – let's – else – about.
loves – our family – fish – in – nobody.
on TV – interesting – is – nothing – tonight - there.
anybody – my dictionary – has – seen?

47-жаттығу. Some, any, no есімдіктерін қолданып сөйлемдерді аударыңыз.

Менің әмиянымда біршама ақша бар. Сіз тоңазытқыштың астында біршама су көрдіңіз бе? Осы дүкенде жаңа сәнді көйлектер бар ма?
Сен алаңда бірнеше доптарды табасың.
Мен таңертең біреуді кездестіремін деп ойладым.
Ол ас бөлмеде хат оқып отыр ма?
Тойда мен біреумен таныстым.
Сен бұл гүлді бақшаның бір жеріне отырғыза аласыз ба?
Бізге біреуді шақыру керек.

48-жаттығу.

Керекті есімдікті таңдаңыз.

1. some 2. any 3. no

1. I want to show you ... pictures.
2. Please, go to the shop. There is ... coffee at home.
3. Are there ... bookshelves in your study room?
4. There are ... English students in our University. They study Russian.
5. Are there ... newspapers on the desk?
6. Have you got ... children?
7. Jane has ... brothers or sisters.
8. Has he ... French magazines at home? - Yes, he has
9. I have ... friends in Britain. They are students.
10. We have ... pets at home, because my mother does not like them.

49-жаттығу.

Керекті есімдікті таңдаңыз.

A. 1. some 2. something 3. somebody

1. I have ... relatives in London.
2. There is ... at home. I hear their voices.
3. There is ... interesting on TV tonight.

B. 1. any 2. anything 3. anybody

4. Is there ... on the desk?
5. Have they got ... chairs in the kitchen?
6. Is there ... in the bathroom? I want to take a bath.

C. 1. no 2. nothing 3. nobody

7. We have ... friends in Paris.
8. There is ... in the fridge.
9. There is ... in the house. The whole family is in the country now.

50-жаттығу. Put “some”, “any” or “no”.

- 1 . He does his homework without ... difficulty.
- 2 . This yeas all the apples are red, we are going out this morning to pick ...
- 3 . I'd like ... water, please.
- 4 . There weren't ... tomatoes left.
- 5 . I won't go with you. I have ... free time.
- 6 . There aren't ... students at the moment.
- 7 . Sorry, I have ... matches.
- 8 . Do you have ... money?
- 9 . The box was empty. There was apples in it.
- 10 . Pour me ... milk, please.

51-жаттығу. Translate the sentences into English.

- 1 . Ол ештеңе айтқан жоқ.
- 2 . Ол оған таңырқай қарады.
- 3 . Ол онымен барғысы келмеді.
- 4 . Мен одан біршама сүт құюды сұрадым.
- 5 . Ол 3 жаста болғанда өзі киіне алатын еді.
- 6 . Кешіріңіз, менің уақытым жоқ.
- 7 . Қандай әдемі сурет! Ол сенікі ме?
- 8 . Өз қаламыңды ал. Бұл менің қаламым.
- 9 . Оның пікірі менің пікірімнен ерекшеленеді.
- 10 . Бүгін кешке біреу келе ме?

52-жаттығу. Дұрыс есімдікті таңдаңыз және сөйлем құрастырыңыз.

Is this yours / your daughter?

It's theirs / their problem, not our/ours.

It's a good idea of your / yours to go to the bar tonight.

Are these her / hers shoes?

We're going swimming with some friends of our/ours.

Is it yours / your article about spiders? -No, it's not my / mine.

We know their / theirs address but they don't know our / ours.

That's not my / mine wallet. Mine / my is black.

His cottage is bigger than her / hers but her / hers is nicer.

My / mine parents live in Vitebsk region, and your / yours?

53-жаттығу. Есімдіктерді қойыңыз.

Үлгі: We have our breakfast at 8 o'clock.

She is doing ... homework.

We have ... English lesson in the evening.

He is putting on ... rain-coat.

I often do ... homework with ... friend.

This lady's surname is Smith. What's ... first name?

Please sit down. Is it ... document?
They do ... morning exercises in the open air.
This table is too small. What's ... length?

54-жаттығу. Complete the sentences using possessive pronouns (my, your, his, her, our, their).

- 1 . I left ... car in the garage.
- 2 . Mary hung ... coat on the peg.
- 3 . Jack had ... hair cut.
- 4 . Neil and David ate ... supper.
- 5 . I hope you enjoy ... holiday.
- 6 . We'll invite you round to ... house sometime and complete these by adding a possessive with own.
- 7 . You must make up ... own mind.
- 8 . The children had to cook ... own supper.
- 9 . Bill borrowed Jenny's car ... own car was being repaired.
- 10 . I'll bring ... own sheets and towels.
- 11 . Every dog had ... own special basket to sleep in.
- 12 . You should do ... own washing up.

55-жаттығу. Сөз тіркестерді ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Біздің бақшамыз
2. Олардың фермасы
3. Менің әмияным
4. Оның компьютері
5. Оның кілті
6. Сенің билетің
7. Оның гүлі
8. Сіздің үстеліңіз

56-жаттығу. Есімдіктің қажетті түрін жазыңыз.

1. Mark is (their, theirs) cousin.
2. This is our car. It is (our, ours).
3. These are Mary's books. They are (her, hers).
4. White is (my, mine) favourite colour.
5. You can't have this book. It is not (your, yours).
6. (Her, Hers) house is big.
7. Is this (your, yours) coat? - No, it is not (my, mine).
8. Are these your friends' books? - Yes, they are (their, theirs).
9. That is (our, ours) house. It is (our, ours).

57-жаттығу. Ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Менде оның телефон нөмірі мен мекен-жайы бар.
2. Ник менің қаламымды жиі алады, себебі ол өзінікін жиі үйінде тастап кетеді.
3. Оның ұлында оның сүйікті пәнінен кілең жақсы бағалар.
4. Анна өзінің мысығын жақсы көреді, ал Макс итін жақсы көреді.
5. Дәптерлеріңді менің сөмкеме сал.
6. Мынау кітап сенікі ме әлде менікі ме?
7. Мынау сөздік кімдікі? Оныкі ме?

58-жаттығу. *Үлгі бойынша сілтеу есімдіктерін көпше түде пайдалана отырып сөйлемдерді құраңыз. Басқа да қажетті өзгертулерді жасаңыз.*

Үлгі:

This girl is a student.

These girls are students.

That boy is brave.

Those boys are brave.

1. This book is French. 2. This girl is in the garden. 3. That map is old. 4. This student is from Great Britain. 5. That flower is beautiful. 6. This is my bag. 7. This is a French text. 8. That room is nice. 9. This film is interesting.

59-жаттығу. *Ағылшын тіліне аударыңыз.*

Бұл мысық, ал бұл марғау.

Бұл ақ мысық. Анау марғау да ақ.

Бұл ақ мысық үстелдің үстінде. Анау ақ марғау кереуеттің астында.

Бұл раушан гүлдер. Анау да раушан гүлдер.

Бұл ақ раушан гүлдер. Анау қызыл раушан гүлдер.

Мына ақ раушан гүлдер құмыраның ішінде. Анау қызыл раушан гүлдер де құмыраның ішінде.

Бұл менің итім. Анау да менің итім.

Бұл оның кітаптары. Анау кітаптар сөренің үстінде.

60-жаттығу. *no есімдігін пайдаланып үлгі бойынша сөйлемнің болымсыз түрін жазыңыз.*

Үлгі:

There aren't any boys there.

There are no boys there.

1. There isn't any coffee in the cup. 2. There aren't any students in the class-room. 3. There aren't any cars in the street. 4. He hasn't any friends. 5. They haven't any money. 6. We haven't any meat for supper. 7. That country hasn't any coffee to export.

61-жаттығу. *some немесе any есімдіктерін қойыңыз.*

1. There are ... students in the library. 2. There isn't ... light in the room. 3. Mary has got two sisters but she hasn't got ... brothers. 4. I don't like popular music but ... people like it. 5. Has Mother ... meat for dinner? – Yes, she has 6. Are there ... mistakes in Nick's dictation? – No, there are not 7. Has Max ... friends here? – Yes, he has 8. Has Bess ... interesting books to read? – No, she hasn't 9. Would you like ... coffee? 10. Can I have ... tea, please?

9-сабақ.
Сан есім

62-жаттығу. *Төмендегідей сан есімдерді ағылшын тілінде жазыңыз.*

45, 23, 11, 1026, 108, 67, 13, 89, 73, 1258, 1036, 974, 506.

63-жаттығу. *Реттік сан есімдерді жасаңыз.*

1, 2, 3, 4, 65, 9, 10, 8, 55, 201, 33, 29, 5, 7, 11, 99, 1025.

10-сабақ.
Модаль етістіктері

64-жаттығу. *Translate the sentences into English.*

1. Сіз темекі шегуді тиюыңыз тиіс
2. кеш керемет болды. Сендерге келу керек еді.
3. сен бұл мәселені шеше аласың.
4. сенің науқас досыңа кіріп шыққаның жөн
5. сенің науқас досыңа кіріп шыққаның жөн еді, бірақ сен кіріп шықпадың
6. тағы шай ішкіңіз келмей ме?
7. мен мұны істеуге мәжбүр болдым
8. біз неге асыққанымызды білмеймін. Бізге асықпай-ақ қою керек еді
9. мен сенімен барайын деп едім
10. сен не істегің келгеннің бәрін істей аласың
11. Ольгаға ағылшын тілі сабағына көбірек көңіл бөлуі қажет
12. мен сенімді емеспін, бірақ ол қателесуі мүмкін
13. өткен жұмада оған әкесінің көлігін алуға рұқсат берілді
14. мен испанша 50-ге дейін санай аламын

65-жаттығу. *There is a mistake in each sentence. Correct the mistakes.*

1. Actors may learn a lot of dialogues by heart.
2. Your glass is empty. Must I refill it?
3. Would I introduce Mr. Brown to you?
4. My sister can to play a few musical instruments.
5. Some years ago I didn't can speak English.

66-жаттығу. *Can (could) модаль етістіктерін қолданып ағылшын тіліне аударыңыз*

1. Мен ағылшынша сөйлей аламын.
2. Менің әкем немісше сөйлей алмайды.
3. Сен французша сөйлей аласың ба?
4. Сенің әпкем коньки тебе алмайды.
5. Сен мына өзенді жүзіп өте аласың.
6. Мен мына сүтті ішіп қоя алмаймын.
7. Ол сізді

түсіне алмайды. 8. Сен өткен жылы жүзе алдың ба? 9. Өткен жылы мен шаңғы тебе алатынмын, ал қазір тебе алмаймын. 10. Сіз маған вокзалға қалай жетуді айта алмайсыз ба? 11. Сіз маған көмектесіп жібермейсіз бе? 12. Мен бұл сөйлемді аударма алмаймын. 13. Ешкім маған көмектесе алмады. 14. Мұнда қайдан нан сатып алуға болады? 15. Сенің әжең жас кезінде билей алды ма? – иә, ол қазір де билей алады.

67-жаттығу. *May* модаль етістігін қолданып ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Кіруге рұқсат па? 2. Серуендеп келуіме бола ма? 3. Егер сенің жұмысың дайын болса, үйге баруыңа болады. 4. Мұғалім бізге үйге баруға болады деп айтты. 5. Дәрігер маған шомылуға болатынын айтты. 6. Әкеміз бізге киноға өзіміз баруға болатынын айтты. 7. Мен маған теледидар көруге болады деп ойлағанмын. 8. Егер сен пальто кимесең, ауырып қалуың мүмкін. 9. Үйден кетпе: анам жақында үйге келуі керек, ал онда кілт жоқ. 10. Абай бол: құлап қалуың мүмкін. 11. Итке тиіспе: қауып алуы мүмкін. 12. Міз жексенбі күні ауылға баруымыз мүмкін. 13. Ол бұл жайлы ұмытып кетуі мүмкін. 14. Жақын арада жаңбыр жауып кетуі мүмкін. 15. Мұнда істейтін ештеңе жоқ. Біз бүгін ерте кетуімізге болады. 16. Ол мүмкін бұл мәселені біледі, сол себепті осы сұрақтың жауабын да білуі мүмкін, бірақ мен аса сенімді емеспін. 17. Егер қаласаңыз қазір бара беруіңізге болады. 18. Олар қазір қайда тұрады? – олар қазір шетелде тұрулары мүмкін, бірақ мен аса сенімді емеспін.

68-жаттығу. *May, must, can* модаль етістіктерін қолданып берілген сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз және астындағы жауаптары арқылы өзіңізді тексеріңіз.

Ник мына оңай сұрақтарға жауап бере алады. 2. Мэри жақсы жүзіп, шаңғы тебе алады. 3. Кішкентай Джон испанша сөйлей алмаған. 4. Ол Никті өзіне шақырып ала алады. 5. Қазір оған далаға шығуға болады. 6. Оның маған келесі жұмада келуіне рұқсат па? 7. Майкл менің үлкен қолшатырымды қолдана алады. 8. Олар мүмкін ертең келеді. 9. Джейн өзінің жиенін тауып алуы тиіс. 10. Ричард өзінің ұлына гаражда көмектесуі тиіс. 11. Сенің қызың ұйықтап қалған болар. 12. Кішкентай балалар ата-аналарынсыз серуендемеулері тиіс.

69-жаттығу. *Ought to, need, should* модаль етістіктерін қолданып берілген сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз және астындағы жауаптары арқылы өзіңізді тексеріңіз. *Should* етістігі көбінесе ресми сөзде, ал *ought* – ауызекі сөйлеуде орынды екенін ескеріңіз.

1. Дориске одан шығар ең қысқа жол тапқаны жөн.
2. Сенің әкең біздің достардыкіне тоқтағаны жөн.
3. Ол өзінің итті уақытында суарғаны жөн боларын айтты.
4. Сенің велосипедінді кім жууы керек?

5. Комиссия оған ұлын теңізге апару қажет екендігін хабарлады.
6. Оған компьютерін қайта қосу керек.
7. Оның әпкесіне жаңа таба сатып алған жөн.
8. Сіздің компания 200 МВт күшпен қамтамасыз етуге тиіс генератор жасап шығаруды жоспарлауда.
9. Джейнге коньки теппеуі керек еді.
10. Ол оларға қалай жақсы көлік жүргізетінін айтқаны жөн.
11. Джон бұл жайлы менен сұрауы керек.
12. Ол мұнда ағаш отырғызбауы керек еді.

70-жаттығу. Берілген сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз және астындағы жауаптары арқылы өзіңізді тексеріңіз.

1. Олар жылқыларын суарды. – They watered their steeds.
2. Олар жылқыларын суарған болса керек
3. Олар жылқыларын суарған шығар
4. Олар жылқыларын суаруларына болар еді
5. Олар жылқыларын суармаулары керек еді
6. Олар жылқыларын суаруға мәжбүр болды
7. Олар жылқыларын суаруға мәжбүр болған жоқ
8. Олар жылқыларын суаруға міндетті емес
9. Олар жылқыларын суарулары тиіс
10. Олар жылқыларын суармай-ақ қоюға да болар еді
11. Олар жылқыларын суаруға мәжбүр
12. Олар жылқыларын суаруға мәжбүр болады
13. Олар жылқыларын суаруға міндетті
14. Олар жылқыларын суаруға міндетті болды.

71-жаттығу. Сөйлемдердің сұраулы және болымсыз түрлерін жасап қазақ тіліне аударыңыз.

1. I can show you an interesting picture of the city.
2. He can give you his report on the life of Jack London.
3. His brother could play the piano very well.
4. She could translate these English texts.
5. We must attend a lecture on German history on Tuesday.
6. You must return my magazines on Wednesday.
7. You must take your children to the country for the weekend.
8. I must go to see your grandmother on my day off.
9. You may discuss these questions after work.
10. They may take four magazines from that shelf.
11. She may sit on the sofa in my study.
12. He may leave Moscow on Saturday.

72-жаттығу. *to have to, to be to етістіктерін қолданып модальді мағынада сөйлем құраңыз.*

Үлгі: I have to work very hard (to meet my brother at the station, to leave home early, to make a report, to have tea instead of coffee, to buy a new pen).

73-жаттығу. *must модальді етістігімен және оның келер шақтағы to have to баламасымен сөйлем құраңыз.*

Үлгі: You must be ready to answer all my questions (to come by 5 o'clock, to do this work, to clean your teeth every morning, to help your mother, to try it again, to see the doctor).

11-сабақ. Есімше

74-жаттығу. *Participle II өткен шағын қолданып жақшаны ашыңыз. Сөйлемдерді қазақ тіліне аударыңыз.*

1. The letter (to write) by him was very long.
2. We are interested in the goods (to produce) by this factory.
3. She didn't understand the word (to say) by him.
4. He didn't see the things (to keep) in her box.
5. I don't like the video (to buy) yesterday.
6. This is the house (to build) many years ago.
7. The question (to put) to the professor was important.
8. When (to offer) to work abroad, he refused.
9. The article on agriculture (to publish) in this magazine was written by Smith.
10. You can get the book (to recommend) by our teacher in the library.
11. When (to use) for building purposes, concrete is very important.
12. When (to complete) the new building will accommodate 3000 students.

75-жаттығу. *Participle II өткен шағын қолданып жақшаны ашыңыз. Сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз.*

1. Ол менің алдыма қуырған балықты әкелді. 2. Былтыр алған пальто маған кішкентай. 3. Қоржынның ішінде сақталған заттарды ешкім көрген жоқ. 4. Менің әпкем пісірілген жұмыртқаны ұнатады. 5. Біз жабық есіктің алдында тұрдық. 6. Бұл көп жылдар бұрын салынған үй. 7. Бұл жыртылған қағаздар мен сынған құмыраның бөліктерін көріп үрейлендік. 8. Ұрланған ақша банкке қайтарылды. 9. Мысық төгілген сүттің қасында отырды. 10. Олар ашық терезенің алдында ұзақ әңгімелесті.

12-сабақ. Шақтар.

76-жаттыгу. to be етістіктерін Present Simple шағында қойыңыз.

1. I ... a pupil. 2. My father ... not a teacher, he ... a scientist. 3. ... your aunt a doctor? - Yes, she 4. ... they at home? - - No, they ... not at borne, they ... at work. 5. My brother ... a worker. He ... at work. 6. ... you an engineer? - - Yes, I... 7. ... your sister a *photographer*? No, she ... not a *photographer*, *she* ... a student. 8. ... your brother at school? - - Yes, he 9. ... your sister at school? - No, she ... not at school. 10. My ... sister ... at home. 11. ... this your watch? • Yes, it 12. She ... an actress. 13. This ... my bag. 14. My uncle ... an office-worker. 15. He ... at work. 16. Helen ... a painter. She has some fine pictures. They ... on the walls. She has much paper. It ... on the shelf. The shelf ... brown. It ... on the wall. Helen has a brother. He ... a student. He has a family. His family ... not in St. Petersburg, it ... in New York.

77- жаттыгу. Translate into English using to be in Present Simple.

1. Мен оқушын. Мен мектептемін.
2. Менің ағам суретші. Ол инженер..
3. Менің әпкем жұмыста. Ол дәрігер.
4. Он студент.
5. Сіз студентсіз бе? — Жоқ, мен дәрігермін.
6. Менің ағам үйде.
7. Біз мектепте емеспіз. Біз үйдеміз.
8. Менің ағам оқушы. Ол мектепте.
9. Сіздің анаңыз үйде ме? – Жоқ, ол жұмыста.
10. Сіздің бөлеңіз үйде ме? – Жоқ, ол мектепте. Ол оқушы.
11. Сіздің әпкеңіз оқушы ма? – Жоқ, ол студент.
12. Сенің әкең жұмыста ма? — Жоқ, ол үйде.
13. Сенің әпкем дизайнер ме? — Иа, — Ол үйде ме? – Жоқ, ол үйде.
14. Менің атам ғалым.
15. Менің анам мұғалім емес. Ол дәрігер.

78-жаттыгу. Translate in to English using to be in Present Simple.

1. Бұл кімнің қаламы? — Бұл менің қаламым.
2. Бұл кімнің кітабы? — Бұл менің кітабым..
3. Бұл кімнің үстелі? – Бұл менің ағамның үстелі.
4. Бұл кімнің әмияны? – Бұл менің анаманың әмияны .
5. Бұл кімнің қарындашы? – Бұл менің әпкемнің қарындашы.
6. Бұл сенің дәптерің бе? - Иа.
7. Бұл сенің ағанның дәптері ме? – Жоқ бұл менің дәптерім.
8. Сіздің үстеліңіз қайда? – Ол бөлменің ортасында.
9. Сенің қаламың қайда? — Ол менің қалтамда.
10. Сенің дәптерің қайда? – Ол үстелдің үстінде.
11. Сенің анаң қайда? – Ол жұмыста.

12. Сенің ағаң қайда? – Ол мектепте.
13. Сенің әпкең қайда? – Ол үйде.
14. Бұл кімнің қарындашы? – Бұл менің қарындашым. – Менің қарындашым қайда? — Ол үстелдің үстінде.
15. Бұл кімнің сағаты? – Бұл менің сағатым. - Менің сағатым қайда? – Олар үстелдің үстінде.

79-жаттығу. Open the brackets using Present Simple.

(USUALLY) 1. My brother (to get) up at eight o'clock. 2. She (to be) a school-girl. She (to go) to school in the afternoon. 3. Jane (to be) fond of sports. She (to do) her morning exercises every day. 4. For breakfast she (to have) two eggs, a sandwich and a cup of tea. 5. After breakfast she (to go) to school. 6. It (to take) him two hours to do his homework. 7. She (to speak) French well. 8. My working day (to begin) at seven o'clock. I (to get) up, (to switch) on the radio and (to do) my morning exercises. It (to take) me fifteen minutes, At half past seven we (to have) breakfast. My father and I (to leave) home at eight o'clock. He (to take) a bus to his office. My mother (to be) a doctor, she (to leave) home at nine o'clock. In the evening we (to gather) in the living-room. We (to watch) TV and (to talk).

80-жаттығу. Present Simple шағын қолдана отырып, сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Сіз қашан тұрасыз? – Мен он бес минутсыз жетіде тұрамын.
2. Сіздің ағаңыз қашан тұрады? – Ол жиырма минутсыз сегізде тұрады. — А твоя сестра тоже встает без двадцати восемь? - Жоқ. Менің ағам мектепке барады, ал менің әпкем мектепке бармайды. Ол әлі оқушы. Ол сағат 9-да тұрады.
3. Менің ағам емханада жұмыс істейді. Ол дәрігер. Ол сағат сегізде тұрады. Ол таңертең және күндіз жұмыс істейді. Ол кешке жұмыс істемейді. Ол кешке демалады.
4. Сенің әпкең французша сөйлейді ме? – Жоқ. Ол немісше сөйлейді, ал оның жолдасы ағылшынша сөйлейді.

81-жаттығу. Present Continuous (NOW) шағын пайдалана отырып жақшаны ашыңыз.

1. My book (to lie) on the table.
2. They (to work).
3. The doctor and her patient (to talk).
4. We (to cook) dinner. My mother (to make) a salad.
5. A young man (to drive) a car. He (to listen) music.
6. My grandfather (to read) a book.
7. The pen (to lie) on the floor.
8. You (to have) a break?
9. She still (to sing).

82-жамтыгу. Present Continuous (NOW) шагын пайдалана отырып жақшаны ашыңыз

1. Біз жазып жатырмыз.
2. Олар оқып жатқан жоқ.
3. Ол жұмыс істеп жатқан жоқ.
4. Сіз қарап отырсыз ба?
5. Ол оқып жатыр.
6. Олар пианинодада ойнап отырған жоқ.
7. Мен торт пісіріп жатқан жоқпын.
8. Ол өлең айтып жатқан жоқ..
9. Оның әпкесі ұйықтап жатқан жоқ..
10. Әжем шай ішіп отырған жоқ па?
11. Сенің достарың кофе ішіп отыр ма?
12. Ол хат жазып отыр.
13. Мен диктант жазып жатқан жоқпын.
14. Мен жаттығу жасап жатырмын.
15. Балалар аулада ойнап жүр.
16. Олар футбол ойнап жүр ме?
17. Менің әпкем еден жуып жатыр.
18. Менің досым әпкесіне көмектесіп жатыр.
19. Сен әкеңе көмектесіп жатырсың ба?
20. Оқушылар қызық кітап оқып отыр.

83-жамтыгу. Present Continuous (NOW) немесе Past Continuous шагын пайдалана отырып жақшаны ашыңыз.

1. I (to write) an English exercise now.
2. I (to write) an English exercise at this time yesterday.
3. My little sister (to sleep) now.
4. My little sister (to sleep) at this time yesterday.
5. My friends (not to do) their homework now. They (to play) volley-ball.
6. My friends (not to do) their homework at seven o'clock yesterday. They (to play) volley-ball.
7. You (to eat) ice-cream now?
8. You (to eat) ice-cream when I rang you up yesterday?
9. What your father (to do) now?
10. What your father (to do) from eight till nine yesterday?
11. Why she (to cry) now?
12. Why she (to cry) when I saw her yesterday?
13. She (to read) the whole evening yesterday.
14. She (not to read) now.
15. Now she (to go) to school.
16. What you (to do) now? —I (to drink) tea.

17. You (to drink) tea at this time yesterday? — No, I (not to drink) tea at this time yesterday, I (to eat) a banana.
18. My sister is fond of reading. She (to read) the whole evening yesterday, and now she (to read) again.
19. Look! My cat (to play) with a ball.
20. When I went out into the garden, the sun (to shine) and birds (to sing) in the trees.

84-жаттығу. Етістіктерді Present Perfect немесе Present Continuous-қа қойып ағылшын тіліне аударыңыз:

1. Асан жаңа ғана таңғы асын ішті.
2. Ол бүгінгі жұмысын бітіріп те қалды.
3. Біз әлі теледидар көрген жоқпыз.
4. Мен сабағымды оқып тастадым.
5. Ол әлі сабағын оқыған жоқ.
6. Менде жаңа кездесу болған жоқ.
7. Олар бұл мақаланы әлі оқыған жоқ.
8. Ол оны әлдеқашан оқып болған.
9. Бұны кім жазды?
10. Олар оған не айтты?

85-жаттығу. Жақшаны ашып, етістіктерді қажетті формаға қойыңыз

1. My friend asked me who (is playing, was playing) the piano in the sitting room.
2. He said he (will come, would come) to the station to see me off.
3. I was sure he (posted, had posted) the letter.
4. I knew that he (is, was) a very clever man.
5. I want to know what he (has bought, had bought) for her birthday.
6. He said he (is staying, was staying) at the "Ritz" Hotel.
7. They realized that they (lost, had lost) their way in the dark.
8. He asked me where I (study, studied).
9. I thought that I (shall finish, should finish) my work at that time.
10. Victor said he (is, was) very busy.

86-жаттығу. Жақшаны ашып, етістіктерді қажетті шаққа қойыңыз.

1. I knew they (to wait) for me at the metro station and I decided to hurry.
2. He says that he (to know) the laws of the country.
3. Sarie understood why Lanny (not to come) the previous evening.
4. She asked me whether I (to remember) the legend about a faithful lion.
5. I suppose they (to send) a dog after a burglar immediately.
6. He said he (to leave) tomorrow morning.
7. She says she already (to find) the book.
8. He stopped and listened: the clock (to strike) five.
9. I asked my neighbor if he ever (to travel) by air before.

10. The policeman asked George where he (to run) so early.

87-жаттығу. Future Continuous шағын қолдана отырып сөйлемдерді қазақ тіліне аударыңыз.

1. Will you be seeing your dentist next Friday? Can you ask him a question? 2. They won't be going to the park tomorrow because they have a lot of work to do. 3. Next Monday at this time I am going to be swimming in the Indian Ocean. 4. We will be waiting for him next Wednesday at the usual place. 5. Will you be booking the tickets to Alaska for tomorrow? Please, book one for my friend. 6. Peter isn't going to be lying in his bed all day tomorrow. He has a lot to do these days. What are we going to be doing this time next Saturday? Anything special? 7. He will be meeting his mother next Tuesday so he will invite her to his party. 8. Rose is not going to be packing her clothes tomorrow evening because she has already done it. 9. This time next Sunday I'm going to be sitting with my family in Barcelona café. 10. I will not be resting during next weekend at all because I have to finish my book. 11. Will you be passing bank when going to the office tomorrow? 12. Can we come at seven o'clock? I will be teaching math to my son then. 13. Greg will be answering his letters all morning tomorrow. 14. Is Jack going to be riding his bicycle this morning? If he is not, can we borrow it? 15. We can meet you at noon because we will be working then. 16. Mother isn't going to be cooking all day tomorrow because she has to help her sister. 17. Will you be visiting your parents next weekend? I need to give them some papers. 18. Next week at this time they will be leaving for their honeymoon. 19. Peter is not going to be using his PC during his weekend so you can take it.

88-жаттығу. Берілген тапсырма алдындағысына ұқсас, бірақ бұл жағдайда тапсырманы қазақ тілінен ағылшын тіліне аудару керек.

1. Ертең түнде сен Джиммен бірге бір ауысымда жұмыс істейсің бе?
2. Олар бүгін Аннаны көрген жоқ, сол себепті біз оған қоңырау шалуға мәжбүр болдық.
3. Машинаны ертең кешке Марк ала ма әлде мен қызыммен қыдыра аламын ба?
4. Менің анам ертең осы уақытта әлі Испанияда болмайды, себебі оныңұшағы әлі қонбайды.
5. Сен конференцияға үлгеру үшін ертең Германияға күні бойы жол жүресің бе?
6. Біз сағат тоғыздан кейін кездесе аламыз, себебі ол уақытта мен өз жұмысымды аяқтаймын.
7. Ертең осы уақытта Джейкоб тауға шығып жата ма?
8. Ертең күні бойы мен гаражымды жинаймын, сол себепті келгің келсе, кешкі алтыдан кейін кел.
9. Сен ертең пошта жанынан өтесің бе? Өтінемін, маған маркалар сатып ала аласың ба?

- 10.Сьюзен ертең таңертең кітап оқымайды, себебі оған мектепке жиналу керек болады.
- 11.Келесі дүйсенбі сағат үш шамасында үйіңде бола аласың ба? Мен онда саған кіріп шығамын.
- 12.Ертең сағат сегіз шамасында маған қоңырау шалшы. Біз ол уақытта әлі кешкі асқа отырмаймыз.
- 13.Келесі жылы осы уақытта мен өзімнің кәсібімді жүргізбейтін боламын.
- 14.Сью сенімен тенисті бүгін кешке ойнай ма?
- 15.Менің ата-анам ертең күні бойы саяхаттарына дайындалмайды.
- 16.Сен ертең Джимге қоңырау шаласың ба? Сен оған менімен хабарлассың деп айта аласың ба, өтінемін?
- 17.Мен оның мәселелерін түні бойы онымен талқыламаймын.
- 18.Келесі жылы осы уақытта сен әлі колледжде сабақ беретін боласың ба?
- 19.Біз келесі жұмада айтарлықтай ештеңе істемейміз, сол себепті сенімен теңізге бара аламыз.
- 20.Сен жақын арада Джорджбен сөйлесесің бе? Маған ол жайлы қандай да болмасын ақпарат керек.

89-жаттығу. *Future Continuous* шағын қолдана отырып жақшаларды ашыңыз.

- 1.This time next year I (not/work) for this company any more.
- 2.I (sit) at home. You can come at six tomorrow.
- 3.At nine o'clock the day after tomorrow, she (study) at the university.
- 4.We won't be at home this evening as we (look) after our neighbor's baby.
- 5.He (have) breakfast at ten o'clock, so, please. Do not disturb him.
- 6.Jacob can give the papers to him as he (see) him this evening.
- 7.I will meet you tomorrow. I (wait) for you at eleven at the station.
- 8.He can help you in the library tomorrow as he (prepare) his work anyway.
- 9.My parents (paint) the house all the weekend.
- 10.They can't visit you on Tuesday because they (play) volley-ball then.
- 11.My parent this time tomorrow (fly) to Canada.
- 12.Between 11 and 12 I (have) lunch tomorrow.
- 13.Rebecca (talk) to her tomorrow so she can ask about your situation.
- 14.Next week at this time Tom (leave) for Russia.
- 15.My parents (drive) to the railway station next Saturday so they can give you a lift.
- 16.We can't go to the cinema with you tomorrow as we (prepare) for exams all day.
- 17.This time next month Matt (sail) with his brother to Europe.
- 18.Tomorrow evening I (meet) my great parents, so I just can help you.
- 19.My boss (work) now so we have to ask him in the evening.
- 20.I will thank George for you as I (call) him tomorrow morning.

90-жаттығу. *Past Perfect* шағын қолданып, ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Ол ешқашан Оксфордта болған емес
2. Мен фотоаппаратты тапқанда көбелек ұшып кетті.
3. Сандра көп жылдар бойы пневмония ауруынан азап шеккен.
4. Тони ешқашан теледидардан көрінген емес.
5. Біз келгенше менің ағам бтлеттерді сатып алды.
6. Менің жұмыс күнім сағат 6-да басталғандықтан мен өте шаршадым.

91-жамтығу. PastSimple и PastPerfect шақтарын қолдана отырып жақшаларды ашыңыз.

M: When my mum ... (appear), my father already ... (start) the car. – When my mum appeared, my father had already started the car.

When the police ... (arrive), we already ... (catch) the thief.

Jack ... (finish) the test before the bell ... (ring).

When Anna ... (come) to say good-night, her children already ... (fall asleep).

Scott already ... (prepare) the dinner when her husband ... (get) home from work.

When Brad and Susan ... (get married), they ... (know) each other for 3 years.

She ... (not enjoy) the film because she ... (read) the book before.

Our apartment ... (be) in a mess because I ... (have) a birthday party the night before.

We ... (not go) to a restaurant because we ... (spend) all our money on clothes.

Mary ... (can't go) skating after she ... (break) her leg.

Larry ... (be late) because he ... (get stuck) in a traffic jam.

92- жамтығу. Past Simple және Past Perfect шақтарын қолдана отырып жақшаны ашыңыз.

His parents ... already ... (eat) when he ... (come) home.

Last year Susan ... (pass) all her tests and exams.

When Peter ... (arrive) to the airport he ... (discover) he ... (forget) his passport at home.

Jane ... (go) to the library, then she ... (buy) some milk and ... (go) home.

Mrs. Robinson ... (open) her purse to find she ... (forget) her credit card.

Our train ... already ... (leave) when we ... (arrive) at the station.

Peter and Mary ... (get) home to find that thieves ... (break) into their house.

Kate ... (open) the fridge to find that someone ... (eat) all her yogurt.

When we ... (get) married I ... (know) Jack for two years.

Christina ... (be) very pleased to see Jacob ... (clean) the room.

It ... (rain) all the summer months so the vegetables ... (be) completely dead.

Piper ... just ... (left) when he ... (arrive) at the party.

I ... (realize) I ... (buy) any milk when I ... (come) home.

It ... (rain) when I ... (be) out so the laundry ... (be) wet.

Grace ... (fell) bad last night because she ... (eat) too many sandwiches.

Amber ... (meet) Gregory last October.

First Jessica ... (tidy) the flat, then she ... (sit) down on the sofa and ... (have) a cup of tea.

Chris ... (play) the piano when he ... (be) a child.

When Heather ... (open) her windows the sun ... already ... (sit).

When Sam ... (get) home from her business trip, the house ... (be) a mess, because James ... (have) a party.

93-жаттығу. Past Perfect шағын қолдана отырып сөйлемдерді ағылшын тіліне аудар.

1. Сағат 3-ке қарай біз саяхатқа барлығын дайындап қойдық. 2. Олар Мәскеуден бір апта бұрын кеткендігін айтты. 3. Ол оны 1989 жылдан бастап білетіндігін айтты. 4. Олар стадионға келгенде матч басталып кетті. 5. Ол бұл киноны бұрын көргендіктен кинотеатрға барғысы келген жоқ. 6. Олар түскі асты ішкеннен кейін балалар далаға ойнауға кетті. 7. Ол бұл теледидарды бір жыл бұрын сатып алғандығын айтты. 8. Радиодан поездтің келгендігін жариялады. 9. Дәрігер оған суық тигенін айтты. 10. Мен оларды тапқанда қараңғы түсіп кетті.

16-сабақ.

Сын есімнің шырайлары

94-жаттығу. Сын есімнің дұрыс шырайын таңдаңыз:

1. Nick is (happier, the happiest) boy that I know.
2. Of the six cars, I like the silver one (better, best).
3. Jane's notebook is (cheaper, the cheapest) than mine.
4. This is (more delicious, the most delicious) cheese-cake I have ever had!
5. This bookcase is (more beautiful, the most beautiful) than that one. –
6. Do you feel (better, the best) today than yesterday?
7. I think my cat is (prettier, the prettiest) of all the cats in the world.
8. Steve Jobs is (more famous, famouser) than Stephen Wozniak.
9. This week the weather is (hotter, more hot) than last week.
10. Our new house is (more expensive, expensiver) than the old one.
11. Girls are usually (cleaner, more clean) than boys.
12. Chemistry was (harder, the hardest) subject at school.

95-жаттығу. Сын есімнің шырайларын жазыңыз.

Мысалы: wet – wetter – the wettest

expensive – more expensive – the most expensive

1. big (үлкен)
2. clever (ақылды)
3. good (жақсы)
4. pleasant (жағымды)
5. poor (кедей)
6. bad (жаман)
7. funny (күлкілі)
8. important (маңызды)
9. far (алыс)
11. comfortable (ыңғайлы)

96-жаттығу. Төмендегі сөздерден сөйлем құраңыз және қазақ тіліне аударыңыз.

most – the Mona Lisa – in – is – painting – the – famous – the – world.

longer – the Don – is – the Volga – than.
more – Spain – Germany – than – beautiful - is.
London – city – in – biggest – the – England – is.
the – team – Adam – is - worst – the – player – in.

97-жаттығу. Төмендегі сын есімдердің салыстырмалы және күшейтпелі шырайларын жазыңыз.

Ақылды, жас, таяз, терең, қиын, ауыр, кір, шыдамды, ыстық, ыңғайлы, батыл, Ақкөңіл, кішкентай, қызық, күлкілі, әдемі, ұзын, биік, аласа, үлкен, жама, жақсы.

98-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді қазақ тілінен ағылшын тіліне аударыңыз.

1. Асемның бойы Майраның бойына қарағанда биікрек. 2. Бұл қаладағы ең әдемі ғимарат. 3. Бұл жол анау жолға қарағанда қысқарақ. 4. Оның әпкесі оған қарағанда үлкенрек. 5. Көйлек белдемшеге қарағанда қымбаттырақ. 6. Бұл ойыншық анау ойыншыққа қарағанда кішірек. 7. Бұл ғимараттар ана ғимараттарға қарағанда ескірек. 8. Шығарма жазу диктант жазудан қиырақ. 9. Бірінші жаттығу екінші жаттығуға қарағанда жеңілрек. 10. Бұл көше қаладағы ең ұзын көше. 11. Менің ағамның бөлмесі менің бөлmemнен үлкенрек және жарықрақ. 12. Асхат-ол сенің ең үлкен ағаң. 13. Сен бақыттырақ бола аласың. 14. Сен бүгін көңілдірек көрінесің. 15. Сенің итің менің мысығымнан семізрек.

99-жаттығу. Салыстырмалы сын есімдерді жазыңыз.

small; young; thin; thick; tall; fine; new; straight; few; easy; busy; dirty.
famous; beautiful; difficult; serious; comfortable; expensive; suitable; charming.
good; much; bad; little; many.

17-сабақ.

Үстеу

100-жаттығу. Оң қатардағы дұрыс үстеулерді таңдаңыз. Сөйлемдерді аударыңыз.

It is raining ...	a. fast (тез)
He can speak Spanish ...	b. early (ерте)
Don't cut yourself. Use the knife ...	c. gracefully (грациозно)
Sorry, I don't understand you. Can you speak ...?	d. quietly (ақырын)
Modern cars go very ...	e. heavily (қатты, ауыр)
During the war my grandmother worked very ...	f. carefully (мұқият)
If you get up ..., you'll have a successful day.	g. brightly (жарық)
My kids never make noise, they usually play ...	h. fluently (тез)
It's very hot today. The sun is shining ...	i. hard (көп)
She moves like a cat: very ...	j. slowly (баяу)

101-жаттығу. Үстеулерді жауап беретін сұрақтарға байланысты үш қатарға бөліп жазыңыз.

loudly – outside — tomorrow — early – downstairs — always — selfishly – never – slowly – before – now — noisily – here — elegantly – recently- abroad – usually – away — happily – well – often — quickly – constantly – then – wildly – upstairs — gently – again – once — soon – politely – rarely — yesterday – brilliantly — sometimes — inside

Қалай?	Қашан? Қаншалықты жиі?	Қайда?
--------	------------------------	--------

102-жаттығу. Жақшадағы сын есімдерден үстелерді құраңыз және сөйлемдерді қазақ тіліне аударыңыз.

1. The firemen fought with the fire (heroic)
2. You should stretch your arms (gentle)
3. Mr. Black apologized (public)
4. The taxi stopped (unexpected)
5. She could ... open the door. (easy)
- 6 My favourite newspaper is published (week)
7. The monkeys played ... in the cage. (noisy)
8. I am ... sorry for that incident. (awful)
9. Ted wrote the test (bad)
10. The orchestra played too(loud)

103-жаттығу. Мына үстеулерді ағылшын тіліне аударыңыз.

Тез, баяу, сирек, жиі, жақында, бірде, кеше, қайтадан, кейін, үдейі, әрқашан, ішінде, сыртында, ешқашан, қатты, бақытты, үстінде, асында, мында, осында, ерте, кеш, ертең, алдында, қазір, сыпайы.

18-сабақ.

Етіс

Passive Voice

104-жаттығу. Сөйлемдерді ырықсыз етіске айналдырыңыз:

Үлгі: Do they sell clothes in this shop? - Are clothes sold in this shop?

1. Liz showed me some holiday pictures.
2. Someone is cleaning the windows.
3. She tapped him on the hand with her pen.
4. I don't like people laughing at me.
5. People spend a lot of money on food.
6. Is Sue washing the car?
7. Who made this mess?
8. Grandfather is going to tell the children a story.
9. They will open the new sports centre soon.

10. They made him confess to the robbery.

105-жаттығу. *Брықсыз етісті қолдана отырып сөйлемдерді ағылшын тіліне аударыңыз.*

1. Бұл хат кеше жазылған. 2. Үйлер 2006 жылы салынды. 3. Бұл туралы оған бейсенбі күні айтылған. 4. Қонақтарға бұл туралы алдын ала хабарланды. 5. Балаларға кеше кітіптар берілді. 6. Гулдерге сенбі күні су құйылған. 7. Оны балабақашаға апарды. 8. Әпкесі Маратты мектепке машинамен апарды. 9. Хаттар қонақтарға жексенбі күні жіберілді. 10. Машинадағы жүктер дүкенге ертең жеткізіледі.

106-жаттығу. *Use the required active and the passive forms in the following text.*

At the last glow of sunset, they (to board) the aeroplane in inverse order of seniority beginning with the sergeant and ending with General Spits. The plane they (to provide) with was luxurious for the wartime. It (to fit) with seats. Little lights (to glow) along the roof. Soon the doors (to shut). The lights (to go) out. It (to be) now completely dark. What once (to be) windows (to paint) out. The roar of the engine (to impose) silence on the party. Dan, who (to put) himself next to the cockpit, (to long) for a forbidden cigarette and (to try) to compose himself for sleep, though it (to be) far from his normal bedtime. He (to wear) the same shirt all day without a chance of changing. In the hot afternoon it (to be) damp with sweat. Now in the chill upper air it (to cling) to him and (to set) him shivering. It (not to occur) to him to bring his greatcoat. It (to be) an unsatisfactory day. He (to wander) about the streets of the old town with a Lieutenant. They (to lunch) at the club and (to order) to report at the airfield two hours before they (to need). He (not to dine) and (to see) no hope of doing so. He (to sit) in black boredom and discomfort until, after an hour, sleep (to come).

19-сабақ.

Шақтардың қиылысуы

107-жаттығу. *Төмендегі сөйлемдерді өткен шақты қолданып көшіріп жазыңыз.*

1. Nick says he is going to the hotel to see his friends, who have just arrived in St. Petersburg from the United States of America. 2. He says they have not been here for a long time. 3. He says they were friends at school. 4. He says he will take them to the theatre on Sunday. 5. They say they will write me a letter when they return home. 6. Mike says he is sure Ann and Kate will be excellent guides. 7. He says they have made good progress in English. 8. Oleg says that in a day or two several English students will come to pay a visit to their school and he will probably have to act as interpreter. 9. Ann says she has just met Boris in the street. 10. She says Boris told her a lot of interesting things about his travels in the south.

108-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді керекті шақты қолданып жазыңыз.

1. He said he (is staying, was staying) at the «Ritz» Hotel. 2. They realized that they (lost, had lost) their way in the dark. 3. He asked me where I (study, studied). 4. I thought that I (shall finish, should finish) my work at that time. 5 He says he (works, worked) at school two years ago. 6. Victor said he (is, was) very busy. 8. My friend asked me who (is playing, was playing) the piano in the sitting-room. 9. He said he (will come, would come) to the station to see me off. 10. I was sure he (posted, had posted) the letter. 11. I think the weather (will be, would be) fine next week. I hope it (will not change, would not change) for the worse. 12. I knew that he (is, was) a very clever man. 13. I want to know what he (has bought, had bought) for her birthday. 14. I asked my sister to tell me what she (has seen, had seen) at the museum.

109-жаттығу. Төмендегі сөйлемдерді бағыныңқы етіп, ал жақшадағы сөйлемдерді басыңқы сөйлем етіп жазыңыз.

1. The children are playing in the yard. (She thought) 2. Her friend will come to see her. (She hoped) 3. Father has repaired his bicycle. (He thought) 4. She knows English very well. (I supposed) 5. Our sportsmen will win the game. (We were sure) 6. She made no mistakes in her dictation. (She was glad) 7. He works at his English hard. (I knew) 8. She dances better than anybody else, (I was told) 9. My cousin has received a very interesting offer from his firm. (I learnt) 10. She will come to stay with us. (My aunt wrote in her letter) 11. He is painting a new picture. (We heard) 12. His new picture will be a masterpiece. (We were sure) 13. You will fall and break your leg. (I was afraid) 14. My friend has never been to Washington. (I knew) 15. She never drinks milk. (I was told) 16. He is a very talented singer. (We were told) 17. They live a happy life. (We knew) 18. He does not know German at all. (I found out)

**20-сабақ.
Төлеу сөз**

110-жаттығу. Put into reported speech.

- Where shall we take off our things?
- This is the way to the cloakroom.
- The house is full today. It is always full when they give this play.
- The house has been sold out long in advance , there are no tickets at the box-office for today.
- Did you have any trouble in getting the tickets?
- No, I picked them up at the entrance.
- Where are our seats: in the balcony or in a box?

- The usher will show us our seats. I think they are the first and second from the aisle in the seventh row in the stalls. Let's go to the foyer.
- No, there goes the last bell! We shan't be allowed to enter after it.
- Here we are! The curtain is going up.
- The sets are nicely done. Who is playing tonight?
- I don't know, we didn't get a programme.
- We shall do it during the interval.

111-жаттығу. Бұйрықты сөйлемдерді төлеу сөзге айналдырып жазыңыз.

1. «Go home,» said the teacher to us. 2. «Buy some meat in the shop,» said my mother to me. 3. «Sit down at the table and do your homework,» said my mother to me. 4. «Don't forget to clean your teeth,» said granny to Helen. 5. «Don't sit up late,» said the doctor to Mary. 6. The doctor said to Pete: «Don't go for a walk today.» 7. «Don't eat too much ice-cream,» said Nick's mother to him. 8. «Explain to me how to solve this problem,» said my friend to me. 9. The doctor said to Nick: «Open your mouth and show me your tongue.» 10. «Don't be afraid of my dog,» said the man to Kate. 11. «Take this book and read it,» said the librarian to the boy.

112-жаттығу. Бұйрықты сөйлемдерді төлеу сөзге айналдырып жазыңыз.

1. He said to us: «Come here tomorrow.» 2. I said to Mike: «Send me a telegram as soon as you arrive.» 3. Father said to me: «Don't stay there long.» 4. Peter said to them: «Don't leave the room until I come back.» 5. «Take my luggage to Room 145,» he said to the porter. 6. He said to me: «Ring me up tomorrow.» 7. «Bring me a cup of black coffee,» she said to the waiter. 8. «Don't be late for dinner,» said other to us. 9. Jane said to us: «Please tell me all you know about it.» 10. She said to Nick: «Please don't say anything about it to your sister.» 11. The teacher said to me: «Hand»this note to your parents, please.« 12. Oleg said to his sister: »Put the letter into an envelope and give it to Kate.« 13. »Please help me with this work, Henry,« said Robert. 14. »Please bring me some fish soup,« he said to the waitress, 15. »Don't worry over such a small thing,« she said to me. 16. »Please don't mention it to anybody,« Mary said to her friend. 17. »Promise to come and see me,» said Jane to Alice.

113-жаттығу. Хабарлы сөйлемдерді төлеу сөзге айналдырып жазыңыз.

1. «My friend lives in Moscow,» said Alec. 2. «You have not done your work well,» said the teacher to me. 3. The poor man said to the rich man: «My horse is wild. It can kill your horse.» 4. The rich man said to the judge: «This man's horse has killed my horse.» 5. «This man spoke to me on the road,» said the woman. 6. «I can't explain this rule to you,» said my classmate to me, 7. The teacher said to the class: «We shall discuss this subject tomorrow.» 8. The woman said to her son: «I am glad I am here.» 9. Mike said: «We have bought these books today.» 10. She said to me:

«Now I can read your translation,» 11. Our teacher said: «Thackeray's novels are very interesting.» 12. She said: «You will read this book in the 9th form.» 13. Nellie said: «I read 'Jane Eyre' last year.»

114-жаттыгу. Хабарлы сөйлемдерді төлеу сөзге айналдырып жазыңыз.

1. Masha said: «I usually spend my holidays in the south.» 2. She said: «I spent my holidays in the Crimea last year.» 3. Boris said: «I go to the south every year.» 4. He said: «I am going to a rest-home tomorrow.» 5. Ann said to us: «They haven't yet come.» 6. She said to us: «They arrived in St. Petersburg yesterday.» 7. I said: «I was in London last year. My friends in London sometimes invite me to spend my holidays with them.» 8. Nick said: «I have never been to London. I think I shall go there next year.» 9. He said: «I shall not stay with my friends too long.» 10. He said to me: «They are staying at the 'Europe' hotel. 11. He said: »They are leaving next Monday.« 12. The clerk said to them: »You can leave the key with the maid upstairs." "

115-жаттыгу. Хабарлы сөйлемдерді төлеу сөзге айналдырып жазыңыз.

1. Oleg said: «My room is on the second floor 2. He said: »I am sure she will ring me up when she is back in St. Petersburg.« 3, Misha said: »I saw them at my parents' house last year.« 4. He said: »I haven't seen my cousin today.« 5. »I don't go to this shop very often,« she said. 6. Tom said: »I have already had breakfast, so I am not hungry.« 7. He said: »I have just received a letter from my uncle.« 8. »I am going to the theatre tonight,« he said to me. 9. Mike said: »I spoke to Mr. Brown this morning.« 10. He said to her: »I shall do it [today if I have time.« 11. I said to them: »I can give you my uncle's address." "

116-жаттыгу. Хабарлы сөйлемдерді төлеу сөзге айналдырып жазыңыз.

1. He said to me: «I want to see you today.» 2. She said: «I am free tonight». 3. Mother said to me: «I feel bad today.» 4. The pupil said to the teacher: « I can do my homework after dinner.» 5. The teacher said to Jack: «You work hard, I know. You are a good boy.» 6. The teacher said to the pupils: «Next year we shall have six hours of English a week.» 7. The old man said to the girl: «You can sing perfectly. I think you will be a famous singer.» 8. My sister said to me: «You look very well, much better than you looked yesterday. I think you have recovered after your illness.» 9. My brother said to me: «I am going to become a doctor.» 10. My uncle said to us: «I buy several newspapers every day.» 11. «You are an excellent cook. Everything is so tasty,» said my guest to me. 12. The student said: «I can't answer this question. I don't understand it.» 13. The mother said: «The children are in the nursery, doctor.» 14. «I have no time for lunch today,» said the boy to his mother. 15. «You speak English very well,» said the woman to me.

117-жаттыгу. Сөйлемдерді төл сөзге айналдырып жазыңыз.

1. He said that while crossing the English Channel they had stayed on deck all the time. 2. The woman said she had felt sick while crossing the Channel. 3. She said she was feeling bad that day. 4. Tom said he would go to see the doctor the next day. 5. He told me he was ill. 6. He told me he had fallen ill. 7. They told me that Tom had not come to school the day before. 8. I told my sister that she might catch cold. 9. She told me she had caught cold. 10. The old man told the doctor that he had pain in his right side. 11. He said he had just been examined by a good doctor. 12. He said he would not come to school until Monday. 13. The man said he had spent a month at a health-resort. 14. He said that his health had greatly improved since then.

118-жаттыгу. Арнайы сұрақтарды төлеу сөзге айналдырып жазыңыз.

1. I said to Nick: «Where are you going?» 2. I said to him: «How long are you going to stay there?» 3. I said to him: «How long will it take you to get there?» 4. Pete said to his friends: «When are you leaving St. Petersburg?» 5. He said to them: «Who will you see before you leave here?» 6. They said to him: «What time does the train start?» 7. Ann said to Mike: «When did you leave London?» 8. She said to Boris: «When will you be back home?» 9. Boris said to them: «How can I get to the railway station?» 10. Mary asked Tom: «What time will you come here tomorrow?» 11. She asked me: «Why didn't you come here yesterday?» 12. She asked me: «What will you do tomorrow if you are not busy at your office?» 13. I asked Mike: «What will you do after dinner?» 14. I asked my uncle: «How long did you stay in the Crimea?» 15. Ada said to me: «Where did you see such trees?» 16. I said to Becky: «What kind of book has your friend brought you?» 17. Mother said to me: «Who has brought this parcel?» 18. He said to her: «Where do you usually spend your summer holidays?»

21-сабақ.

Шартты сөйлемдер

119-жаттыгу. Replace the infinitives in brackets by the right form of the verb. (All the sentences contain unreal conditions and refer to the past.)

MODEL

If I (to know) about it, I (to help) you.

If I had known about it, I should have helped you.

1) If it (not to be raining) steadily for a fortnight, we (to cross) this river *easily*. 2) If you (not to *interfere*), they (to forget) all about it in an hour. 3) If you (to trust) me, I (can lead) you safely through. 4) The dinner (not to be spoiled) if you (to turn up) when you promised you would. 5) She (to know) how to act if she (to be given) all the particulars. 6) He (not to take) this case even if he (to be asked). 7) The accident (not to happen) if the other driver (not to be speeding). 8) She (to go) there even though she (to have) to walk all the way to the station. 9) None (to mind) if he (to stay) away. 10) Someone (may notice) if she (not to be) there to meet us. 11) The dog

(to bark) his head off if it (to be) someone he did not know. 12) There (to be) no tracks on this concrete path even if it (not to be raining). 13) The children (to raise) the roof if we (to try) to leave them behind. 14) He (to be delighted) even if you {not to bring} *him* all these toys. 15) He (not to be) satisfied even though you (to consult) him before acting. 16) No shrubs (can grow) here even if you (to go) about it in the right way. 17) The crops (to be) much better if there (to be) no early morning frosts that spring.

120-жамтыгу. Replace the infinitives in brackets by the right form of the verb.

MODEL

1) *If I were you, I (to read) the book in the original. If I were you, I should read the book in the original.*

2) *If I had known how dull the film was, I (not to go) to the cinema. If I had known how dull the film was, I should not have gone to the cinema.*

1) If this reviewer, who is considered to be quite an authority on the subject, had expressed an unfavourable opinion of the poems, it (to affect) the poet greatly. 2) They (to go) for a swim in the lake if it were warmer. 3) If the poem were not so long, I (to recite) it to show what I mean. 4) If you had given me leave to act, I (to do) my best to arrange the matters. 5) Even if it were not so late I don't think I (to go) to the cinema. I don't feel like going anywhere. 6) Even though he realized how bad his health is, he (not to stop) the preparations for the experiment. 7) Even if I had had a dictionary, I don't believe I (to be able) to translate the text in the short time we were given. 8) Even if you had given her every opportunity to do so, she (cannot do) it in so short a time. 9) Even if I *wanted* to, I (can do) nothing now. 10) If you really wanted to help, you (can do) it even now.

121-жамтыгу. Replace the infinitives in brackets by the right form of the verb.

MODEL

1) *If she (to be) present, she would explain it all to you. If she were present, she would explain it all to you.*

2) *If I (not to lose) his address, I should not have wasted all this time. If I had not lost his address, I should not have wasted all this time.*

1) If you (not to be) in my way, I should not ask you to step aside. 2) If you (to attend) to the explanation, you would not have made so many mistakes. 3) I should reconsider my decision if I (to be) you. 4) If you (to remind) me to bring the book, I should not have left it at home. 5) I should try to explain to you where you go wrong if you (not to be) so angry. 6) If he (to approve) of the plan, he would say so. 7) Even if she (to put) a question point blank, she would not get anything out of this woman. 8) Even if I (to know) what it was all about, I should not have paid any attention to them. I was much too tired. 9) Of course he has not left. Even if he (to be) in a hurry, do you think he would leave without saying good-bye? 10) Even if it (to rain), it would not have spoiled the party. Not for me at any rate.

122-жамтызу. Complete the following sentences.

- 1) You would not think so ...
- 2) You would not say it ...
- 3) I should not mind it so much ...
- 4) It would not matter ...
- 5) I should be delighted ...
- 6) They would support you ...
- 7) If you realized what it means ...
- 8) If you knew what you are talking about ...
- 9) If you knew him better ...
- 10) If it were not so late ...
- 11) If you had seen her...
- 12) If you had taken the trouble to do it
- 13) If they had not missed the train ...
- 14) If they had taken my advice ...
- 15) If you hadn't tried to cross the street against the traffic-lights ...
- 16) He would have known about it
- 17) They would have found the place
- 18) You wouldn't have made so many mistakes ...
- 19) Nothing would have happened ...
- 20) She wouldn't have been offended ...

123-жамтызу. Compose conditional sentences on the basis of the following statements.

MODEL

1) *It's raining hard. We can't go out.*

If it were not raining so hard, we could go out.

2) *I have no dictionary, I shan't finish the translation today.*

If I had a dictionary, I should finish the translation today.

3) *The goal-keeper was hurt early in the game. The team lost.*

If the goal-keeper had not been hurt early in the game, the team would not have lost.

- 1) She thought of her figure and refused a second helping of pie.
- 2) He was deep in his thoughts and did not notice the "no parking" sign.
- 3) I have a composition to write, I can't go to the pictures.
- 4) There is no one to sit with the baby, I have to stay at home.
- 5) The sun came out at last, and we began to enjoy ourselves.
- 6) She did not think much of her son-in-law and never took his advice.
- 7) There were so many people there that nobody noticed his absence.
- 8) He's a friendly dog. The children are very fond of him.
- 9) He lost his temper and said things he did not really mean.
- 10) She knows how kind he is, so she does not mind.

Әдебиеттер:

1. Блох М.Я. Теоретическая грамматика английского языка. М., «Высшая школа», 1983.
2. Ильиш Б.А. Строй современного английского языка. Л., «Просвещение», 1971.
3. Иофик Л.Л., Чахоян Л.П. Хрестоматия по теоретической грамматике английского языка. Л., «Просвещение», 1971.
4. Хаймович Б.С., Роговская Б.И. Теоретическая грамматика английского языка. М., «Высшая школа», 1967.
5. Мороховская Э.Я. Практикум по теоретической грамматике. Л., «Просвещение», 1973.
6. Хлебникова И.Б. Основы английской морфологии. М., «ЧеРо», 2001
7. Иртеньева Н.Ф., Барсова О.М. Теоретическая грамматика английского языка. (Синтаксис) М., «Высшая школа», 1969.
8. Лич Д., Свартвик Я. Коммуникативная грамматика английского языка. М., «Высшая школа», 1983.
9. Р.В. Резник, Т.С. Сорокина, Т.А. Казарицкая. Грамматика английского языка. (теория) Москва, 2001 г.

10. Практическая грамматика английского языка. Качалова К.Н., Израилевич Е.Е.
11. Ю. Голицынский. Грамматика. Сборник упражнений. "КАРО", 1999, 2002, 2004, 2005, 2006 гг.
12. И.П.Крылова, Е.П.Гордон «Грамматика современного английского языка», М., 2003.
13. Каушанская В.Л. «Сборник упражнений по грамматике английского языка», Л., 1968.
14. Крутиков Я.А. “Exercises in Modern English Grammar”, М, 1968
15. И.П.Крылова. Сборник упражнений по грамматике английского языка: учебное пособие для институтов и фак-ов иностранных языков. – 8-е изд. М., Высш. школа, 2003.
16. Новицкая Т. М., Кучин Н. Д. Практическая грамматика английского языка. Москва, 2006.

Online sources:

<http://www.languageguide.org>

<http://www.learnenglish.de>

<http://www.podcastsinenglish.com>

<http://www.englishlearner.ru>

<http://www.correctenglish.ru>

<http://www.usingenglish.com>

Исмагулова Айнагуль Ерболатовна
Мукажанова Гульнар Жылкайдаровна
Ахметова Гульнара Сагынбаевна

Ағылшын тілінің практикалық грамматикасы

Оқу-әдістемелік құрал

Редакционно-издательский отдел
Кокшетауского государственного университета им. Ш. Уалиханова
Подписано в печать 31.05.16 г. Объем 6,6 п.л. Тираж 20 экз.
Заказ №120

Ш. Уәлиханов атындағы Көкшетау мемлекеттік университетінің
баспаханасында басылған
Отпечатано в типографии
Кокшетауского государственного университета им. Ш. Уалиханова
Наш адрес: Казахстан, Акмолинская обл., г. Кокшетау,
ул. Ақан-сері, 24 РИО КГУ им. Ш. Уалиханова
e-mail: www.kgu.kz